"ಮೂಕಜೀವ ಮಂಗ್ಯಾನ ತಾರೀಪಾ
ಕುಂತು ಕೇಳಿರಿ ಜನರೆಲ್ಲ।
ಸುಬೇದಾರ ಸರದಾರರ ಮುಂದ ಆದ ಮಾತ ಏನ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ॥"
"ಅಕ್ಕನ ಮನೀಗೆ ತಮ್ಮ ಕರೀಲಾಕ ಹೋಗಿ
ಅಂವ ಜಳಕಾ ಮಾಡಿ ಉಂಡು ಮನ್ಯಾಗ ಮಲಗಿದ್ದಾ"

"ಅಡ್ನಾಡ ರಂಡೀ ಅಡ್ಲಿಗಡಗ್ಯಾಗ್ಹಾಕಿ ಕೊಂದಳ ಕೂಸಿನ್ನಾ"
ಎಂದು ಮೊದಲಿಡುವ ಕಥೆಗಳನ್ನೂ, ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣ, ಕಿತ್ತೂರ ಚೆನ್ನಮ್ಮ, ನರಗುಂದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ, ಕಟ್ಟೀ ಚನ್ನ ಮುಂತಾದವರ ವೀರಾದರ್ಶ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ಬೆರಲೆತ್ತಿ ಹಾಡುವರು. ಇವೇ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಗಲು ಭಿಕ್ಷಾಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದುಂಟು. ಆಗ ಇವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೇಳವಿಲ್ಲದೆ ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.*

**ಬುಡಬುಡಿಕೆ ಹಾಡು :**

ಗೊಂದಲಿಗರ ಸಮೀಪ ಜಾತಿಯವರು ಬುಡಬುಡಿಕೆಗಳು. ಇವರು ನುಡಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಡಮರುವಿಗೆ ಬುಡಬುಡಿಕೆ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ವಾದ್ಯ-ಕಾರಣವಾಗಿ ಇವರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು. ಕೋಟು, ಜರದ ರುಮಾಲು, ಉತ್ತರೀಯ ಮೊದಲಾದ ಸರಳ ವೇಷ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬುಡುಬುಡಿಕೆ. ಇವರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ಯೋಗ ಲೋಕಭವಿಷ್ಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುವುದು. ಹಕ್ಕಿಗಳು ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಯುವವೆಂದೂ, ಅವುಗಳ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಅರ್ಥ-ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇವನು ಲೋಕಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುವನೆಂದೂ ಜನರ ನಂಬಿಕೆ.

ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಪ್ರಶಾಂತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬುಡಬುಡಿಕೆ ನುಡಿಸುತ್ತ, ಹಕ್ಕಿ ಕೂಗನ್ನು ಆಲಿಸುತ್ತ ಬೀದಿ ಬೀದಿ ಅಲೆಯುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ಕೇಳಿದ ಹಕ್ಕಿಶಕುನವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಸಾರಿ, ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಕೂಟದಲ್ಲಿ ನಿಂತಾಗ ಭವಿಷ್ಯ ಸಾರುವುದು, ಕೂಟದಿಂದ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಬುಡಬುಡಿಕೆ ಬಾರಿಸುತ್ತ ಹಾಡುವುದು

---

* ಕರ್ನಾಟಕದ ಗೊಂದಲಿಗರು (ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಿಗಿಮಠ) ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ೩೩-೯ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಾಗಿರುವ ದಾರಿ (ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ)

ಈತ ಅನುಸರಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ. ಮಧುರಕಂಠ, ಬುಡಬುಡಿಕೆಯ ರಮ್ಯ-ನಿನಾದ, ಪ್ರಸನ್ನ ಬೆಳುದಿಂಗಳುಗಳ ಮೇಳ ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನು ಸುಖದಲ್ಲಿ ತೂಗುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಎದ್ದುಬಂದು ಅವನನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕಾಣಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದುಂಟು. ರಾತ್ರಿ ಹಾಡುತ್ತ ತಿರುಗುವ ಈ ಬುಡಬುಡಿಕೆಗೆ 'ಗೂಳಿ' ಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತ "ಗವಲಿ" ಎಂಬುದರ ತದ್ಭವ.

ಹೀಗೆ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದ ಈತ, ಹಗಲು ಮನೆಮನೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹಸ್ತ ನೋಡಿ ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. 'ಬುಡಬುಡಿಕೆಯವನ ಮಾತು ಬುಡತನ ಸುಳ್ಳು' ಎಂಬ ಗಾದೆ ಮಾತು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಜನರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಭವಿಷ್ಯ ಕೇಳುವಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹ. ಆಗ ಕೆಲವರು ಇವನಿಂದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವು ಪೌರಾಣಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮತ್ತು ಕಾಲ್ಪನಿಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಹಾಡುಗಳು. ಬುಡಬುಡಿಕೆಯ ನಾದ ದೊಂದಿಗೆ ಕಂಠವನ್ನು ಮೇಳವಿಸುವ ರೀತಿ ಕೇಳುಗನನ್ನು ತಲೆದೂಗಿ-ಸುತ್ತದೆ.

**ದಾಸರ ಹಾಡು :**

ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳ ಹಾಡುವಿಕೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ ಕೊಂಡು ಬಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಜನಾಂಗ, ದಾಸರದು. ನನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ದೊರೆತ ಲಿಖಿತ ಮತ್ತು ಮೌಖಿಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಈ ಜನಾಂಗದ ಉಪಜಾತಿ, ಅವುಗಳ ಹೆಸರು, ವೃತ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ಸಂಗತಿಗಳು ಕೇಳಿಬರುತ್ತವೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅನುಭಾವ ಪದಗಳ ಹಾಡುವಿಕೆಯನ್ನು ಉಪಜೀವ-ನದ ಆಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಇವರಲ್ಲಿ ಹೊಲೆದಾಸರು ಮತ್ತು ಊರದಾಸರು ಎಂದು ಎರಡು ವರ್ಗ. ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಾಗಿರುವ ಹೊಲೆದಾಸರಿಗೆ ಚೆನ್ನದಾಸ-ರೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಈ ಎರಡೂ ವರ್ಗದವರಿಗೆ 'ಹರಿದಾಸ'ರೆಂದು ಕರೆಯು-ತ್ತಿದ್ದು, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಾದ ಇವರು ಊರ ಹನುಮಂತದೇವರ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕು ಪಡೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಿದ ಹೊಲಕ್ಕೆ

ಭಜನಗೋಯಿ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನು ಊಟಕ್ಕೆ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಏಕಥಾರಿ ಮತ್ತು ಚಿಟಕಿಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತ ಅನುಭವಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು-ಮೂವರಿದ್ದರೆ ಒಬ್ಬನು ಹಾಡುತ್ತಾನೆ, ಮಿಕ್ಕವರು ಬೇರೆ ವಾದ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಹಿಮ್ಮೇಳ-ಕಾರ್ಯ ಪೂರೈಸುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವರು ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಬರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಕೋಟು, ರುಮಾಲು, ಶಲ್ಲೆ — ಹೀಗೆ ಇವರದು ಸರಳ ವೇಷ. ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಇವರು ಆಯಾಪ್ರದೇಶದ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶರಣ-ಸಂತರ ಹಾಡುಗಳನ್ನೂ, ಹಳ್ಳಿಯವರೇ ಕಟ್ಟಿದ ಶುದ್ಧ ಜಾನಪದೀಯವಾಗಿರುವ ನೀತಿಬೋಧೆ, ಅನುಭಾವ ಪದಗಳನ್ನೂ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.

**ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರ ಹಾಡು :**

ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರು ಮೂಲತಃ ಬಯಲಾಟ ವರ್ಗದ ನೆರಳುಬೊಂಬೆಯಾಟವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತ ಬಂದ ಜನಾಂಗ. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ವಾಸಿಸುವ ಇವರು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜರುಗುವ ಜಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಗೊಂಬೆಯಾಟವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗಗಳು ಈ ಆಟದ ವಸ್ತು. ನೆರಳುಗೊಂಬೆಯಾಟವಾದುದರಿಂದ ರಾತ್ರಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಡೆಯುವ ಪ್ರದರ್ಶನವಿದು. ಸುಮಾರು ೪'×೬' ವಿಸ್ತಾರದ ತೆಳುವಾದ ಅರಿವೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ದೀವಟಿಗೆಯಿಂದ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಬೆಳಕು, ಮುಂದೆ ಕತ್ತಲಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ತೆಳುವಾದ ಚರ್ಮದ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಬೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಅರಿವೆ ಮತ್ತು ಬೆಳಕುಗಳ ಮಧ್ಯ ಕುಣಿಸುವಲ್ಲಿ, ಅರಿವೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಬಣ್ಣಸಹಿತ ಗೊಂಬೆಯ ನೆರಳು ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮಾತು ಹೇಳುವುದು, ಹಾಡು ಹೇಳುವುದು ನಿರಂತರ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಇವರು ಗೊಂಬೆಯಾಟದೊಂದಿಗೆ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯನ್ನೂ ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ರಾತ್ರಿ ಗೊಂಬೆಯಾಟ, ಹಗಲು ಗೀತ-ದೊಂದಿಗೆ ಭಿಕ್ಷಾಟನೆ ಇವರ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಹಾಡುವಾಗ ಬಳಸುವ ವಾದ್ಯ

ಗಳು ಪೇಟಿ, ದಮ್ಮಡಿ ಇಲ್ಲವೆ ತಾಳ. ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳೂ ಇರಬಹುದು; ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೂ ಇರಬಹುದು. ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಉಗಿಬಂಡಿ ಮತ್ತು ಬಸ್‌ಸ್ಟ್ಯಾಂಡ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವವರು ಇವರೇ. ಮೂಲತಃ ನೀತಿಬೋಧೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಗೀತೋಪಜೀವಿಗಳು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ನಾಟಕ, ಸಿನೇಮಾ ಹಾಡುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹನುಮಂತನ ಭಕ್ತರಾದ ಇವರು ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಮರಾಠರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

**ವೇಷಗಾರರ ಹಾಡು :**

ಇವರಿಗೆ ಬಹುರೂಪಿಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಶರಣ ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯನ ಉಲ್ಲೇಖ ಈ ಜನಾಂಗದ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿವನ ಲೀಲೆ, ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ವೇಷಕಟ್ಟಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು. ದಾಸರು, ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರು (ಕಟಬರು) ಜನಾಂಗಗಳಂತೆ ಇವರದೂ ದೃಶ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಗೊಳಿಸುವ ವೃತ್ತಿ. ಈ ಪ್ರದರ್ಶನ-ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮೇಳದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಹಾಕಿದ ತಬಲ, ಡಗ್ಗ ನುಡಿಸುತ್ತ, ಮಧ್ಯಮಧ್ಯ ಕಥೆಗೆ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪಾರಿಜಾತದ ದೂತಿಯಂತೆ ಹಾಸ್ಯಪ್ರಸಂಗವನ್ನೂ ಇವನೇ ನಡೆಸುವನು. ಇವನ ಜೊತೆಯ ಹಿಮ್ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೂ ಹಾಡುವದುಂಟು. ಓಣಿಯಿಂದ ಓಣಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಇವರೆಲ್ಲ ಮೇಳಗೂಡಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವು ಸರ್ವಜ್ಞನ ತ್ರಿಪದಿಗಳು ಮತ್ತು ನಿಜಗುಣರ ಹಾಡುಗಳು. ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇವರು ಊರೂರು ಸಂಚರಿಸಿ ಪುನಃ ತಮ್ಮ ಊರಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ.

**ಕಿಂದರಜೋಗಿ ಹಾಡು :**

ಕಿಂದರಜೋಗಿ ಪದದ ಮೂಲರೂಪ ಕಿನ್ನರಜೋಗಿ. ಹಾಡುವಾಗ ಬಳಸುವ 'ಕಿನ್ನರಿ' ಎಂಬ ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ ಕಾರಣವಾಗಿ, ಈ ಜೋಗಿಗಳಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು. ಮಂಜುಳವಾದ ಕಿನ್ನರಿಧ್ವನಿ, ಮಧುರವಾದ ಕಂಠಧ್ವನಿ, ಮನ-

ಮೋಹಕವಾದ ವೇಷಭೂಷಣಗಳ ಸಂಗಮವಾದ ಇವರು ಜನಪ್ರಿಯವೃತ್ತಿ-ಗಾಯಕರು. ಮಹಾಭಾರತದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಕಥೆಗೊಳಿಸಿ ಹಾಡುವುದೇ ಇವರ ಗೀತಸಂಪತ್ತು.

ಕೇಳಯ್ಯ ಜನಮೇಜಯ–ನಾ ನಿನಗೆ
ಪೇಳ್ವೆ ಪಾಂಡವರ ಕಥೆಯಾ ||

ಎಂಬ ಪಲ್ಲವಿಯೊಂದಿಗೆ ಕಥೆ ಮುಂದುವರಿಸುವ ಇವರ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ಕರ್ಣ-ಮಧುರವಾದುದು. ಮಹಾಭಾರತವನ್ನು ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ನೆಯ್ಯುವ ಆಶುಕವಿಗಳಿವರು. ಪ್ರಸಂಗೋಚಿತವಾಗಿ ಧ್ವನಿಸ್ತರವನ್ನು ಏರಿಸಿ ಇಳಿಸಿ, ಭಾವಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳನ್ನು ಕಿವಿಗೆ ನಾಟಿಸುವ ಇವರ ಕಲಾವಂತಿಕೆ ಶ್ಲಾಘ್ಯ-ವಾದುದು.

ಪಾಂಡುರಾಜ ಒಂದಿನಾ–ಬ್ಯಾಟೆಯ ಆಡಲಿಕೆ ಹೊಂಟ ತಾನಾ
ಸುರುಗಿ–ದಡಿಬಿಲ್ಲು–ಬಾಣಾ ಬೆನ್ನಿಗಿ ಬಿಗಿದು ಬತ್ತಳಿಕೆಯನ್ನಾ
ಹಾರುಗುದರಿಯ ತೇರು ಏರಿ ಓಡ್ಯಾಡಿಸುತ
ಸಾರಿದನೋ ಭಾರಿಯ ಬನಾ....

ಕೇಳಯ್ಯ ಜನಮೇಜಯ–ನಾ ನಿನಗೆ
ಪೇಳ್ವೆ ಪಾಂಡವರ ಕಥೆಯಾ ||

ಮಾವು ಬೇವಿನ ಹೆಮ್ಮರಾ–ಕರಿಮತ್ತಿ ತೇಗು ಬಸರಿಯ ಜಂಪರಾ
ಹಲಸು ಮುತ್ತಲ ತುಂಬರಾ–ನೆಲ್ಲಿಮರ ಅರಳಿ ಆಲ ದೇವದಾರಾ
ಕಾಡಜಾಲಿಯ ಕಂಟಿ ಕಾರಿಕವಳಿಯ ಕಂಟಿ
ಹಾದೆಲ್ಲಾ ಮುಳ್ಳಪೂರಾ

ಕೇಳಯ್ಯ ಜನಮೇಜಯ–ನಾ ನಿನಗೆ
ಪೇಳ್ವೆ ಪಾಂಡವರ ಕಥೆಯಾ ||

ಹೀಗೆ ಮಹಾಭಾರತದ ದೃಶ್ಯತರಂಗಗಳನ್ನು ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ತೇಲಿಸುತ್ತ ಉಪ-ಜೀವನ ನಡೆಸುವ ವರ್ಗ ಇವರದು. ಮಹಾಭಾರತದಂತಹ ಮಹಾಸಾಗರ

ವನ್ನು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಬೆಳಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಇವರ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಾಹಸ ಮೆಚ್ಚುವಂತಹುದು.

**ಗೊರವರ ಹಾಡು :**

ವೀರಶೈವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದ ಕರ್ನಾಟಕವು-ಲಕುಲೀಶ ಪಾಶುಪತ, ಕಾಳಾ, ಮುಖ ಎಂಬ ಸಾತ್ವಿಕಮಾರ್ಗದ ಕಾಪಾಲಿಕ, ಕೌಲ ಎಂಬ ವಾಮಮಾರ್ಗದ ಶೈವಪಂಥಗಳ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಇವರಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕ ಶೈವ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರು ಗೊರವರು. ಗುರವಃ ಪದದ ತದ್ಭವವಾದ ಗೊರವ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶೈವಸನ್ಯಾಸಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈಗ ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದ ಹಳ್ಳಿಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಹೂಗಾರ ( ಜೀಯರ್ > ಜೀರ ) ಜನಾಂಗಕ್ಕೂ, ಮೈಲಾರನ ಭಕ್ತರಾಗಿ ವೇಷತೊಟ್ಟು ತಿರುಗುವ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ವರ್ಗಕ್ಕೂ ಗೊರವರೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಗೊರವರಿಗೂ, ಪ್ರಾಚೀನ ಗೊರವರಿಗೂ ಸಂಬಂಧ ಹಚ್ಚುವುದು ಇನ್ನೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಮಗೆ ಪ್ರಸ್ತುತ-ರಾದ ಮೈಲಾರನ ಗೊರವರ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

೧. "ಮೈಲಾರದ ಗೊರವನಂತೆ ತಂತಮ್ಮನೆ
ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳಬೆಚ್ಚುಳಾಯಿಲರುಂ"

೨. "ವರವೀಗುಮೆ ಮೈಲಾರಂ ಕೇತಂ ಕಾಟಂ
ಮಾರಿಗೆ ಮಸಣಿಗೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕೊಳಿದೆಯ್ವಂಗಳೆ"

೩. "ಒಳ್ಳಿಹ ಮೈಲಾರನೊಳಗೆಲ್ಲ ಸಣಬು,
ಹೊರಗಣ ಬಣ್ಣ ಕರಲೇಸಾಯಿತ್ತಯ್ಯ"
"ಒಳ್ಳಿಹ ಮೈಲಾರನ ಸಿಂಗಾರದಂತೆ"
"ಮೈಲಾರನ ಪೂಜಿಸಿ ನಾಯಾಗಿ ಬಗಳುವುದ ಕಂಡೆ"
"ಪಿಂಬೇರ ಮೈಲುಗ ಮೇಳವಾಡುತ್ತಿದ್ದ"
"ಮೈಲಾರನನಾರಾಧಿಸಿ ಕುಜುಳ
ಬೆರಳ ಕಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಾಯಾಗಿ ಬಗಳುತ್ತಿಪ್ಪರಯ್ಯ"

"ಮೈಲಾರನ ದೈವವೆಂದಾರಾಧಿಸಿದಾತನು
ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕವಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ನಾಯಾಗಿ ಬಗಳುತಿರ್ಪ"

ಹೀಗೆ ಸಯಸೇನ, ಬ್ರಹ್ಮಶಿವ ಮತ್ತು ವಚನಕಾರರು ಈ ದೇವತೆಯನ್ನು ಕೀಳುದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಂಡ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ವೀರಶೈವ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಂತೂ ಪಿಂಬೇರ ಮೈಲುಗ ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯನಿಗೆ (ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ) ಕೊಡೆ ಹಿಡಿದ ಘಟನೆ ರಮ್ಯಕಥೆಯಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಉಜ್ಜಯಿನಿ ನೆರೆಯ ಮಲ್ಲಗ್ರಾಮದ ಮಲ್ಲಾರಿಯ ವಾಹನವಾದ ಶ್ವಾನವೇ ತಾವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಆತನ ಭಕ್ತರು ನಾಯಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವರೆಂದು, ೧೪ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆನಂದಗಿರಿಯ ಶಂಕರವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ಪರಂಪರೆ ಜೀವಂತವಿದ್ದಿತೆಂದೂ, ವಿದ್ವಜ್ಜನತೆಯ ಅವಹೇಳನೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿದ್ದಿತೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಪಂಡಿತರುಂ ವಿವಿಧಕಳಾ
ಮಂಡಿತರುಂ ಕೇಳತಕ್ಕ ಕೃತಿಯಂ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್
ಕಂಡರ್ ಕೇಳ್ವೊಡೆ ಗೊರವರ
ಡುಂಡುಚಿಯೆ ಬೀದಿವರೆಯ ಬೀರನ ಕಥೆಯೇ ||

ಎಂಬ ಮಧುರನ ಮಾತು ಗೊರವರು ಈಗಿನಂತೆ ಆಗಲೇ ಭಿಕ್ಷಾವೃತ್ತಿಗಿಳಿದು ಡುಂಡುಚಿ ನುಡಿಸುತ್ತ ತಿರುಗಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ದಕ್ಷಿಣಕರ್ನಾಟಕ, ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಳ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವರಗುಡ್ಡ. ಇವರ ಪರಮದೈವತ ಮೈಲಾರ. ಇವನ ಹೆಂಡತಿ ಮಾಳಚಿ. ಈತನನ್ನು ಕುರಿತು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳಪುರಾಣವಿದೆ; ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಿಕ

ಐತಿಹ್ಯಗಳಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಥಾಂತರಗಳನ್ನೂ, ಕಥಾಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನೂ ಹಲವು ಹತ್ತು ಬಗೆಯಾಗಿ ಹಾಡುವವರು ಭಕ್ತರಾದ ಗೊರವರು. ಗೊರವಪ್ಪ, ಗೊಗ್ಗಯ್ಯ, ವಗ್ಗಯ್ಯ ಇವರ ಪರ್ಯಾಯನಾಮಗಳು. ಕಂಬಳಿಯ ನಿಲುವಂಗಿ, ರುಮಾಲು ಧರಿಸಿ, ಶಿವನಂತೆ ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶೂಲ, ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಡಮರುಗ, ಗಂಟೆ ಹಿಡಿದು ಇವರು ಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಹೊರಡುವರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಡಮರು ಬಾರಿಸುತ್ತ ಮೈಲಾರನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೀರ್ತಿಸುವರು. ಪುಣ್ಯ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಮೂಲೆಮೂಲೆಯ ಗೊರವಪ್ಪಗಳು ಮೈಲಾರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆದು ರಾತ್ರಿ ಮೇಳಗೂಡಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ, ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಒಂದು ಹಾಡು ಹೀಗಿದೆ :

ಶಿವಶಂಭು ಖಾಸ ಗುರುವೆ
ಕೈಲಾಸದೊಡೆಯ ಮೈಲಾರದೇವ ॥ ಪ ॥

ಗುರುವಿಗೊಂದು ಶರಣಾರ್ಥಿ
ಗುರುಭಕ್ತರಿಗೊಂದು ಶರಣಾರ್ಥಿ, ಮೈಲಾರದೇವ.... ॥ ೧ ॥

ಸಾಧನ ನಾಲ್ಕು ಸಾಧಿಸಿರುವಂಥ
ಸಾಧಕರಿಗೊಂದು ಶರಣಾರ್ಥಿ, ಮೈಲಾರದೇವ.... ॥ ೨ ॥

ವಾದವ ಒದಗಿಸಿ ಸಾಧನಗೈಯುವ
ಉತ್ತಮರಿಗೊಂದು ಶರಣಾರ್ಥಿ, ಮೈಲಾರದೇವ.... ॥ ೩ ॥

ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲ ಪರಮಾರ್ಥ ಮಾಡಿದ
ಪಂಡಿತರಿಗೊಂದು ಶರಣಾರ್ಥಿ, ಮೈಲಾರದೇವ.... ॥ ೪ ॥

ಮೇಲೆ ಮೇಲ ಅಂದರ ಗುರುವೆ
ಮತ್ತ್ಯಾರು ಮೇಲ ನಮ್ಮಯ್ಯ, ಮೈಲಾರದೇವ.... ॥ ೫ ॥

ಅಂಗ ಮೇಲು ಲಿಂಗ ಮೇಲು
ಲಿಂಗಕ ವಸ್ತ ತಾ ಮೇಲು, ಮೈಲಾರದೇವ.... ॥ ೬ ॥

ಸಂತೆಯು ಲಿಂಗ ಕಂತೆಯು ಮಾಡಿ
ಕೊರಳಲಿ ಹಾಕಿದರು, ಮೈಲಾರದೇವ.... ‖ ೭ ‖

ಡೊಂಬಿಯು ಲಿಂಗವಸ್ತ್ರದಾಗ
ರಟ್ಟೀಲಿ ಕಟ್ಟಿದರೋ, ಮೈಲಾರದೇವ.... ‖ ೮ ‖

ಆತುಮಲಿಂಗ ಜ್ಯೋತಿಯಲಿಂಗ
ಜೋಡಿನ ಗೆಳೆಯರು, ಮೈಲಾರದೇವ.... ‖ ೯ ‖

ಆತುಮಲಿಂಗ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಮೇಲ
ಜ್ಯೋತಿಯಲಿಂಗ ಕವಲಾಗೋ, ಮೈಲಾರದೇವ.... ‖ ೧೦ ‖

ಇಂಥ ಹಾಡುಗಳು ಈ ಗೀತೋಪಜೀವಿಗಳ ಪ್ರತಿಭೆ-ಅನುಭಾವಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

**ಲಾವಣಿ ಹಾಡು :**

ಲಾವಣಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರ ಯಾವುದೇ ಜಾತಿಯವರು ಹೇಳುವ ಗೀತ ಪ್ರಕಾರ. ಇವರು ಭಿಕ್ಷುಕರಂತೆ ಮನೆಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ತಿರುಗದೆ, ಆಮಂತ್ರಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಹೋಗಿ, ಗೋಷ್ಠಿ ನಡೆಸಿ ಹಣ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಗಣ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಮರಾಠಾ-ಪೇಶ್ವೆಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಆಮೇಲೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಜನಪದಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಜಾತಿಯಿದು. ಮದ್ಯಪಾನನಿರೋಧ, ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕ ಯೋಜನೆ, ಕುಟುಂಬ ಯೋಜನೆ, ಚುನಾವಣಾ ಪ್ರಚಾರ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಸ್ತುವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಲಾವಣಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ. ಲವಣ, ಲಾವಣ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಈ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರಾದರೂ, ಗುಣಚಂದ್ರನ ಛಂದಸ್ಸಾರದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪದ್ಯದಿಂದ ಇದು 'ಲಾವಳಿ' ಪದದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಲಾವಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆ. ಒಂದು ಬಯಲು ಲಾವಣಿ. ಇನ್ನೊಂದು ಮೇಳ ಲಾವಣಿ. ಒಂದೇ ಲಾವಣಿಯನ್ನು ಎರಡೂ ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಯಲು ಲಾವಣಿಗಿಂತ ಮೇಳಲಾವಣಿ ಹೆಚ್ಚು ರಮ್ಯವಾದುದು. ಬಯಲುಲಾವಣಿಯನ್ನು ಕಾಲಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆ ಕಟ್ಟಿ-ಕೊಂಡು, ಕೈಯಿಂದ ಚಿಟಕಿ ಹಾಕುತ್ತ ಇಲ್ಲವೆ ತಾಳವನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತ, ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆ ಮುಖ ಹೊರಳಿಸುತ್ತ ಭಾವಭಂಗಿಯಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಹಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮೇಳಲಾವಣಿಯಲ್ಲಿ, ಮುಮ್ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ, ಹಿಮ್ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠ ಪಕ್ಷ ಇಬ್ಬರು ಇದ್ದು, ದಪ್ಪು, ತುಂತುಣಿ, ತಾಳ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯ-ಗಳೊಂದಿಗೆ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಡುಗಾರನು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಜಲಗೆ-ಯಾಕಾರದ ದಪ್ಪನ್ನು ಬಲಗೈಯಿಂದ ನುಡಿಸುತ್ತ ಹಾಡು ಹೇಳುವನು. ಹಿಮ್ಮೇಳದವರು ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಪುನರಾವರ್ತನೆಗೊಳಿಸುವರು. ತುಂತುಣಿ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತ ಮಧ್ಯಮಧ್ಯ ಹುರುಪಿನ ಮಾತು ಹೇಳುವುದು, ಹಾಸ್ಯಚಟಾಕಿ ಹಾರಿಸುವುದು ಇವರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ. ದೇವತೆಯ ಸ್ತುತಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಪೌರಾಣಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಥನಗೀತ, ಅನುಭಾವಗೀತಗಳನ್ನು ಒಳಗು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಈ ಗೋಷ್ಠಿ ಸಾವಿರ ಸಾವಿರ ಜನರನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳುದು. ಹಿಮ್ಮೇಳದವರು ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ 'ಜೀಜೀ', 'ಗೀಗೀ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಮೇಳಲಾವಣಿಯನ್ನು ಜೀಜೀಪದ, ಗೀಗೀಪದ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಕೆಲವು ಸಲ ಎರಡು ಮೇಳಗಳು ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಮೇಳ ಹರದೇಶಿ, ಇನ್ನೊಂದು ನಾಗೇಶಿ. ಇವುಗಳಿಗೆ 'ತುರಾಯಿ', 'ಕಲ್ಗಿ' ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳು. ಈ ಹರದೇಶಿ (=ತುರಾಯಿ) ಪುರುಷಪಕ್ಷಪಾತಿ. ನಾಗೇಶಿ (=ಕಲ್ಗಿ) ಸ್ತ್ರೀಪಕ್ಷಪಾತಿ. ಇವರು ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ನಿಂತು ಸಮಯೋಚಿತವಾದ ಹೊಸ ಹೊಸ ಲಾವಣಿ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಡುವುದುಂಟು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇವರ ಆಶುಕವಿತ್ವ ಬೆರಳು ಕಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ನಾಗೇಶಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯೇ ದಪ್ಪು ನುಡಿಸುತ್ತ ಹಾಡಿನಿಂದ ಹರದೇಶಿ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹರದೇಶಿ ಗಣಪತಿಯನ್ನೂ, ನಾಗೇಶಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನೂ ಸ್ತುತಿಸಿ, ಹಾಡಲು ಮೊದಲು ಮಾಡುವರು. ಈ ಸ್ತುತಿಪದವನ್ನು 'ಸಖಿ' ಇಲ್ಲವೆ 'ಘನ್ನ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ಹಾಡನ್ನು ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿ,

ಕೊನೆಗೆ ಕವಿಯು ಗುರುಪರಂಪರೆ, ಕವಿಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಬೇರೊಂದು ಹಾಡನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು 'ಖ್ಯಾಲ' ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ 'ಘನ್ನ' ಹಾಡು ಮತ್ತು 'ಖ್ಯಾಲ' ಹಾಡುಗಳ ಮಧ್ಯದ ರಚನೆ ಪಲ್ಲವಿ; ಚೌಕುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಪಲ್ಲವಿ ಇಡೀ ಹಾಡಿನ ಸಾರವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ. ಉದಾ—

ಮಾಲಗಾರಣ್ಣನ ಮಾತ ಕೇಳಿರಿ ಮಾಡಿದಾನ ತ್ವಾಟ
ಈ ದೇಹದೊಳಗೊಂದು ಬಾವಿ ತೋಡ್ಸಿದಾನ ಆತ್ಮರಾಮನಾಟ ॥

ಈ ಪಲ್ಲದ ವಿವರಣೆಯೇ ಚೌಕುಗಳ ವಸ್ತು. ಅಂದರೆ ಚೌಕಗಳಲ್ಲಿ ದೇಹದ ಅವಯವ ಮತ್ತು ಬಾವಿಯ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗಗಳ ಹೋಲಿಸುವಿಕೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಚೌಕುಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಏರು, ಇಳುವು, ಚಾಲ, ದುಯಿ, ದುಡಕಿ, ಕೂಡುಪಲ್ಲಗಳಿಂದ ರೂಪಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕನಿಷ್ಠ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು, ಹೆಚ್ಚೆಂದರೆ ಏಳು-ಎಂಟು ಚೌಕಗಳಿರುತ್ತವೆ.

ಲಾವಣಿಹಾಡುಗಳು ವೀರ, ಶೃಂಗಾರ, ಕರುಣರಸಪ್ರಧಾನವಾದವು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹಲಗಲಿ ಬಂಟರ ಹತಾರ ಕದನ, ಕಿತ್ತೂರ ಚೆನ್ನಮ್ಮ, ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣ, ನರಗುಂದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ, ಸಿಂಧೂರ ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಕಟ್ಟೀ ಚೆನ್ನ, ಹೊಂಗಲ ಸಂಗ್ಯಾ, ಕಡ್ಲಿಮಟ್ಟಿ ಸ್ಟೇಷನ್-ಮಾಸ್ತರ್—ಈ ಲಾವಣಿಗಳು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಲಾವಣಿಕಾರರಲ್ಲಿ "ಕಥೆಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಲಿಂಗಪುರದ ರಾಣು ಕುಬಣ್ಣ ಕವಿಗಳದು ಎತ್ತಿದ ಕೈ. ಶೃಂಗಾರಲಾವಣಿಗೆ ಹಲಸಂಗಿಯ ಕಾಜಾಭಾಯಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವವರೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವಂತಿದೆ. ಅದೇ ಊರಿನ ಸಿದ್ದ-ಶಿವಲಿಂಗರು ವೀರ-ಶೃಂಗಾರರಸಗಳಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವರಾದರೆ ಸಂಗೂ,ರಾಯಪ್ಪ ಅವರು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶೃಂಗಾರವನ್ನು ತುಳುಕಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗರು. ತೇರ-ದಾಳದ ಗೋಪಾಳ ದುರದುಂಡಿ, ನೇಮಣ್ಣ ಅವರ ವಿಡಂಬನಾ-ಭಾವನಾ ಚಮತ್ಕಾರದ ಲಾವಣಿಗಳು, ಜನವಾಡದ ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಹಾಸ್ಯ-ಲಾವಣಿಯೂ ಅವರ ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿಗೆ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿವೆ.

**ಸಿದ್ದಿಕ ಸಿದ್ದಿ ಹಾಡು :**

ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ "ಸಿದ್ದಿಕ ಸಿದ್ದಿ" ಎಂದು ಹಾಡುತ್ತ ಕುಣಿಯುವ ಗೀತೋಪಜೀವಿಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವರು ಮುಸಲ್ಮಾನ್ ಜಾತಿಯವರು. ನಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವಿಕೃತವೇಷ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಇವರು ಊರೂರು ಅಲೆಯುತ್ತಾರೆ. ಬಿಳಿ-ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದಿಂದ ವಿಕಾರಗೊಂಡ ಮುಖ, ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ಉದ್ದನೆಯ ತಲೆ, ಅರಿವೆಯ ಗಂಟೆನಿಂದ ವಿಕೃತಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡ ನಿತಂಬ, ಕರಿಕಂಬಳಿಯ ವೇಷ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ನೋಡಿದಾಕ್ಷಣ ನಗೆ ತರಿಸುತ್ತವೆ. ಹರಳು ಹಾಕಿ ಅರಿವೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ತೆಂಗಿನ ಕರಟಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು (ಇದಕ್ಕೆ ಗುಳ-ಗುಳಕಿ ಎಂದು ಹೆಸರು) ನುಡಿಸುತ್ತ ಉಬ್ಬುಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡ ನಿತಂಬವನ್ನು ಕುಣಿಸುತ್ತ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಕುಣಿಯುವ ಬಗೆ ಬಿದ್ದು ಬಿದ್ದು ನಗಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ಇವನ ಜೊತೆ ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರಧಾರಿ ಪುರುಷನಿರುತ್ತಿದ್ದು ಆಕೆಗೆ ಚಿಮಣಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇವಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಾಳ ಮತ್ತು ಭಿಕ್ಷೆಯ ಜೋಳಿಗೆ.

ಸಿದ್ದಿಕ ಸಿದ್ದಿ
ಹಗೆದಾಗ ಬಿದ್ದಿ
ಹಳಿಜ್ವಾಳ ತಿಂದಿ ಡುರ್ ಸಿದ್ದಿ

ಎಂಬ ಪದ್ಯಭಾಗ ಪದೇ ಪದೇ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. 'ಸಾಲಾ ಮಾಡಿ ಸಾಯುದು ಬಂತು ಚಿಮಣಾನ ಕಾಲಾಗ' ಎಂಬ ಪಲ್ಲವಿ ಹೇಳಿ—

ಹೊರಗಿನ ಕಸ ಒಳಗ ಒಗಿತಾಳ
ಒಳಗಿನ ಕಸ ಹೊರಗ ಒಗಿತಾಳ
ಇದಕಾಗಿ ಸಾಲ ಮಾಡಿ ಸಾಯುದು ಬಂತು ಚಿಮಣಾನ ಕಾಲಾಗ
ಮದುವಿ ಬೇಡಂದರ ಮದುವಿ ಆಗಾಳ
ಮದುವಿ ಆದಿಂದ ಮಕ್ಕಳಾಗ್ತಾವ
ಮನೆಯಾಗ ಕುಂತು ತಿಂತೀನಂತಳ
ಇದಕಾಗಿ ಸಾಲ ಮಾಡಿ ಸಾಯುದು ಬಂತು ಚಿಮಣಾನ ಕಾಲಾಗ

ಎಂದು ಹೆಂಡತಿಯ ಮೇಲೆ ದೋಷ ಹೊರಿಸುವ, ಅವಳ ಅವಗುಣಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಹೇಳುವ ಹಾಡುಗಳನ್ನೂ—

ತುಪ್ಪ ಕಾಸ ಸಣ್ಣಿ | ಹಾಕ ಬೂದಿ ಕಣ್ಣಿ
ಹೋಳಿಗಿ ಮಾಡ ಸಿದ್ದಿ | ಹಾಕ ಹೂರಣ ಮುದ್ದಿ
ಆವ್ರು ಕಾಸ ಸಣ್ಣಿ | ಹಾಕ ಬಳ್ಳೊಳ್ಳಿ ಎಣ್ಣಿ

ಎಂಬಂತಹ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡಿ ಜನರನ್ನು ನಗೆಗಡಲಿನಲ್ಲಿ ತೇಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನೆಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟರೆ ಇವನ ಸುತ್ತ ಹುಡುಗರ ತಂಡವೇ ತಂಡ. ಕಿಡಿಗೇಡಿ ಮಕ್ಕಳು ಅವನ ವಿಕೃತ ನಿತಂಬದ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲುಗುಂಡು, ಕಟ್ಟಿಗೆ ತುಂಡುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ನಲಿಯುತ್ತಾರೆ.

**ಬಯಲಾಟದ ಹಿಮ್ಮೇಳದ ಹಾಡು :**

ಸಮಾಜದ ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಬಯಲಾಟದ 'ಹಿಮ್ಮೇಳ ಹಾಡು-ಗಾರಿಕೆ'ಯನ್ನು ಉಪಜೀವನದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಲಾವಣಿಕಾರರಂತೆ ಆಮಂತ್ರಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಊರೂರಿಗೆ ಹೋಗುವ ಇವರು ಆ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಿನ ನಿಂತು, ಪ್ರತಿದಿನ ತಾಲೀಮು (ರಿಹರ್ಸಲ್) ನಡೆಸಿ, ನಟವರ್ಗವನ್ನು ತರಬೇತುಗೊಳಿಸಿ, ಬಯಲಾಟವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನಗೊಳಿಸಿ ಹಣ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. 'ಆಟದ ಮಾಸ್ತರ' ಎಂದು ಇವನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾತು-ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ, ಅಭಿನಯದಲ್ಲಿ ಪಳಗಿಸುವದೇ ಇವನ ಕಾರ್ಯ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಯಲಾಟಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಈತ ಅಲ್ಲಿಯ ಪದಗಳಿಗೆ ರಾಗ, ತಾಳ ಜೋಡಿಸಿ, ತಾನೂ ಹಾಡಿ, ನಟವರ್ಗದವರಿಂದ ಹಾಡಿ-ಸುವ ಕಾರಣ, ಈತನನ್ನು ಗೀತೋಪಜೀವಿಗಳ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಗು-ತ್ತದೆ. ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದ ಹಳ್ಳಿಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಯಲಾಟದ ಇಂಥ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಿಮ್ಮೇಳದ ಹಾಡುಗಾರರು ಸಿಗುತ್ತಾರೆ. ಬಯಲಾಟದ ಪಾಠ ಮತ್ತು ಪ್ರದರ್ಶನವೆಲ್ಲ ಇವನ ಕರತಲಾಮಲಕ. ರಂಗಭೂಮಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ-ರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ 'ಸೂತ್ರಧಾರ'ನೆಂಬ ಹೆಸರು ತುಂಬ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರನ್ನು ಜೊತೆಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಯಲಾಟದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ

ವೈವಿಧ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಹೋಗುವ ಇವನ ಕಂಠ-ಶಕ್ತಿ ತುಂಬ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದುದು. "ಪ್ರೌಢವಿಯೊಳ್ ಕುಡುತನಿಯ ಒಡೆಯ ಭೀಮೇಶನ" ಇಲ್ಲವೆ " ಶ್ರೀಗೌರೀವರಪುತ್ರ.... " ಎಂಬ ನಾಂದಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮಂಗಳ ಮುಗಿಯುವ ವರೆಗೂ ಸ್ತ್ರೀಯಂತೆ-ಪುರುಷನಂತೆ, ದೇವನಂತೆ-ರಾಕ್ಷಸನಂತೆ, ಬಾಲಕನಂತೆ-ಮುದುಕನಂತೆ ಹಾಡುತ್ತ ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಂಗೀತ ಹೊರ-ಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ.

**ಹಂತಿಮೇಳದ ಹಾಡು :**

ಅಖಿಲಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ಯೋಗ ಒಕ್ಕಲುತನ. ಅದ-ರಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳವೊಲದ ಬಂಗಾರಭೂಮಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಉತ್ತರಕರ್ನಾ-ಟಕದ ಒಕ್ಕಲುತನದ ವೈವಿಧ್ಯ, ವೈಭವ ಗಮನಾರ್ಹವಾದವು. ಈ ಒಕ್ಕಲು ತನದಲ್ಲಿ ಅತಿಮುಖ್ಯವಾದುದು ಹಂತಿ. ಹಲವು ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿಗಳ ವರೆಗೆ ನಡೆವ ಈ ಹಂತಿಪ್ರಸಂಗದ ಶ್ರಮನಿವಾರಣೆಗೆ ಜನಪದಗೀತಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಗಟ್ಟಿಗರು ಅವಶ್ಯಬೇಕು. ಈ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಡು ವುದು ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ತರಬೇತುಗೊಂಡ ಸುಸಜ್ಜಿತ ಮೇಳವೇ ಬೇಕು. ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಹಂತಿಮೇಳಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವರು ಆಮಂತ್ರಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಹಂತಿಯ ಹಾಡಿನ ಕಣಜವನ್ನೇ ತೆರೆಯು-ತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ಹಣವನ್ನೋ, ಧಾನ್ಯವನ್ನೋ ಪಡೆದು ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾರೆ.

ಹಂತಿಯ ಆದಿಯಿಂದ ಅಂತ್ಯದ ವರೆಗೂ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸು-ವುದು ಇವರ ಕರ್ತವ್ಯವಾದ ಕಾರಣ, ಶ್ರೀಮಂತವಾದ ಪದ್ಯಭಾಂಡಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಆ ಊರುಗಳ ಸ್ಥಳೀಯ ಹಾಡುಗಾರರ ಹಾಡು ಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಿ, ತಮ್ಮವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ, ತಲೆ-ತಲಾಂತರವಾಗಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡುಬರುವುದರಿಂದಲೂ ಕಾಲ-ದೇಶಗಳ ಪರಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಇವರ ಭಾಂಡಾರ ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತಲೇ ನಡೆದಿರು-

ತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಒಂದು ಮೇಳ ಬಂದಿತೆಂದರೆ ಆ ಗ್ರಾಮದ ಜಾನಪದ ಪ್ರಿಯರೆಲ್ಲ ಬೆಳತನಕ ಕುಳಿತು ಗೀತಸುಖಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ವಾತಾವರಣ ಕಾರಣವಾಗಿ ಹೊತ್ತುಸರಿದುದೇ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಂತಿಯ ಶ್ರಮ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

## ಉತ್ಸವದ ಹಾಡು

ವರುಷದ ಹನ್ನೆರಡೂ ತಿಂಗಳು ದುಡಿಯುವ ಲೌಕಿಕ ಜೀವಕ್ಕೆ ಪಾರಲೌಕಿಕ ಆರಾಧನೆ ಅವಶ್ಯ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದೈವಭಕ್ತಿ ಬೆಳೆದು ಸಮೂಹ-ಪ್ರಜ್ಞೆ ಮೂಡಲು, ಸುಖ ಸಂವರ್ಧಿಸಲು ಪೌರಾಣಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜನತೆ ಹಲವು ಹಬ್ಬ-ಹುಣ್ಣಿಮೆಗಳನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡರು. ಈ ಉತ್ಸವ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷರು ದೇವರಿಗೆ ಗೀತ-ನೃತ್ಯಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುವು ಉತ್ಸವದ ಹಾಡುಗಳು. ಹಲವು ಮತೀಯರಿಂದ ಹಲವು ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸ-ಬಹುದು.

**ಕಂಬಿಯ ಹಾಡು :**

ಶ್ರೀಶೈಲ, ಭಾರತದ ದ್ವಾದಶಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಲಿಂಗವಿರುವ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿ. ವೀರಶೈವ ಗುರುವರ್ಗದ ಪಂಚಪೀಠಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪೀಠಸ್ಥಳವೂ ವಿರಕ್ತವರ್ಗದ ಪ್ರಭುದೇವ ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕಗಳ ಐಕ್ಯಸ್ಥಳವೂ ಆಗುವಲ್ಲಿ, ಇದು ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಭಕ್ತವರ್ಗ ವೀರಶೈವದಲ್ಲಿ ವರ್ಧಿಸಿ ನಿಂತಿತು.

ದುರ್ಗಮ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ತಿಂಗಳುಗಟ್ಟಲೇ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯಭಕ್ತರಿಗೆ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗಾಗಿ ವೀರಶೈವ ಆಚಾರ್ಯಪುರುಷರಾದ ಜಂಗಮರು ಸಮಾಜದ ಪರವಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೆ. ನಿಬಿಡ

ಅರಣ್ಯವನ್ನು ದಾಟಬೇಕಾದ ಇವರ ಜೊತೆಗೆ ಹಲವು ಭಕ್ತರೂ ಹೋಗುವುದುಂಟು.

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಪ್ರತೀಕವಾದ ಕಂಬಿ ಇಲ್ಲವೆ ಕಾವಡಿಯನ್ನು ಇವರು ಶ್ರೀಶೈಲಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಾರೆ. ಐದು ಮೊಳ ಉದ್ದದ ಬಿದಿರಿನ ಎರಡೂ ತುದಿಗಳ ಕೆಳಗೆ ಬಿದಿರಿನ ಎರಡು ತ್ರಿಕೋನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಒಂದರ ತಲೆಯಮೇಲೆ ನಂದಿಯನ್ನು, ಇನ್ನೊಂದರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಳಸವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವರು. ಕಾವಿಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಮೇಲೆ ಗಲ್ಲೀಪ ಹಾಕಿರುವ ಈ ಎರಡೂ ತ್ರಿಕೋನಗಳ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಯಾಣಾವಶ್ಯಕ ಆಹಾರ, ನೀರುಗಳನ್ನು ಇಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ನೆಲುವುಗಳನ್ನು ಜೋತುಬಿಡುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಂಬಿ ಇಲ್ಲವೆ ಕಾವಡಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹೊತ್ತ ಜಂಗಮರು ಹಲವು ಜನರ ಮೇಳದೊಂದಿಗೆ ಮಲ್ಲಯ್ಯನ ಪರಾಕು ಹೇಳುತ್ತ ಶ್ರೀಶೈಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವರು. ಈ ಮೇಳಕ್ಕೆ 'ಪರಿಷೆ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಪರಿಷೆಯನ್ನು ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯ ಊರುಗಳ ಭಕ್ತರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾವಡಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ, ಸಮಸ್ತ ಮೇಳಕ್ಕೆ ಊಟ ಮಾಡಿಸಿ, ಕಾವಡಿ ಜಂಗಮರಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆ ನೀಡುವರು. ಈ ಪೂಜೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಾವಡಿಯಯ್ಯಗಳು ಮಲ್ಲಯ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತ ಗೀತಗಳನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಹಿಮ್ಮೇಳ-ಮುಮ್ಮೇಳದವರು ಕೂಡಿ ಸಂಬಾಳ ವಾದನದೊಂದಿಗೆ ಹಾಡುವ ಇದಕ್ಕೆ 'ಕಂಬಿಯ ಹಾಡು' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಕಂಬಿಯ ಹಾಡುಗಳ ವಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯನ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಲೀಲೆ. ಮಧ್ಯಮಧ್ಯ ಶರಣರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಡುವುದುಂಟು. ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಇವುಗಳನ್ನು ಶ್ರೋತೃಗಳು ಮೈಮರೆಯುವಂತೆ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಸಿರಿಗಿರಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯನ ನೋಡಲು ಬನ್ನಿ ॥ ಪಲ್ಲ ॥

ಎಲ್ಲಾ ದೇವರಿಗೆ ಒಡೆಯಾ ಬಲ್ಲಿದನೋ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲ ॥ ಅನುಪಲ್ಲ ॥

ಗಂಡಹೆಂಡರ ಮನವೆರಡಾದರೆ ತಪ್ಪದು ತಲೆದಂಡ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ।
ಗಂಡಹೆಂಡರ ಮನವೊಂದಾದರ ನಂದಾದೀಪವೊ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ॥ ೧ ॥

ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ಬೋನವ ಮಾಡಿ ನೀಡಲಾರೆನೆಂದಳು ಪಾಪಿ |
ನೀಡುವ ಮಾಡುವ ಮನವೊಂದಾದರೆ ನೋಡುಣು ಬಾ ಚೆನ್ನಮ್ಮ ||

ಎಂದು ಭಕ್ತರನ್ನು ತಿದ್ದುವ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವರಲ್ಲದೆ,

ಬಿತ್ತಲ್ಹೋದ ನೆನೆಗಡಲೆಯನೆ ಮತ್ತೆ ಜಂಗಮಕ್ಕಿಡೆ ಮಾಡಿ |
ಬಿತ್ತದೆ ಬೆಳೆದ ಇಳಿಹಾಳ ಬೊಮ್ಮ ಸತ್ಯರ ಪಾದಕೆ ಶರಣಯ್ಯ ||

ಎಂದು,

ಹಿಕ್ಕಿಯ ನಂಬಿ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಲು ಮುಕ್ತಿಯ ಕೊಟ್ಯೋ ಮಲ್ಲಯ್ಯ |
ಹಿಕ್ಯಾಗ ಮೂಡಲು ಗೊಲ್ಲಾಳೇಶ್ವರ ಇಂದಿನ ಜನಕೋ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ||

ಎಂದು ಇಳಿಹಾಳ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ, ಗೋಲಗಿರಿ ಗೊಲ್ಲಾಳ ಮೊದಲಾದ ಶರಣರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಪದಮಾಡಿ ಹಾಡುವರು.

ಕಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯನಿರುವನೆಂಬ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಭಕ್ತರು ಪೂಜಿಸಿ, ಆರೋಗಣೆ ಮಾಡಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಬೀಳ್ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಮುಖಾಂತರ ತಮ್ಮ ಭಕ್ತಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯನಿಗೆ ಮುಟ್ಟಲಿ ಎಂಬ ಧನ್ಯತಾಭಾವ ಇವರದು. ಹೋಳಿಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಮರುದಿನ (ಫಾಲ್ಗುಣ ವದ್ಯ ಪ್ರತಿಪದೆ) ದಂದು ಪ್ರಯಾಣ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯ ಊರುಗಳ ಭಕ್ತರಿಂದ ಪೂಜೆ ದಕ್ಷಿಣೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತ ನಡೆದು ಯುಗಾದಿಯಂದು ಶ್ರೀಶೈಲದಲ್ಲಿ ಕಂಬಿಯವರೆಲ್ಲ ನೆರೆಯುತ್ತಾರೆ. ದೇಶದ ಮೂಲೆಮೂಲೆಗಳಿಂದ ಬಂದ ಕಂಬಿಗಳು ಪೂಜೆಗೊಂಡು ಸಂಗೀತ, ವಾದ್ಯಸೇವೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಲ್ಲಯ್ಯನ ಜಯಘೋಷ ಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟುವುದು. ಚೈತ್ರಶುದ್ಧ ಪ್ರತಿಪದೆಯ ದಿನ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ದ್ವಿತೀಯೆಯಂದು ಮರುಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವರು.

ತಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ ಪರಿಷೆಯವರು ಮೊರ, ಬುಟ್ಟಿ, ವಿಭೂತಿ, ಲಿಂಗ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ನಂದಿಕೋಲು, ಗಿರಿಮುಂಡಿಗಳನ್ನು ತರುವುದುಂಟು. ಹೋಗುವಾಗ ಸತ್ಕಾರ ನೀಡಿದ ಭಕ್ತರ ಮನೆಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿತರಣೆಗೊಳಿಸುತ್ತ

ತಮ್ಮ ಊರಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಊರವರು ವಾದ್ಯಮೇಳದೊಂದಿಗೆ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಉಡುಗೊರೆ, ಕಾಣಿಕೆ ನೀಡಿ ಕಂಬಿಯನ್ನು ಮೆರೆಸುತ್ತ ಇವರನ್ನು ಕರೆ-ತರುತ್ತಾರೆ.

## ಹೋಳಿಯ ಹಾಡು :

ಶಿವನು ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟುದರ ಸಂಕೇತ ಈ ಹಬ್ಬ, ಸಮಗ್ರ ಭಾರತದ ತುಂಬ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುವ ಈ ಹಬ್ಬ ಪುರಾಣಗಳಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನ ವಾದುದು. ಹೋಲಿಕಾ ಇಲ್ಲವೆ ವಸಂತೋತ್ಸವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖ ಪದೇ ಪದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು, ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರು ಈ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳು ತ್ತಾರೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಮರುದಿನದಿಂದ ಈ ಹಬ್ಬದ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆ ಪ್ರಾರಂಭ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿದಿನ ಅಶ್ಲೀಲ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ, ಮಧ್ಯಮಧ್ಯ ಹೊಯ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಓಣಿಓಣಿ ತಿರುಗುವುದು, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳು-ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕದಿಯುವುದು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕದ್ದು ತಂದ ಕುಳ್ಳು-ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಹೋಳಿಕಟ್ಟೆಯ ಮುಂದೆ ಗುಂಪು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಹುಣ್ಣಿವೆಯ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಅಲ್ಲಿ ಮಂಟಪ ಕಟ್ಟಿ, ಅರಿವೆಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ತುಂಬಿ ಮಾಡಿದ ಕಾಮಣ್ಣನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನಿಡುವರು. ಕೆಲವು ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಎಡಕ್ಕೆ ರತಿವಿಗ್ರಹವನ್ನೂ ಇಡುವುದುಂಟು. ಹುಣ್ಣಿವೆಯ ಬೆಳಗುಮುಂಜಾನೆ ಹೊಲಗೇರಿಯ ಕಾಮ-ದಹನಸ್ಥಳದಿಂದ ಬೆಂಕಿತಂದು, ಈ ಕುಳ್ಳು-ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ರಾಶಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ್ದೇ ತಡ ಹೋಳಿಹಾಡುಗಳು ಭೋರ್ಗರೆಯುವವು. * ಎದುರುಬದುರು ನಿಂತು ಸ್ಪರ್ಧೆ

---

* ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿದ ಕೂಡಲೇ ಮನೆಮನೆಯವರು ಐದು ಕುಳ್ಳು ತಂದು ಹಾಕಿ ಕಾಮ ದಹನದ ಬೆಂಕಿ ಒಯ್ದು ಅದರಿಂದಲೇ (ನಸುಕಿನ) ದೀವಿಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವರು. ಕೆಲವು ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಇಡೀ ವರ್ಷ ರಕ್ಷಿಸು ವರು. ಕಾಮನ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗರು ಕಡಲೆ, ಗೆಣಸು ಸುಟ್ಟು ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಕಡಲೆಯನ್ನು ತಿಂದರೆ ಹಲ್ಲು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುತ್ತವಂತೆ.

ಕಟ್ಟಿ ಹಾಡುವಾಗ ಶ್ಲೀಲ–ಅಶ್ಲೀಲ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ ರಾತ್ರಿ ಕದ್ದು ತಂದ ಹೋಳಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಅಡಿಗೆಯನ್ನುಣ್ಣುವುದು, ಸೋಗು ಕಟ್ಟಿ ಕುಣಿಯುವುದು, ಬಣ್ಣವಾಡುವುದು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಮಾಲಿಯರಾದ ಕೋಲಕಿಯರು ಬಂದು, ಊರ ಗಂಡಸರ ಕೂಡ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಒಡ್ಡಿ ಹಾಡುವರು. ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತಕಗಳು, ಕಥಾತ್ಮಕ ಗೀತೆಗಳು ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು. ಮುಕ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮನನ್ನು ಕುರಿತ—

ಕಾಮ ಕಲ್ಲಿಗಿ ಸತ್ತ | ಭೀಮ ಬಲ್ಲಿಗಿ ಸತ್ತ |
ರಾವಳ ಸತ್ತ ರಣದಾಗ | ನಮ್ಮೂರ
ತಳವಾರ ಸತ್ತ ತಳದಾಗ |

ಮೊದಲಾದ ಪದ್ಯಗಳೂ, ಅಶ್ಲೀಲ ರೂಪದ—

ಒಡ್ಡರ ಮನೆ ಮುಂದ | ಪಟಪಟ ಗಿಡ ಹುಟ್ಟಿ |
ಒಡ್ಡರ ಪೋರಿ ಗೆಳೆತನ ಮಾಡಿದರ
ಗೊಡ್ಡೆಮ್ಮಿ ಹೈನ ಉಣಿಸ್ಯಾಳೋ |

ಮೊದಲಾದ ಗೀತಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ಮುಕ್ತಕಗಳು ತ್ರಿಪದಿ, ದ್ವಿಪದಿ, ಚೌಪದಿ ಬೇಕಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಕಥಾತ್ಮಕ ನೀಳ-ಗೀತೆಗಳು; ಇವು ಕಾಮನನ್ನು, ಕಾಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆದವು. ಇವು 'ದುಂದುಮಿ', 'ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆ', 'ಕೋಲು ಕೋಲು' ಎಂಬ ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರಬಹುದು.

ಬೆನಕ ಸಾಲಿಗಿ ಮ್ಯಾಲ ನೆನಿಬಾರೊ ಹಾಡುದಕ
ಕಣಕಟ್ಟಿ ಮಂದಿ ಕೂಡ್ಯೈತೊ | ಕೇಳುದಕ
ಮನಕ ಬೆಸನಾಗು ನುಡಿನುಡಿಗೂ ||

ಈ ಮೊದಲಾದ ದೇವರ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ—

ಹೋಳಿಯ ಹಬ್ಬಕ ಮೇಳಾಗಿ ಹಾಡೂನ |
ವ್ಯಾಳ್ಯಾಗ ಬ್ಯಾಡ ನನಗೆಣತಿ || ಮಲ್ಲಿಗೆ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆ |
ವ್ಯಾಳ್ಯಾಗಬ್ಯಾಡ ನನಗೆಣತಿ | ಬಂಡಾರ
ಕೇಳಾಕ ಬಂಡಾರ ಸವ್ವಾಡ || ಮಲ್ಲಿಗೆ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆ |

ಎಂದು ಎದುರಾಳಿಯನ್ನು ಕೆಣಕಿ ಹಾಡು ಹೇಳುವರು. ಕೆಲವು ಸಲ—

ದುಂಡುಮೆ ಎಂತೆಂದು ಪಾಡೀರಿ ಜನರು
ದುಂಡುಮೆ ಬಸವಂತನ ಹಬ್ಬ ದುಂಡುಮೆ

ಎಂಬ ಪಲ್ಲವಿಯ ಹಾಡು ಹೇಳುವರು. ಈ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಭಸ, ಅಪ್ಪಟ ದೇಸಿಗಳು ಈ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಆವೇಶ ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಆನಿಗಂಬಾರಿ ಚಂದ | ಕುದರೀಗಿ ತಡಿ ಚಂದ
ಸದರೀಗಿ ಚಂದ ಕಾಮಣ್ಣ | ಬಗಲಾಗ
ರೂಪಕ ಚಂದ ರತಿದೇವಿ |

ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ಕಾಮ-ರತಿಯರ ಸೌಂದರ್ಯವರ್ಣನೆ,

ಪಾರೋತಿ ಮಾದೇವ | ಏರಿ ಸಭದಾಗಿರಲು
ಪಾರೋತಿ ಹೇಳ ಚೆಲುವ್ಯಾರ | ಕೇಳುದಕ
ತೀರ ಚೆಲುವಾನ ಕಾಮಣ್ಣ ||

ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳುತ ಶಿವನು ಬಿಟ್ಟಾನೊ ಉರಿಗಣ್ಣ
ಸುಟ್ಟು ಬೂದ್ಯಾದೊ ಕಾಮಣ್ಣ | ರತಿದೇವಿ
ಹೊಟ್ಟಿ ಬಡಕೊಂಡು ಅಳತಾಳೋ ||

ಅಳುವ ಬಾಲಿಯ ಕಂಡು ಕಳವಳವೊ ಸಭದಾಗೊ |
ಅಳಬ್ಯಾಡ ರತಿಯ ಮನಿಸೊಸಿಯೋ | ಕಾಮಣ್ಣ
ಮನದಾಗ ಮೂಡಿ ಬರತಾನ ||

ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ನವೀನಕಥೆ, ಚಿತ್ರವತ್ತಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ವರೆಗೆ ಕಾಮನೆದುರು ಸಭೆಕಟ್ಟಿ ಹಾಡಿ, ಬಾಯ್ ಬಾಯ್ ಬಡಿದುಕೊಂಡು, ಅಳುವಂತೆ ನಟಿಸಿ, ಕಾಮನನ್ನು ಎತ್ತಿತಂದು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಒಗೆಯುವರು. ಈ ಪ್ರಸಂಗವಂತೂ ಹೋಳಿ ಹುಣ್ಣಿವೆಯ ರಭಸದ ತುತ್ತತುದಿ.

ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಎಲ್ಲರೂ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವರು. ಅಂದು ಮಳೆ ಬಂದರೆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸುಖವೆಂದು ಜನರ ಭಾವನೆ. ಮರುದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದು ಬುಟ್ಟಿ ಬೂದಿ ಒಯ್ದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲುವರು. ಇದರಿಂದ ಬೆಳೆ ಹುಲುಸಾಗಿ ಬರುವುದೆಂದು ಅವರ ನಂಬುಗೆ. ಕೆಲವು ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಣ್ಣಿವೆಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಐದು ದಿನಗಳ ವರೆಗೂ ಹಬ್ಬದ ಸಡಗರವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವರು. ಐದನೆಯ ದಿನ ರಂಗಪಂಚಮಿ. ಅಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಮತ್ತೆ ಬಣ್ಣವಾಡಿ ನಲಿಯುವರು.

**ಡೊಳ್ಳಿನ ಹಾಡು :**

ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕುರುಬರದು ದೊಡ್ಡ ಜನಾಂಗ. ಇವರಿಗೆ ಹಾಲುಮತದವರು ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲಮ್ಮ, ಮೈಲಾರಲಿಂಗ, ಬೀರಪ್ಪ, ಅಮೋಘಸಿದ್ಧ, ಮಾಳಿಂಗರಾಯ, ರೇವಣಸಿದ್ಧ, ಕಾಡಸಿದ್ಧ ಮೊದಲಾದವರು ಇವರ ದೇವತೆಗಳು. ಈ ದೇವತೆಗಳ ಉತ್ಸವಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಟೊಂಕಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಇಲ್ಲವೇ ಕುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಡೊಳ್ಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಎರಡೂ ಕಡೆಗೆ ಚರ್ಮವಿರುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಸಿಲಿಂಡರಾಕೃತಿಯ ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ. ಸಣ್ಣ-ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವ, ಎರಡೂ ಕೈಯಿಂದ ಬಾರಿಸಬೇಕಾದ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಕೋಲನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ದೇವರ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಡೊಳ್ಳು ಬಾರಿಸುತ್ತ ನಡೆಯುವ ಇವರು, ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಮುಂದೆ ಕೆಲನಿಮಿಷ ನಿಂತು, ಈ ವಾದ್ಯಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಹೋಗುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯ.

ಹೀಗೆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಮೆರೆಸುತ್ತ ಹೋಗಿ ಮುಖ್ಯ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಚೆ ನೆರೆದು, ಡೊಳ್ಳು ಬಾರಿಸುತ್ತ ಆವೇಶಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ, ಲಾಗ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಗೀತಗೋಷ್ಠಿ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಇಬ್ಬರು, ಹಿಂದೆ ಮೂವರು. ಮುಂದಿನವರದು ಕೇವಲ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ, ಹಿಂದಿನವರದು ಡೊಳ್ಳು, ತಾಳ ಬಾರಿಸುತ್ತ ಪದ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ.

ದೇವರು ಬಂದಾವ ಬನ್ನಿರೇ
ನಮ್ ದೇವರು ಬಂಡಾವ ಬನ್ನಿರೇ ಬನ್ನಿರೇ

ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಗಣಪತಿ, ಸರಸ್ವತಿ, ಪರಶಿವ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಹಾಡುವಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಡಿನ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರುವುದು 'ಖ್ಯಾಲಿ' ತರುವಾಯದ್ದು 'ಮಾರ್ಗ'. ಖ್ಯಾಲಿಯ ಧಾಟಿ ಬೇರೆ, ಮಾರ್ಗದ ಧಾಟಿ ಬೇರೆ. ದೇವತಾಸ್ತುತಿರೂಪದ ನಾಲ್ಕೇ ನುಡಿಗಳ ಖ್ಯಾಲಿ ಮುಗಿದ ಕೂಡಲೇ ಕಥಾರೂಪದ ಮಾರ್ಗ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಸುದೀರ್ಘವಾಗಿ ನಡೆದು ಕೊನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಾಡಿನ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಹೆಸರಿನ ಪದ್ಯ ಬರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಈ ಹಾಡುಗಳ ವಸ್ತು ರೇವಣಸಿದ್ಧ, ಬೀರಪ್ಪ, ಮಾಳಿಂಗರಾಯ, ಮಾಯಮ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ಮತ್ತು ಶರಣರಮಹಿಮೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನೂ ಹಾಡುವುದುಂಟು. ಹಗಲು ಇಲ್ಲವೆ ರಾತ್ರಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಹಾಡುವ ಇವರು, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬೆಳತನಕ ಗೋಷ್ಠಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಡೊಳ್ಳು ಬಾರಿಸುವವರನ್ನು ಆಮಂತ್ರಿಸುವುದಕ್ಕೆ 'ಭಂಡಾರ ನೀಡುವನು' ಎಂದೂ ಗೋಷ್ಠಿಗೆ 'ವಾಲಗ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಈ 'ವಾಲಗ' ಸಣ್ಣ-ದೊಡ್ಡ ಹಾಡುಗಳ ಒಂದು ಮಹಾಮೇಳ. "ಸುಮಾರು ಮೂರುಸಾವಿರ ನುಡಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಬೀರನ ಹಾಡುಗಳು ಎಂಬುದೊಂದು, ಅರವತ್ತು ಸಂಧಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ರಸವತ್ತಾದ ಗ್ರಾಮಕಾವ್ಯವು ಕುರುಬರಲ್ಲಿದೆ" ಎಂಬ ಮಧುರಚೆನ್ನರ ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಎಲ್ಲ ಗ್ರಾಮಗಳ ಕುರುಬರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹಚ್ಚಹಸಿರಾಗಿರುವ ಈ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ಕುರುಬರ ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳಗಳಾದ ಹುಲಜಂತಿ, ಅರಕೇರಿ, ಕಲ್ಲೂರ, ಕಡೋಲಿ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವಸಂತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಇವರ ಹಾಡುಗಳ ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ನೋಡಬಹುದು :

ಹರಹರ | ನಮ್ಮ | ದೇವ್ರು ಮಾ | ಳಿಂಗರಾಯ
ಹೂವಿನ | ಝುಲ್ಯಾ | ಹಿಡಿದಿಹ | ನೋ |
ಹೂವಿನ | ಝುಲ್ಯಾ | ಹಿಡಿದಾನ ಮಾ | ಳಿಂಗರಾಯ |
ಸೀತಾಳ | ಬಿಂದಿಗೆ | ಹಿಡಿದಿಹ | ನೋ |

ವಿಷಮ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಗಣಗಳು ಬಂದು, ಸಮಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೆ ಗುರು ಬರುತ್ತದೆ. 'ಆಲಾಪ ರೂಪ'ದ ಈ ಗುರುವಿನಿಂದ ಹಾಡಿಗೆ ಒಂದು ಸೊಗಸು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ತ್ರಿಪದಿಯ ಹಾಗೆ ಎರಡನೆಯ ಚರಣವನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವರಾದರೂ ಕೆಲವು ಸಲ ಇದು ತೋರಿಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಉದಾ :

ತೆಗ್ಗಿನ | ಕುರಿಯ | ತೆವರಿಗಿ | ಹೊಡಿಯೋ |
ಮಜ್ಜಿಗಿ | ಕುಡದು | ಬರತೀ | ನೋ
ದಡ್ಡಿಯ | ಕುರಿಯ | ಮಡ್ಡಿಗಿ | ಹೋಡಿಯೋ |
ಅಂಬಲಿ | ಕುಡದು | ಬರತೀ | ನೋ |

ಇವು ಡೊಳ್ಳಿನ ಹಾಡಿನ ಮಾದರಿಗಳು. ಇದೇ ಬಗೆಯ ರಚನೆಗಳೇ ಡೊಳ್ಳಿನ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ. *

---

* ಶ್ರೀ ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ, ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದರ್ಶನ – ೧.
'ಡೊಳ್ಳಿನ ಹಾಡು' ಲೇಖನ— ಪುಟ ೨೦೯ ನೋಡಿರಿ.

**ಕೋಲಾಟದ ಹಾಡು :**

ಕೋಲಾಟ ಪುರುಷ, ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳು ಈ ಮೂವರಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ಉತ್ಸವ ಮತ್ತು ಉತ್ಸಾಹದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇದು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದುದು ಪುರುಷರ ಕೋಲಾಟ. ಆ ಆ ಮಠದ ಹಬ್ಬ ಮತ್ತು ಉತ್ಸವ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರ ಮುಂದೆ ಕೋಲಾಟವಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ಬಿಡುವಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಆಡುವುದುಂಟು.

ಈ ಆಟದ ಸಾಧನಗಳು : ಕೋಲು, ಗೆಜ್ಜೆ, ದಮ್ಮಡಿ, ತಾಳ ಮತ್ತು ಪದ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಎಂಟರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕರ ವರೆಗೆ ಇರಬಹುದು, ಹೆಚ್ಚೂ ಇರಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದೂವರೆ ಅಡಿ ಉದ್ದದ ಎರಡು ಕೋಲುಗಳು. ಕಣಕಣ ಶಬ್ದ ಹೊರಡಿಸುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಇವು, ಮೇಲ್ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ, ಕೆಳತುದಿಯಲ್ಲಿ ದಪ್ಪವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಳತುದಿಗೆ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮೂರು–ನಾಲ್ಕು ಗೆಜ್ಜೆಗಳು. ದಮ್ಮಡಿ, ತಾಳ ಹಿಡಿದ ಹಾಡುಗಾರರ ಹಾಡು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಲು, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕೋಲುಗಳನ್ನು ತಾವೇ ಹೊಯ್ಯುತ್ತ ಕ್ರಮೇಣ ಪರಸ್ಪರರು ಕೋಲು ಹೊಯ್ಯುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ಚಲನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಕುಣಿತದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಚಕ್ರಾಕಾರ, ರೇಖೆಯಾಕಾರ, ಚೌರಸಾಕಾರ ಮೊದಲಾದ ವಿನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ ಮನಮೋಹಕವಾದುದು.

ಕೋಲ ಹಾಕುತ ಬಂದೀರಣ್ಣ
ಚಂದದಿಂದ ತಾಳ ಗತ್ತದಿಂದ
ತದ್ದಿಮ ದಿಮಿಕಿಟ ಝುಣಲೆಂದ
ಗೆಜ್ಜಿ ಕೋಲ ತಂದ

ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಾಡುವುದು, ಕೋಲಿನ ತಾಳದೊಂದಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ಫುಟಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ವಾದ್ಯ ನುಡಿಸುವಿಕೆ, ಹಾಡುವಿಕೆ, ಕೋಲು ಹೊಯ್ಯು–

ವಿಕೆ, ಕುಣಿಯುವಿಕೆಗಳು ಸಮಸಮ ನೆರವೇರುವುದರಿಂದ, ಒಂದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೂ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಇವು ಕೂಡಿಯೇ ನಡೆಯುತ್ತವೆ, ಕೂಡಿಯೇ ತಿರುವು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ.



ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಾಡಿನ ರಚನೆಗನುಸರಿಸಿ ವಾದ್ಯ ನುಡಿಸುವಿಕೆ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಕುಣಿಯುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಕೋಲ ಹೊಯ್ಯುವಿಕೆ ಏರ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ದಕ್ಷಿಣಕರ್ನಾಟಕದವರು ಕೋಲನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಲಗ್ಗೆ-ಕೋಲು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದವರು ಕುಣಿತದ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಲ್ಯಾವಳಿ ಹೆಜ್ಜಿ, ಎಡಗಾಲ ಹೆಜ್ಜಿ, ಸುತ್ತ ಹೆಜ್ಜಿ, ತೊಟ್ಟಿಲ ಹೆಜ್ಜಿ, ಬಂದೂಕ ಹೆಜ್ಜಿ, ಕುಸ್ತಿ-ಹೆಜ್ಜಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಆಟವನ್ನು ಆ ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಉತ್ಸವಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರದೇಶದ ಗೌಳಿಗರು ಮಾತ್ರ ದೀಪಾವಳಿಯಂದು ಆಡುತ್ತಾರೆ.

## ಗೆಜ್ಜೆ ಕುಣಿತದ ಹಾಡು :

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕೋಲಾಟಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಹಲಗೆ, ಸನಾದಿ, ತಾಳವಾದ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಬೇಕು. ಆದರೆ ಇವರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೋಲು ಒಂದೇ. ಅದರ ಉದ್ದ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಅಡಿ, ಆಕಾರ ರೂಲುಕಟ್ಟಿಗೆಯಂತೆ, ಮೇಲ್ತುದಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆ ಕೆಳತುದಿಗೆ ಅಣಸು ಇರಬಹುದು. ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಅಭಿರುಚಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇದನ್ನು ಶೃಂಗರಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಾದ್ಯ ನುಡಿಸುತ್ತ ಹಾಡುಗಾರರು ಹಾಡು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು, ಇವರು ಕೋಲೆತ್ತಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕತೊಡಗುವರು. ನಿಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಈ ಕುಣಿತ ಕ್ರಮೇಣ ರಭಸಗೊಳ್ಳುವುದು. ಚಕ್ರಾಕಾರ, ಚೌರಸಾಕಾರ, ರೇಖೆ-ಯಾಕಾರ ಮೊದಲಾದ ವಿನ್ಯಾಸಗಳ ಈ ಕುಣಿತಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೀರ ಹೆಜ್ಜೆಗಳು. ಕೋಲಾಟದಲ್ಲಿ ಕೋಲಹೊಯ್ಯುವಿಕೆ ರಮ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ, ಗೆಜ್ಜೆಕುಣಿತದಲ್ಲಿ ಕುಣಿತದ ವಿನ್ಯಾಸ ರಮ್ಯವಾದುದು. ಇಲ್ಲಿ ಹಾಡು, ಕುಣಿತ

ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಹಾಡಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕುಣಿತವನ್ನೂ ಬದಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ಸವಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಮೇಳಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾವಣ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಜರಗುವ ಉಳಿವೆಯ ಚನಬಸವೇಶ್ವರ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಹತ್ತಾರು ಮೇಳಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಬಂತು ಶ್ರಾವಣಾ। ಹೊಡದ್ಹಂಗ ಬಾಣಾ
ನಾ ಹಚ್ಚತೀನಿ ಬಿರುದ
ಹಚ್ಚತೀನಿ ಬಿರುದ ವೈರಿನ ಕಳಸ್ತೀನಿ ಮುರದಾ

ಮೊದಲಾದ ಹಾಡುಗಳು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕುಣಿಯುವ ಹೆಜ್ಜೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೋಲಾಟದಲ್ಲಿ ಕುಣಿಯುವ ಲ್ಯಾವಳಿಹೆಜ್ಜೆ, ಎಡಗಾಲುಹೆಜ್ಜೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೇ ಆಗಿವೆ.

**ಕರ್ಬಲ ಹಾಡು :**

'ಮೊಹರಂ' ಎಂಬುದು ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳಿನ ಹೆಸರು. ಈ ಇಡೀ ತಿಂಗಳು ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಗೆ ತುಂಬ ಪವಿತ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಕಾಸಿಂ-ಖತಲ್, ದೊಡ್ಡ ಖತಲ್, ದಫನ್ ಈ ಮೂರು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬದ ವೈಭವ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗಿ ಕುಣಿತ ಮತ್ತು ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದು ಇವುಗಳಿಗೆ ಮೊಹರಂ ಕುಣಿತ। ಹಾಡು, ಕರ್ಬಲಾ ಕುಣಿತ। ಹಾಡು, ಅಲಾವಿ ಕುಣಿತ। ಹಾಡು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ೧೫-೨೦ ದಿನಗಳ ತರಬೇತಿಯ ಫಲ ಈ ಕುಣಿತ, ಹಾಡುಗಳು.

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಗೆಜ್ಜೆ ಕುಣಿತವನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತದೆ, ಅಲಾವಿ ಕುಣಿತ. ಗೆಜ್ಜೆ ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ ಕುಣಿತದ ಜೊತೆಗೆ ಪದ ಬಳಸಿದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಕುಣಿತ ನೆರವೇರುತ್ತದೆ. ಕುಣಿತ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕಾರು ಜನ ಎದುರು-ಬದುರು ನಿಂತು ಸಣ್ಣ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತ ಹಾಡತೊಡಗುವರು. ಇವುಗಳ ವಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ಬಲ ಕಾಳಗದ ಕಥೆ. ಹಜರತ್ ಮಹಮ್ಮದ್ ಪೈಗಂಬರರ ತರುವಾಯ ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮಪೀಠವೇರಿದವರು ನಾಲ್ಕು ಜನ

ಖಲೀಫರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯುವ ಪೈಗಂಬರರ ಅಳಿಯು ಹಜರತ್ ಆಲಿ. ಇವರ ಮಗ ಹಜರತ್ ಹಸನರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಿರಿಯಾದ ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿ ಮುಆವಿಯಾ ಈ ಪವಿತ್ರಪೀಠವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ. ಮುಂದೆ ಈತನ ಮಗ 'ಯಜೀದ್' ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ನಡೆಸಿದ. ಸೋದರಪ್ರೇಮದ ಇಸ್ಲಾಂ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೆ ಈ ಕ್ರೂರ ಆಳಿಕೆ ಬೇಸರವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತು. ಇವರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಪೈಗಂಬರರವೊಮ್ಮಗ ಹುಸೇನನು ಯಜೀದನನ್ನು 'ಕರ್ಬಲ ಭೂಮಿ'ಯಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸಿ ವೀರಸ್ವರ್ಗವೇರಿದ. ಶೀರಿಕೋಳ ಹುಸೇನರ ಸೋದರ ಹಜರತ್ ಹಸನರ ಮಗ ವೀರ ಕಾಶೀಮನೂ ವೀರಸ್ವರ್ಗವೇರಿದ. ಹುಸೇನರ ಕುಟುಂಬ ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಯಿತು. ಈ ಇಡೀ ವಸ್ತುವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆ ಇದರ ಬಿಡಿಘಟನೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನೇಕ ಹಾಡುಗಳು ಕೇಳಿಬರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಹಾಡು :

> ಧರಮುಕ ಸತ್ತವರಾ ಸಿಗತಾರ ಕೋಟಿಗೊಬ್ಬ ಜನರಾ |
> ಮುಸಲಮಾನ ಮಂದ್ಯಾಗ ದೊರೀತಾರ ಹುಸೇನ ಸಾಹೇಬರಾ ||

ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ,

> ಯಜೀದನವತಾರಾ ನಡೆಸಿತೊ ಅಧಿಕಾರ ಭರಪೂರಾ |
> ನೋಡಲಾಗದ ಎದುರ ನಿಂತಾರೊ ಹಜರತ ಹುಸೇನರಾ ||
>
> ಲಡಾಯಿ ತಯ್ಯಾರಾ ಆದರ ಒಂಟೆವ್ಯಾಲ ಸ್ವಾರಾ |
> ಹೊಂಟ ನಿಂತಾರೊ ಕರ್ಬಲಾ ಭೂಮಿಗಿ ಬಂಧು ಬಳಗ ಪೂರಾ ||
>
> ಅರಣ್ಯದಾಗವರಾ ಕಾಣದೆ ಮೂರು ದಿವಸ ನೀರಾ |
> ಕುಡದಾರೋ ಕಣ್ಣೀರಾ ಮಕ್ಕಳು ಹುಡುಗರು ಹೆಂಗಸರಾ ||
>
> ಜಂಗ ಎದರ ಬದರಾ ವೈರಿಯ ಮೋಸಕ ಜಯಕಾರಾ |
> ಶರಣು ಹೋಗದವರಾ ಸ್ವರ್ಗಕೆ ಹೋದರೊ ಹಜರತರಾ ||

ಎಂದು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳ್ಳುವ ಹಾಡು ಕರ್ಬಲ ಘಟನೆಯನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಈ ಧರ್ಮಯುದ್ಧವನ್ನು ಕುರಿತ ನೂರಾರು ಹಾಡುಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶದವರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರುಳು ಕರುಗುವಂತೆ, ನೆತ್ತರು ಕುದಿಯುವಂತೆ

ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಹಾಡಬೇಕಾದುದು ಕರ್ಬಲಕಾಳಗದ ಶೋಕಗೀತೆಗಳು, ರಣಗೀತೆಗಳು. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಸಲ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದ, ಸಂದರ್ಭವಿದೂರವಾದ ಹಾಡುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುವರು. ಇಂಥ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ಉತ್ಸವದ ಸೊಗಸನ್ನು ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕು. ಹಿಂದೂಗಳು, ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಕೂಡಿ ಅಲಾವಿ ಕುಣಿದು, ಹಾಡು ಹೇಳಿ ಧರ್ಮ-ಸಮನ್ವಯದ ಜೀವಂತ ಪಾತ್ರವಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶವೆಂದರೆ-ಗೋಪ ಹೆಣೆಯುವದು ಅಥವಾ ಕೋಟಿ ಹಾಕುವುದು. ಒಂದು ನೀಳವಾದ ಕೋಲಿನ ತುದಿಗೆ ಸುತ್ತಲೂ ಕುಣಿಯುವವರ ಸಂಖ್ಯೆಯಷ್ಟು ತೆಳ್ಳನೆಯ ಹಗ್ಗ ಕಟ್ಟಿ ಇಳಿಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಕುಣಿಯುವವರು ಹಗ್ಗದ ಕೆಳತುದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೋಲಿನ ಸುತ್ತ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಸುತ್ತಲಿನ ಹಗ್ಗದಿಂದಾಗಿ ಇಡೀ ದೃಶ್ಯ ಅರಿವೆಯಿಲ್ಲದ ಕೊಡೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸುತ್ತಲೂ ಕುಣಿಯಲಾರಂಭಿಸಿ, ಕೋಲಿನ ಸುತ್ತ ಹಗ್ಗದ ಹೆಣಿಕೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಗೋಪ ಹೆಣೆಯುವುದು ಇಲ್ಲವೆ ಕೋಟಿ ಹಾಕುವುದು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಹೆಚ್ಚು ಜಾಣತನದ ಕುಣಿತ. ಹಗ್ಗ ಹೆಣಿಕೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಕುಣಿಯುವ ಕುಶಲ, ತರಬೇತಿ ಪಡೆದವರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಈ ಗೋಪ ಹೆಣೆಯುವಿಕೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಮೊಹರಂ ಕುಣಿತ ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಹೆಜ್ಜೆಕುಣಿತಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಗೆಜ್ಜೆಕುಣಿತದಲ್ಲಿ ಹಾಡಿನೊಂದಿಗೆ ಕುಣಿಯುತ್ತ ಗೋಪ ಹೆಣೆದರೆ, ಮೊಹರಂದಲ್ಲಿ ಹಾಡು ಹೇಳದೆ ಕೇವಲ ಕುಣಿಯುತ್ತ ಗೋಪ ಹೆಣೆಯುತ್ತಾರೆ. *

* ಪ್ರೊ. ಆರ್. ಜಿ. ಸಸದಿ, 'ಹೊಸ್ನ ಚಿತ್ತೇವು ಪೊಲಕಲ್ಲ' ಜನಪದಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊಹರಂ ಹಾಡುಗಳು, ಈ ಲೇಖನ ಪುಟ-೪೬೧.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ೭೦೦ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ರಾಜಕೀಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮನ್ನಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಬದುಕು ಮಾಡಿದರೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾಣಿಕೆಯೇನು ? ಎಂದು ಕೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಹೇಳಬಹುದಾದ ಉತ್ತರರೂಪದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಕಾರ ವೆಂದರೆ ಈ "ಕರ್ಬಲಾ ಹಾಡು". *

## ಭಜನೆ ಹಾಡು :

ಭಜನೆ ದೈವೀ ಉಪಾಸನೆಯ ಮಹತ್ವದ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ದೇವತ್ವವನ್ನು ನಂಬಿದ ಎಲ್ಲ ಮತೀಯರೂ ಭಜನೆಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿ-ಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಶಿವೋಪಾಸಕರ ಶ್ರಾವಣ, ಶಿವರಾತ್ರಿ ಭಜನೆ, ವಿಷ್ಣೋಪಾಸಕರ ಆಷಾಢ ಏಕಾದಶಿ, ಕಾರ್ತೀಕ ಏಕಾದಶಿ ಭಜನೆಗಳು ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುವು. ವಿಷ್ಣೋಪಾಸಕರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಭಾಷೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜಾನಪದ ವಿದೂರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಿವೋ-ಪಾಸಕರಾದ ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಭಜನೆಯನ್ನೇ ಶುದ್ಧ ಜಾನಪದವೆನ್ನಬೇಕಾ-ಗುತ್ತದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದ ದೊಡ್ಡ ಸಮಾಜವಾದ ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಪವಿತ್ರಮಯ ದಿನ. ಅಂದು ಸಂಜೆ,

ಕೊಕ್ಕಾ ಬತ್ತಿ ಕ್ವಾಡ ಬತ್ತಿ
ನಾಡಿಗೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಬತ್ತಿ

ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತ ಅಭಿಷಿಕ್ತ ಶಿವನಿಗೆ ಕೊಕ್ಕಬತ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳಗಿ ಪೂಜೆ ಗೈಯ್ಯುವರು. ಅಂದು ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ಶಿವಭಕ್ತರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಗರಣೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವಭಜನೆಯ ಧ್ವನಿ ತುಂಬಿ ಸೂಸುತ್ತದೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿಯಂದು ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಈ ಭಜನೆ, ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳಪರ್ಯಂತ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾ

---

* ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಅಕಬರ ಆಲಿ 'ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದರ್ಶನ'–೧ 'ಕರ್ಬಲ ಹಾಡು' ಪುಟ–೨೫೩. ಈ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ. ಲಾವಣಿಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಜನಾಂಗ ಭಾಗಶಃ ಕಾಣಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದೆ.

ಗುವ ಮೂಲಭೂತ ವಾದ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಏಕದಾರಿ, ದಮ್ಮಡಿ ಮತ್ತು ತಾಳ. ಹಾಡುಗಾರರು ಕೇವಲ ನಾಲ್ಕು ಜನ, ಮಿಕ್ಕವರು ಶ್ರೋತೃಗಳು. ಶಿವ-ಸ್ತುತಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಈ ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಶರಣರ ವಚನ, ಸ್ವರ-ವಚನ, ಶಿವಯೋಗಿಗಳ ಕೈವಲ್ಯಪದ, ದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಅರ್ವಾಚೀನ ಅನುಭಾವಿಗಳಾದ ಕಡಕೋಳ ಮಡಿವಾಳಪ್ಪ, ಶಿಶುನಾಳ ಶರೀಫ್‌ಸಾಹೇಬ, ಕೂಡಲೂರ ಬಸವಲಿಂಗ ಶರಣ ಮೊದಲಾದವರ ಹಾಡುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುವರು.* ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವು ಅನುಭಾವ ಗೀತಗಳು, ಭಕ್ತಿಗೀತಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ನಡುನಡುವೆ 'ಶಿವಾಯ ನಮಃ ಓಂ', 'ಹರಾಯ ನಮಃ ಓಂ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರ ಮಾತುಗಳು ಪ್ರತಿ-ಧ್ವನಿಸುತ್ತವೆ. ತಾಳ-ಲಯ ಬದ್ಧವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಈ ಹಾಡುಗಳ ಧ್ವನಿ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯದ ಪರಿವೇಷ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕೆಲವು ಗಂಟೆಗಳವರೆಗೆ ಇಲ್ಲವೆ ಬೆಳತನಕ ನಡೆಸುವ ಭಜನೆಯನ್ನು ಆರತಿ-ಹಾಡು, ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸುವರು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಈ ಆರತಿಹಾಡು, ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನ್ನು ನುಡಿಯುವುದು, ಸಾಮೂ-ಹಿಕವಾಗಿ ಜಯಘೋಷಗೈಯ್ಯುವುದು-ಇವು ಶ್ರೋತೃ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ತೂರ್ಯಾವಸ್ಥೆಗೊಯ್ಯುತ್ತವೆ.

## ಉತ್ಸಾಹದ ಹಾಡು

ಗಂಡಸರ ಈ ವರ್ಗದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ದುಡಿಮೆಯ ಹಾಡು ಮತ್ತು ವಿರಾಮದ ಹಾಡು ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು. ಹಾಡುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಗಂಡಸರ ದುಡಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಒಕ್ಕಲುತನ ಮತ್ತು ನಾವೆ ನಡೆಸುವುದು. ಈ ಸಂದರ್ಭಗಳ ಶ್ರಮಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಅವರು ಜನಪದಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.

---

* ಬಹಳಷ್ಟು ಹಾಡುಗಳು ಜಾನಪದಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲು ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥವುಗಳನ್ನು 'ಜಾನಪದಸಾಹಿತ್ಯ'ದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

## ದುಡಿಮೆಯ ಹಾಡು :

ದುಡಿಮೆಯ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲುತನದ ಹಾಡು ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ೧. ಉತ್ತುವುದು, ೨. ಬಿತ್ತುವುದು, ೩. ಒಕ್ಕುವುದು ಎಂದು ಮೂರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು. ಬಿತ್ತಲು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹದಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮವಾದುದು ನೇಗಿಲು ಹೂಡು-ವುದು. ಇದು ಒಕ್ಕಲುತನ-ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಠಿಣತಮವಾದುದು. ನಾಲ್ಕು, ಆರು ಇಲ್ಲವೆ ಎಂಟು ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನೇಗಿಲು ಎಳೆಸುವ ಬೆಳಗು-ಮುಂಜಾನೆಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರಮನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಕೋಚೆತ್ತಿಪದಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ತರುವಾಯದ ಹಗುರು ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ರಂಟೆ, ಕುಂಟೆ, ಕೂರಿಗೆ ಹೂಡುವ, ತೋಟಗಾರಿಕೆಯ ಮಡಿ ರಚಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಾಡು-ವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಏತದಿಂದ ನೀರೆತ್ತಿ ಪೈರು ಬೆಳೆಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ನೇಗಿಲ ಮತ್ತು ಏತಪ್ರಸಂಗಗಳ ಹಾಡಿನ ಧಾಟಿ ಒಂದೇ.

ಕೊನೆಯದು ರಾಶಿಕಾರ್ಯ. ಬೆಳವೊಲನಾಡಿನ ಸುಗ್ಗಿಸಂಪ್ರದಾಯ ಶ್ರೀಮಂತವಾದುದು. ಬೆಳೆ ಕೊಯ್ದು, ಗೂಡುವೊಟ್ಟಿ, ಮುಹೂರ್ತ ನೋಡಿ ಕಣ ಮಾಡಿ, ಮೇಟಿ ನೆಟ್ಟು ತೆನೆ ಮುರಿಸುವದು; ತೆನೆ ಮುರಿ-ಯುವಾಗ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಯಾವುದೇ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ತೆನೆಮುರಿದ ತರುವಾಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇಂಡಿ ಕಟ್ಟುವಿಕೆ, ಮೇಟಿ-ಪೂಜೆ, ಮುತ್ತೈದೆಯರ ಊಟ, ಹೊಲವಲ್ಲಿಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪೂಜೆ ನಡೆಯು-ವುದು. ತಂದ ಚರಗದಿಂದ ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆ ನಡೆಸುತ್ತ, ಈ ಕಡೆ ಹಲವಾರು ಎತ್ತುಗಳ ಹಂತಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಒಕ್ಕಲಿಗನ ಹಾಡಿನ ಕಣಜವೇ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುತ್ತದೆ. ಹಂತಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು ಗಣಪ, ಬಸವ ಮತ್ತು ಭೂಲಕ್ಷ್ಮಿಯರ ಸ್ತವನದಿಂದ.

ಮೊದಲೀಗಿ ನೆನೆದೇನು ಮಾದೇವನ ಮಗನೀಗಿ
ಗೌರೀಕುಮಾರ ಗಣಪಗ| ನೆನದರ
ಬರಲಾರದ ಹಾಡ ಬರತಾವ

ಹಂತೀಯು ಹೊಗಸಾಗ | ಎಂಥವನ ನೆನಿಬೇಕು
ಸಂತೋಷಿನವ ಬಸವಣ್ಣ | ನೆನದಾರ
ಚಿಂತಿಲ್ಲದ ಹಂತಿ ನಡದಾವ ||
ಹೆರಲದಾನ ಲಕ್ಷ್ಮಿಮಿ | ಹೊರಗ ಹೋಗಲಿ ಬ್ಯಾಡ |
ಸೀರಿ ತಂದೀನಿ ಉಡಬಾರ | ಲಕ್ಷ್ಮಿಮಿ
ರಾಸಿಗಿ ಹುಲುಸ ಕುಡಬಾರ ||

ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಾಡಿದ ತರುವಾಯ ಆ ಆ ಊರಿನ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಭಕ್ತಿಗೀತಗಳು ಉಕ್ಕಿಬರುತ್ತವೆ:

ಸಂತೆಲ್ಲ ಪ್ಯಾಟೆಲ್ಲ | ಹೆಂತ ಚಿಕ್ಕೆರಗಲ್ಲ
ಸಂತೋಷಿನೂರ ಎರಗಲ್ಲ | ಕಾಳಮ್ಮ
ನಿಂತಲ್ಲಿ ಕೈಯ ಮುಗಿದೇನೊ ||
ತೆಗ್ಗಿಲ್ಲ ತೆವರಿಲ್ಲ ಮುಗ್ಯಾವ ಎರಡಾನಿ |
ತೆಗ್ಗಿನ್ಯಾಗಾದ ಎರಗಲ್ಲ | ಕಾಳಮ್ಮ
ಹುಬ್ಬಿನ್ಯಾಗಾದ ಸಿರಿಗಂಧ ||

ಹೀಗೆ ಊರ ದೇವರನ್ನು ನೆನೆದ ತರುವಾಯ ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ ಶರಣರನ್ನು, ಅನುಭಾವಿಗಳನ್ನು, ಪುರಾಣಪುರುಷರನ್ನು, ಮೇಟಿ-ಕಣ-ಹಂತಿಕಣ್ಣಿ-ಜಾಳಿಗಿ-ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಹಂತಿಯ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಪದಕಟ್ಟಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮಧ್ಯ ಮಧ್ಯ "ಹೋರ ಮಲ್ಲಯ್ಯೊ ಹುಲುಸ ಕುಡುವೊ ನನ್ನ ಒಡೆಯ ಮಲ್ಲಯ್ಯೊ" ಎಂಬ ಸಾಲು ಪಲ್ಲವಿಯಂತೆ ಪುನರಾವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ತೆನೆ ತುಳಿಸಿದ ತರುವಾಯ ಕಂಕಿ ತೆಗೆಯುವ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆಗ,

ಕಂಕಿ ಬಂದಾವ ನಮ್ಮ ಕಣದಾಗೊ | ಕಣದಾಗ
ಕಾಮ್ಯಾಕ (?) ಬರಲಿಲ್ಲೊ ಬೆಳದಿಂಗಳೊ
ಕಾಮನ ಕಡದಾರ ಕೆರಿಯಾಗೋ ಕೆರಿಯಾಗೋ
ಕಡದೀಡ್ಯಾಡಿ ಒಗದಾರ ಹೊಳಿಯಾಗೊ

ಎಂಬ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ಒಂದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾಡು ಹೀಗಿದೆ :

ಬಂದಾವ ಬಂಗಾರ ಗಿಣಿಯೊ । ಗಿಣಿಯೊ
ಕಡದಾವ ಯಾಲಕ್ಕಿ ಗೊನಿಯೊ
ಕಡದಾವ ಯಾಲಕ್ಕಿ ಗೊನಿಯೊ । ಗೊನಿಯೊ
ನಂ ಕಣದಾನ ಮುತ್ತಿನ ತೆನಿಯೊ ॥ ೧ ॥

ಚಡಚಣ ಮುಂದಿನ ಚಾಣಕ್ಯೊ । ಚಾಣಕ್ಯೊ
ಮೆಲ್ಲನ ಮೆಯ್ದಾನ ಅವಲಕ್ಕ್ಯೊ
ಮೆಲ್ಲನ ಮೆಯ್ದಾನ ಅವಲಕ್ಕ್ಯೊ । ಅವಲಕ್ಕ್ಯೊ
ನಂ ಬಸವನ ಪೂಜೆಯ ನೆಲ್ಲಕ್ಕ್ಯೊ ॥ ೨ ॥

ಈ ಕಂಕಿ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡುವಾಗ ಮಧ್ಯಮಧ್ಯ 'ರಾಗೋಲ ರಾವತ ಹಳ್ಳ ಹಿಡಿದು ಓಡತ' ಎಂಬ ಸಾಲು ಪುನರಾವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕಂಕಿ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅಶ್ಲೀಲ ಹಾಡುಗಳು ಅಡಿಯಿಡುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕಾಮ, ಹಾದರ, ವಿಕೃತಕಾಮ, ವಿಪರೀತ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಪದಗಳ ಮಹಾಸಂಪುಟವೆ ನಗ್ನಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹಂತಿ ಮುಗಿಯುತ್ತ ಬಂದಾಗ—

ಹಂತಿ ಹತ್ತಿಗಿ ಬಂತೊ । ಕಂಕಿ ಕಡೆಯಾಕ ಬಂತೊ
ಕಡಿಯೆತ್ತಿನ್ಹೆಂಡ್ಯೊಂದು ಹಿಡಿಬೇಕೊ । ಬೂದಗನ ಮಾಡಬೇಕೊ
ಬೂದಗನ ಮಾಡಬೇಕೊ । ಕೂದಲ ಕಾಯಬೇಕೊ
ಬೂದಗನ ಪದವೊಂದನಬೇಕೊ । ಹಂತಿ ಬಿಡಬೇಕೊ ॥

ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಬೂದಗನ ಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿ 'ಬೂದಗ ನಿಮ್ಮವ್ವ ಬುತ್ತಿ ತಂದಾಳೊ, ಯಾಲಕ್ಕಿ ಸುಂಟಿ ಮರತೇ ಬಂದಾಳೊ' ಎಂಬ ಸಾಲನ್ನು ಪದೇ ಪದೇ ನುಡಿಯುವರು. ಮುಂಜಾನೆ ಮದದ ನೈವೇದ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೂದಗ, ರಾಗೋಲ, ಕುಡುಗೋಲ, ತಂಬಿಗೆ, ತೆಂಗು ಇಟ್ಟು ಮದದ ಪೂಜೆಗೈಯ್ಯುವರು.

ಹೀಗೆ ಬೆಳತನಕ ನಡೆಯುವ ಹಂತಿಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹತ್ತಾರು ಜನ ಗಟ್ಟಿಗರು ಹಾಡಿನ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರುತ್ತಾರೆ. ಮೇಳಗೂಡಿ, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ಹುರುಡು ಕಟ್ಟಿ ಪದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈಗ ಹೇಳುವವು ತ್ರಿಪದಿಯೇ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಅಲ್ಲಿ ದ್ವಿಪದಿ ಮೊದಲಾದ ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಹಾಡುಗಳೊಂದಿಗೆ ಇಡಿ ಕಥನಗೀತಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಮಾತಿಗೆ ಡಾ|| ಗದ್ದಿಗಿಮಠರವರ 'ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳು' ಪ್ರಬಂಧದ ಅನುಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ಹಲವು ಛಂದ, ಹಲವು ಬಂಧ, ಹಲವು ಹದ, ಹಲವು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳತನಕ ಬಿಟ್ಟೂಬಿಡದೆ ಹಾಡಿ, ಕತ್ತಲೆಯ ಕರಾಳಗರ್ಭವನ್ನು ಭೇದಿಸುತ್ತಾರೆ.

ರಾಜಯ್ಯ ನಿನಮಗ | ಊಜ ಸಾವಳಿಗೀಶ
ಕೋಜೆತ್ತಿ ಕಣಕ ಹಾಡಿದರ | ಕತ್ತಲೆಯು
ನಾಚಿ ತಲೆಬಾಗಿ ಬೆಳಕಾಯ್ತು |

ಎಂಬ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುಗಾರರು ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಕಳೆದು ಬೆಳಕನ್ನು ಪಡೆದ ದೃಶ್ಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಒಂದು ದಿನದ ಸಣ್ಣ ಹಂತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಎರಡು-ಮೂರು ದಿನ ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ ತುಳಿಸುವ ದೊಡ್ಡ ಹಂತಿಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಹಂತಿಗಳಲ್ಲಂತೂ ಹಾಡಿನ ಹಾಲು ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ; ಹಾಡಿನ ಹಳ್ಳ ಮೇರೆದಪ್ಪುತ್ತದೆ.

ಈ ರಾಶಿಯನ್ನು ಚಕ್ಕಡಿಯ ಮೇಲೆ ಮನೆಗೆ ತರುವಾಗ ರಾತ್ರಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವವು 'ಬಲೋರಿ ಹಾಡು'ಗಳು. ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಚಕ್ಕಡಿಗಳನ್ನು ಹೂಡಿಕೊಂಡು ಜಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದು, ಇವು ಹಂತಿಯ ಪ್ರಸಂಗದ ತ್ರಿಪದಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದು ಧಾಟಿ ಮಾತ್ರ ಯಾತದ ಹಾಡುಗಳ ಧಾಟಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕಬ್ಬು ನುರಿಸುವಾಗಲೂ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.

**ವಿರಾಮದ ಹಾಡು :**

ಹೊಲದರಾಶಿ ಮನೆಗೆ ತಂದು ವಿರಾಮದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಊರಿನ ಇಲ್ಲವೆ ಓಣಿಯ ಜನರು ದೇವಾಲಯ, ಮರದ ಕಟ್ಟಿ, ಚಾವಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಗೀತ-ಗೋಷ್ಠಿ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಉಪಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಡುವವರನ್ನು ಆಮಂತ್ರಿಸಿ ಹಾಡಿಸಬಹುದು; ಮುಂದೆ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಹಾಡು-ಕುಣಿತಗಳ ತರಬೇತನ್ನೂ ನಡೆಸಬಹುದು, ಇಲ್ಲವೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸಮಯ ಕಳೆಯಲೂ ಹಾಡಬಹುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು ಶುದ್ಧ ವಿರಾಮದ ಹಾಡು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಗದ್ಯಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಥೆ ಹೇಳುವದು, ಒಗಟು, ಒಡಗತೆ ಹೇಳುವದು, ದೃಶ್ಯ-ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಬಯಲಾಟಗಳ ತರಬೇತಿ ನಡೆಸುವದು, ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಪದ್ಯಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಭಜನೆ, ಕೋಲಾಟ ಮುಖ್ಯವಾದವು. ಕುರುಬರು, ಗೊಂದಲಿಗರು, ಲಾವಣಿಕಾರರು ಮೊದ-ಲಾದವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಓಣಿಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿ-ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವರು.

೩

# ಹೆಂಗಸರ ಹಾಡು

ಯಾವುದೇ ದೇಶದ ಶಿಷ್ಟಪದಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರ ಪಾಲು ಹೇರಳ; ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪಾಲು ವಿರಳ. ಜನಪದಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಪಾಲು ಪುರುಷನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದುದು; ಬಹುಶಃ ಮಿಗಿಲಾದುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷವಿರಚಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಸ್ತ್ರೀವಿರಚಿತಸಾಹಿತ್ಯ ಹೆಚ್ಚು ಜಾನಪದೀಯ ವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಬಾಹ್ಯಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಜನಪದತ್ವ ಪರಿಷ್ಕೃತವೂ, ಮಿಶ್ರಿತವೂ ಆಗಿರುವುದು. ಹೊಲ-ಮನೆಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತಳಾದ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅದು ಪ್ರಾಕೃತವೂ, ಶುದ್ಧವೂ ಆಗಿರುವದು. ಹೀಗಾಗಿ ಜನಪದಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದರೆ ಸ್ತ್ರೀಸಾಹಿತ್ಯವೆನ್ನುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವರ ಕೊಡುಗೆ ಜಾನಪದ ಗ್ರಂಥಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಉಪಜೀವನದ ಹಾಡು, ಉತ್ಸವದ ಹಾಡು, ಉತ್ಸಾಹದ ಹಾಡು ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿ ವಿವೇಚಿಸ-ಬಹುದು.

## ಉಪಜೀವನದ ಹಾಡು

ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸುವ ಹೊಣೆಹೊರುವವ ಪುರುಷನೇ ಹೊರತು ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲ. ಶೀಲಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸ್ತ್ರೀ ಊರೂರು ಅಲೆಯುವದು ನಮ್ಮ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಪುರುಷರ ಉಪಜೀವನದ ಹಾಡುಗಳು ಹೆಚ್ಚು. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಉಪಜೀವನದ ಹಾಡುಗಳು ಕಡಿಮೆ. ಈ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸೇರತಕ್ಕುವೆಂದರೆ ಹಿಂದುಳಿದ ಜಾತಿಯವರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಚೌಡಿಕೆ ಹಾಡು, ಅಣಚಿಚುಚ್ಚುವ ಹಾಡು, ನಾಗೇಶಿ ಲಾವಣಿ ಹಾಡು, ದಾಸರ ಹಾಡು, ವೇಷಗಾರರ ಹಾಡು ಮತ್ತು ಪಾತ್ರದವರ ಹಾಡು.

**ಚೌಡಿಕೆ ಹಾಡು :**

ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿರುವ ಈ ಚೌಡಿಕೆಯವರು ರೇಣುಕೆ ಅಥವಾ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಭಕ್ತರು. ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕೇಂದ್ರ, ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸವದತ್ತಿ. ಚೌಡಿಕೆಯೆಂಬ ವಿಶೇಷ

ವಾದ್ಯದ ಬಳಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಇವರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು. ಇದು ಲಾವಣಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ತುಂತುಣಿಯೇ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಇಲ್ಲಿ ತಂತಿಗೆ ಬದಲು ಕುರಿಯ ಕರುಳ ದಾರಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಪರಶುರಾಮನು ತಾನು ಕೊಂದ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನ ಶರೀರವನ್ನೇ ವಾದ್ಯವಾಗಿ ಹಿಡಿದು, ತಾಯಿ ರೇಣುಕೆಯ ಎದುರು ಬಾರಿಸಿ ಹಾಡುತ್ತ ಕುಣಿದನಂತೆ. ಇದರ ಸಂಕೇತ ಈ ವಾದ್ಯವೆಂದು ಚೌಡಿಕೆಯುವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಈ ಚೌಡಿಕೆಯುವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹರಿಜನ, ಕುರುಬ ಕಬ್ಬಿಲ ಮೊದಲಾದ ನಿಮ್ನವರ್ಗದವರು. ಇವರನ್ನು ಗಂಡಸರು, ಹೆಣ್ಣುವೇಷದ ಗಂಡಸರು ಮತ್ತು ಹೆಂಗಸರು ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು. ಕೆಲವರು ದೇವಿಯ ಮುಖ, ಆಭರಣ, ನವಿಲುಗರಿಗಳಿಂದ ಶೃಂಗರಿಸಿದ ಸಣ್ಣಬಿಂದಿಗೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು, ಕೆಲವರು ದುಂಡಾದ ಬಿದಿರಬುಟ್ಟಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವಿಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ 'ಜಗ'ವನ್ನು ಹೊತ್ತು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಿಂದಿಗೆಯನ್ನು ಹೊರುವವರು ಹೆಂಗಸರು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣುವೇಷದ ಗಂಡಸರು. 'ಜಗ' ಹೊರುವವರು ಹೆಂಗಸರು ಜಗೆ ಹೊರುವವರ ಉದ್ದೇಶ ಕೇವಲ ಭಿಕ್ಷೆ ಇದ್ದರೆ, ಬಿಂದಿಗೆ ಹೊರುವವರದು ಭಿಕ್ಷೆಯೊಂದಿಗೆ ಮೇಳಗೂಡಿ ಹಾಡುವುದು, ಕುಣಿಯುವುದು. ಈ ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಹಿಮ್ಮೇಳದ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ, ವಾದ್ಯ ನುಡಿಸುವಿಕೆಗಳನ್ನು ಮೂರು ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಾರೇ ಪೂರೈಸಿದರೂ,ಹೆಂಗಸರು ಇಲ್ಲವೆ ಹೆಣ್ಣುವೇಷದ ಗಂಡಸರು ಕೊಡ ಹೊತ್ತು ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಗಾನಮುದ್ದಳೆ ತಾಳ ಲಯಕೆ ನರ್ತಿಪ ಮಂದ |
ಯಾನೆಗೆ ಶಿರದ ಕುಂಭದೊಳು ||
ಧ್ಯಾನವಿರ್ಪಂತೆ ರಾಜ್ಯದೊಳಿರ್ದು ಮುಕ್ತಿ ಸಂ |
ಧಾನದೊಳಗೆ ನಿನ್ನ ನೆನಹು ||

ಎಂಬ ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿಯ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಇವರ ನರ್ತನದ ತೂಕನಿರ್ದೇಶನವಿದೆ. ಗಾಯನ, ವಾದನ, ನರ್ತನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಮೇಳ ನಯನಮನೋಹರವೂ ಹೌದು; ಕರ್ಣಮಧುರವೂ ಹೌದು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ

ಇವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಾಡುವುದು ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಮಹಾತ್ಮೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ—

ಎಲ್ಲಿ ಕಾಣೆಲ್ಲಿ ಕಾಣೆ
ಎಲ್ಲವ್ವ ನಿನ್ನಂಥಾಕಿನೆಲ್ಲಿ ಕಾಣೆಲ್ಲಿ ಕಾಣೆ
ಕಂಚಿನ ಚೌಡಕಿ ಮಿಂಚುವ ಜಾಗಟೆ
ಪಂಚಾಳ ಕೋಟಿ ಶಬುದವ। ಎಲ್ಲವ್ವ
ಕಂಚಿ ಜೋಗಾಡ ಬಂದಾಳ

ಎಂಬ ಶಿಶುನಾಳ ಶರೀಫರ ಪದ್ಯ ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು.

ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪ್ರಸಾರದಲ್ಲಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ದೇವತೆ ಎನ್ನುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ, ಇವಳ ಪ್ರತೀತಿ ನಾಡಿನ ತುಂಬ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಕೋಪಿಷ್ಠನಾದ ಜಮದಗ್ನಿಯ ಶಾಪದಿಂದ ಆವರಿಸಿದ ತೊನ್ನುರೋಗವನ್ನು ಸತಿ ರೇಣುಕೆ ಸವದತ್ತಿ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಜೋಗುಳಬಾವಿಯ ಸ್ನಾನದಿಂದ ಕಳೆದುಕೊಂಡಳು; ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಪರಶುರಾಮ ತಾಯಿಯ ಕೊಲೆ ಮಾಡಿ, ತಂದೆಯ ವರದಿಂದ ಅವಳ ಜೀವವನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆದ; ಕಾಮಧೇನುವಿನ ಆಶೆಗಾಗಿ ಜಮದಗ್ನಿಯನ್ನು ಕೊಂದ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನನ್ನು ಪರಶುರಾಮ ಹತಿಸಿದ ಎಂಬ ಪುರಾಣಮೂಲದ, ಜನಪದ ಮೂಲದ ಅನೇಕ ಕಥೆಗಳು ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಸುತ್ತ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿವೆ. ಚೌಡಿಕೆಯರ ಹಾಡುಗಳ ಮುಖ್ಯವಸ್ತು–ಈ ಕಥೆಗಳು.

**ಕೊರವಂಜಿ ಹಾಡು :**

ಕೊರವಿ ಎಂಬ ಪರ್ಯಾಯನಾಮದ ಕೊರವಂಜಿಗಳು ಗೊಲ್ಲಜಾತಿಯ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು. ಈಚಲು, ಹುಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ನೆಲುವು, ಬಾಂಗೆ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಆಟಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಕೈಗಾರಿಕೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ಕಣಿ ಹೇಳುವುದು ಇವರ ವೃತ್ತಿ. ಈ ಕೊರವಂಜಿಸಂಪ್ರದಾಯ ಪುರಾತನವಾದುದು. ಶಿವಕೊರವಂಜ, ವಿಷ್ಣುಕೊರವಂಜಿ, ಮನ್ಮಥಕೊರವಂಜಿ

ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲದೆ ಕೊರವಂಜಿ ಹಾಡುಗಳೂ, ಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾರಿಜಾತಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರವಂಜಿಪಾತ್ರಗಳೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ರಾಜಕೀಯರಂಗದಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲಿಗರಂತೆ, ಪ್ರೇಮಿಗಳ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇವರು ಗುಪ್ತಚಾರರ ಪಾತ್ರವಾಡಿದ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ.

ಸುತ್ತಲೂ ಕವಡೆ ಹಚ್ಚಿರುವ ಸಣ್ಣ ಎಣ್ಣೆಬುಟ್ಟಿ (ಗುಳಬುಟಿ) ಅದಕ್ಕೆ ಅರಿಷಿಣ-ಕುಂಕುಮದ ಪೂಜೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಚೋಟುದ್ದದ ಕೋಲು. ಇಂಥ ಬುಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬರುವ ಈಕೆ, ಜನರ ಕೈನೋಡಿ ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಕೇಳುವವರ ಕೈಮೇಲೆ ಕೋಲಿನ ತುದಿಯಿಟ್ಟು ಶಕುನ ಹೇಳುವ ಇವಳು, ಅವರಿಂದ ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕವಡೆಯನ್ನೂ ಹಾಕಿಸಿ ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಹಬ್ಬ-ಹುಣ್ಣಿವೆಯ ದಿವಸ ಸಾಯಂಕಾಲ ಮನೆ-ಮನೆಗೆ ಭಿಕ್ಷೆ ನೀಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಂದು,

ಅಳಿಯ ಬರತಾನಂತ। ಮಾಳಿಗಿ ಏರ್ಯಾಳ।
ಕಡಬ ಮಾಡ್ಯಾಳ ಸರಿಪಾಲ।
ಕಡಬ ಮಾಡ್ಯಾಳ ಸರಿಪಾಲ। ಮನಿಯವ್ವ
ಮಲ್ಲಿಗಿ ಉಡಸ ಮಗಳೀಗಿ ॥ ೧ ॥

ದಾನ ಮಾಡು ಕಯ್ಯ। ಧರಮ ಮಾಡು ಕಯ್ಯ
ಬಾಗೇದ ಕಯ್ಯ। ಬಲಗಯ್ಯ
ಬಾಗೇದ ಕಯ್ಯ ಬಲಗಯ್ಯ। ಮನಿಯವ್ವ
ಧರಮ ಮಾಡವ್ವ ಕೈಯ ತುಂಬ ॥ ೨ ॥

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಇವು ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿಲ್ಲ.

**ಹಣಚಿ ಚುಚ್ಚುವ ಹಾಡು:**

ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಸ್ತ್ರೀಯರು ನಂಬಿದ ಮುತ್ತೈದೆಯ ಮಂಗಲ-ಚಿಹ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹಣಚಿಯೂ ಒಂದು. ದೇಹದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳ ಮೇಲೆ

ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡ ಚಿತ್ರಚಿತ್ತಾರ ಮತ್ತು ಬರೆಸಿಕೊಂಡ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಹಣಚಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಮದುವೆಗೆ ಮೊದಲು ಹಣಚಿ ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದ ಅಗತ್ಯದ ಸಂಪ್ರದಾಯ. "ಐದೆ ಅಣಚಿಯಿಲ್ಲದವಳಿಂಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಹೂವಿನ ಬೊಟ್ಟೇಕೆ ?" ಎಂಬ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮಾತು ಇದರ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನೂ, ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನೂ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಷ್ಟು ಹಿಂದೆ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಹಸಿರು ದ್ರವದಿಂದ ಶರೀರ ಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸಿ, ಒಂದರಿಂದ ಏಳು ಮೊನೆಗಳ ಸೂಜಿಗಳ ಮೂಲಕ ಚುಚ್ಚುವುದು ಹಣಚಿ ಹಾಕುವ ವಿಧಾನ. ಇದರಿಂದ ನೆತ್ತರ ಸುರಿದು ಅಸಾಧ್ಯ ವೇದನೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವೇದನೆಯನ್ನು ಮರೆಸಲು ಹಣಚಿ ಚುಚ್ಚುವವರು ಮಂಗಳ ಹಾಡುಗಳನ್ನು, ಹಾಸ್ಯದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಗಂಗವ್ವ ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಹಣಚಿಬಟ್ಟು
ಗರತಿತನ ತಂತ
ಕುಂಕುಮ ತಂತ ಕುಂಕುಮ ತಂತ

ಇತ್ಯಾದಿ. ಗಂಗವ್ವ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಬದಲು ಹಣಚಿ ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವಳ ಹೆಸರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ಅವಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಪತಿ, ಪುತ್ರ, ಸಕಲಸೌಭಾಗ್ಯ ಲಭಿಸಲಿ ಎಂಬ ಆಶಯದ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ; ಅವಳಲ್ಲಿ ಭಾವುಕತೆಯನ್ನು ತುಂಬಿ ನೋವನ್ನು ಮರೆಸುತ್ತಾರೆ.

ಹಾಸ್ಯದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಣ್ಣಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹಣಚಿ ಚುಚ್ಚುವಾಗ—

ಕಡ್ಡಿ ತಿನ್ನು ಕುರುಕುರು
ಹೂಸು ಬಿಡು ಟುರುಟುರು

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಬಿಡಿಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ, ನೋವಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಸ್ಯದ ಔಷಧಿ ಲೇಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವವರು ಕಟಬರು ಎಂಬ ಜಾತಿಯ

ಸ್ತ್ರೀಯರು. ಕೆಲವು ಕಡೆಗೆ ಒಡ್ಡರು, ಗೊಂದಲಿಗರು, ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರು ಮಾಡುವರಾದರೂ, ಇದು ಅವರ ಜಾತಿಯ ಮೂಲ ಕಸಬಲ್ಲ. ಕಟಬರು ಮಾತ್ರ ಇದನ್ನು ವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ, ಜೊತೆಗೆ ಕಲೆಯನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸುವ ಚಿತ್ರವಿನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಭ್ಯಸಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯವಿದೆ. *

**ಗಂಗವ್ವ ಗೌರವ್ವನ ಆಡಿಸುವ ಹಾಡು :**

ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಜನಾಂಗದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಉಪಜೀವನದ ವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಮನೆಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಕುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ತೂಗುಬಿಟ್ಟ ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ವೃಷಭಾರೂಢ ಶಿವ-ಪಾರ್ವತಿಯರ ಮೂರ್ತಿ. ಕಿಟ್ಟದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಮೂರ್ತಿ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಬರುವ (?) ಈ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಗಂಗೆ-ಗೌರಿ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಡಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಪಡೆಯುವಳು.

ಶಿವಶಿವದಲ್ಲಿ ಶಿವಮಠದಲ್ಲಿ
ಶಿವರಾಯ ಗೌರವ್ವ ಜೂಜನಾಡುವರು || ಪಲ್ಲ ||

ಗಂಗಿಗೆ ಗೌರಿಗೆ ಜಗಳ ಹಚ್ಚಿದಿ ।
ವಾದ್ಹಚ್ಚಿ ಮಾದೇವ ಸುಮ್ಮನ ಕುಂತಿ ||

ಜಗಳಿಲ್ಲದ ಮನಿಗಿ ಜಗಳ ಹಚ್ಚಿದಿ ।
ವಾದಿಲ್ಲದ ಮನಿಗಿ ವಾದ ಹಚ್ಚಿದಿ ||
ಕಲ್ಲ ಕುಂತಂಗ ಕುಂತೆಲ್ಲೊ ಶಿವನೆ ।
ಬಂಡಿ ಬಿದ್ಹಂಗ ಬಿದ್ದೆಲ್ಲೊ ಶಿವನೇ ||

---

* ಕೆಲವು ಪುರುಷರೂ ಬಲತೋಳು, ಬಲತೊಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹನುಮಂತ ಮೊದಲಾದ ಚಿತ್ರಗಳ, ಮಣಿಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೆಸರುಗಳ ಹಚ್ಚೆಯನ್ನೂ ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಿವನ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಗೌರೀಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಸುಮಾರಿಗೆ ಈ ವೃತ್ತಿಗಾಯ-ಕರು ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದ ಊರೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವದು ಕಂಡು-ಬರುತ್ತದೆ.

**ನಾಗೇಶಿ ಲಾವಣಿಹಾಡು :**

ಲಾವಣಿ ಇತ್ತೀಚಿನ ಜನಪದಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಾದರೂ ಬಹುಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜಾತಿ. ಈ ಹಿಂದೆ ಲಾವಣಿಯ ಲಕ್ಷಣ, ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತ, ಅವು ಒಂದು ಹರದೇಶಿ (=ತುರಾಯಿ), ಇನ್ನೊಂದು ನಾಗೇಶಿ (=ಕಲ್ಗಿ) ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪುರುಷಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ಹರದೇಶಿ ಮೇಳದೊಂದಿಗೆ, ಸ್ತ್ರೀಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ನಾಗೇಶಿಮೇಳ ಹಾಡಿನ ಸ್ಪರ್ಧೆ ನಡೆಸುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಮೇಳಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವರು ಗಂಡಸರಾದರೂ, ಕೆಲವು ಸಲ ಸ್ತ್ರೀಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ನಾಗೇಶಿಯನ್ನು ಸ್ತ್ರೀ-ಮೇಳವೇ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಹಾಡುವವರು ಕೀಳುವರ್ಗದವರು, ಗೃಹಿಣಿಗೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ ನಡೆಸುವವರು. ಹೆಣ್ಣುಮಗಳೊಬ್ಬಳು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ದಪ್ಪು ಹಿಡಿದು, ಬಲಗೈಯಿಂದ ನುಡಿಸುತ್ತ, ತುಂತುಣಿ ಮೊದಲಾದ ಹಿಮ್ಮೇಳದೊಂದಿಗೆ ಹರದೇಶಿ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಇಂತಹ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಜನ ಆಗಿಹೋಗಿದ್ದಾರೆ, ಕೆಲವರು ಇನ್ನೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಬಬಲೇಶ್ವರದ ರಾಣವ್ವ, ಅಥಣಿಯ ಸುವರ್ಣಾ, ಬೊಂಬಲವಾಡದ ಬಸವ್ವ, ಮಣಿಕಟ್ಟಿ ಗಂಗವ್ವ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುವು. ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೋತೃವೃಂದದ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತು, ಪುರುಷಮೇಳವನ್ನು ಹಾಡಿನಿಂದ ಸೋಲಿಸಲು ನಿರತರಾಗುವ ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಆಶುಕವಿತ್ವ, ಪುರುಷಪಕ್ಷಪಾತಿಯ ಆಶುಕವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಸಮುದಂಡಿಗೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ನೆನೆದು ಆದಿಪುರುಷನಿಗಿಂತ ಆದಿ-ಶಕ್ತಿಯೇ ಮೇಲು, ಅವಳಿಲ್ಲದೆ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ, ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ತುಂಬ ತರ್ಕಶುದ್ಧವಾಗಿ, ತತ್ವಬದ್ಧವಾಗಿ ಹಾಡು

ತ್ತಾರೆ. 'ತಾಳಬಾರಿಸಿದ್ಹಾಂಗ' ಕೇಳಿಸುವ ಧ್ವನಿ, ಹಾವ-ಭಾವ ಒನಪು-ಒಯ್ಯಾರಗಳ ಜೀವಂತ ಅಭಿನಯಗಳು ಈ ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತುಂಬುತ್ತವೆ.

**ವೇಷಗಾರರ ಹಾಡು :**

ವೇಷಗಾರ ಜನಾಂಗದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ವೇಷ ಕಟ್ಟಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ತಮ್ಮ ಪುರುಷರ ಮೇಳದೊಂದಿಗೆ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಹಾಡನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದಲ್ಲದೆ, ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ದಮುಡಿವಾದ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಹಾಡನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ, ಮನೆಮನೆಗೆ ಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಬರುವದುಂಟು. ಈ ಎರಡನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇವರು ಹೇಳುವುವು ನೀತಿಬೋಧೆಯ ಹಾಡು ಮತ್ತು ಸರ್ವಜ್ಞನ ವಚನಗಳು. ಕಿಂದರಜೋಗಿಗಳು ಮಹಾಭಾರತ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಹಾಡಿನ ಮೂಲಕ ಮನೆಮನೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ, ಸರ್ವಜ್ಞನ ವಚನಗಳನ್ನು ಮನೆಮನೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿದವರು ವೇಷ-ಗಾರ ಸ್ತ್ರೀಯರು. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಸ್ತ್ರೀ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಸರ್ವಜ್ಞನನ್ನು ಜನ-ಸಮೂಹದ ಮಧ್ಯ, ಜೀವಂತವಾಗಿಟ್ಟ ಕೀರ್ತಿ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಸರಳವೇಷ, ಜೋಳಿಗೆ, ದಮ್ಮಡಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಬರುವ ಇವರ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ಅಪ್ಪಟ ದೇಸಿನಿಷ್ಠವಾದುದು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞನಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಇವರು, ಅದರ ಹಾಡುವ ರೀತಿಯನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆನ್ನಬಹುದು. ಈಗ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಸರ್ವಜ್ಞವಚನಸಂಕಲನಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗದ ಅನೇಕ ತ್ರಿಪದಿಗಳನ್ನುಹಾಡುವುದರಿಂದ, ಮೂಲ ತ್ರಿಪದಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೃತಕ ತ್ರಿಪದಿಗಳನ್ನೂ ಇವರು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾತಿಗೆ—

ಗುರುವೇ ಸರಣಯ್ಯ | ಗುರುವಾರು ಸರಣಯ್ಯ |
ಸರವಾರ ಗಂಭೀರ ಸರಣಯ್ಯ | ಗುರುವಿಗಿ
ಹಂಪಿ ವಿರುಪಾಕ್ಷ ಸರ್ವಜ್ಞ ||

ಕಣ್ಣ ಕಾಡಿಗೆ ಚೆಂದ | ಎಣ್ಣಿ ದೀಪಕ ಚೆಂದ
ಹೆಣ್ಣಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೆ ಮನಿ ಚೆಂದ | ಮನಿ ಮುಂದ
ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೆ ಚೆಂದ ಸರ್ವಜ್ಞ ||

ಮೊದಲಾದ ತ್ರಿಪದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಹಾಡಿನ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಇವರು ಹಂಪೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪರವಾದ ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯವನ್ನೇ ಹಾಡುವುದು ಚಿಂತನೀಯ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

**ದಾಸರ ಹಾಡು :**

ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಅನೇಕ ಕಾಣಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯೂ ಒಬ್ಬಳು ಎಂದು ಪ್ರಾಚೀನರ ಭಾವನೆ. ದೇವರಿಗೆ ಗೀತ-ನೃತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ರಂಗಭೋಗ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಈ ಮಹಿಳೆಯರ ಕರ್ತವ್ಯ. ಮೊದಮೊದಲು ಗೌರವ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ರೂಢಿ ಬರಬರುತ್ತ ಕೀಳುಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು. ಈ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ದಾಸಜನಾಂಗದ ಸ್ತ್ರೀಯರು "ತಟ್ಟಿ ದಾಸ"ರ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವರ ಪುರುಷರು ಬಯಲಾಟ ಆಡುವ, ಉಂಗುರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪುರುಷರನ್ನು ಹಿಮ್ಮೇಳವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬರುವ ಈ 'ಸ್ತ್ರೀಮೇಳ'ದ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶ ಪರಪುರುಷರ ಆಕರ್ಷಣೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಉಡುಪು, ಆಭರಣ, ಸುಗಂಧ, ಕಾಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಶೃಂಗಾರಗೊಂಡು, ಶ್ರೀಮಂತರ ಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ, ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕೂಟಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆಯ ಮೂಲಕ ಇವರು ಶೃಂಗಾರ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣ-ರಾಧೆಯರ ಶೃಂಗಾರವನ್ನು ಕುರಿತ ಹಾಡುಗಳು. ಹೀಗೆ ಹಾಡುತ್ತ ಪುರುಷರ ಕೂಡ ಸರಸವಾಡುತ್ತ ಹಣ ಸುಲಿಯುವ ಇವರು, ಹಗಲು ಗೀತವೃತ್ತಿಯನ್ನು, ರಾತ್ರಿ ವೇಶ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ರಾತ್ರಿಯ ವೇಶ್ಯಾವೃತ್ತಿಗಾಗಿಯೇ ಈ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಸಾಧನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆನ್ನುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿನ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ವೇಶ್ಯೆಯರಿವರು. ಇತ್ತೀಚೆ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮಾಯವಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿದೆ.

**ಪಾತ್ರದವರ ಹಾಡು :**

ದೇವರ ರಂಗಭೋಗವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಡುವ ಈ ಸ್ತ್ರೀಭಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕೆ ದೇವರೇ ಪತಿ. ಹೀಗಾಗಿ ಆ ಆ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಾತ್ರದವರು ಆಯಾ

ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಸೂತ್ರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಗಂಡನ ಹೆಸರು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಆ ದೇವರ ಹೆಸರನ್ನೇ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ದೇವನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಇಂಥ ಕೆಲವು ಪಾತ್ರದವರ ಮನೆತನಗಳು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವಾಲಯಗಳಿದ್ದ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ದೇವರ ಪೂಜಾಪ್ರಸಂಗ, ಉತ್ಸವ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಚವರಿ ಬೀಸುವ, ಆರತಿ ಹಿಡಿಯುವ, ಮದುವೆ-ಮಂಗಲ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಪೋಣಿಸುವಂತಹ ಪವಿತ್ರಕಾರ್ಯ ಇವರಿಂದ ನೆರವೇರುತ್ತದೆ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಸವಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಯನ, ನರ್ತನ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಇವರು, ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತ ಹಾಡುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಪಾತ್ರದವರು ( ಪಾತ್ರ > ಪಾತರ = ಹಾದರ ) ವಾರವಿಲಾಸಿನಿಯರೆಂಬ ಭಾವನೆ ಬೆಳೆದಂತೆ ಇವರು ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿ ಬದುಕುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ಆಗ ಬರಬರುತ್ತ ಇವರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ದೇಸಿ ಕರಗುತ್ತ ಹೋಗಿ ಆ ಆ ಕಾಲದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಸಂಗೀತ, ಸಿನೇಮಾ ಸಂಗೀತಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡವು. ಜಾನಪದವೇ ಅಲ್ಲವೆನ್ನುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಇವರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ದೇಸಿ ದಿವಾಳಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಮೂಲತಃ ಅವು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ದೇಶಿನಿಷ್ಠವಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಈ ವರ್ಗದ ಹಳೆಯ ಮನೆತನಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೆ ದೊರೆಯಬಹುದು.

**ಚಿಕ್ಕಲಿಗರ ಹಾಡು :**

ಸಿಕ್ಕಲಿಗರು ಅಥವಾ ಚಿಕ್ಕಲಿಗರು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಜನಾಂಗ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿದೆ. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಒಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಉಪಜೀವನಕ್ಕೋಸುಗ ಎತ್ತಿನ ಕೋಡು-ಕೊಳಗ ಸವರುವ, ಎಮ್ಮೆ ಬೋಳಿಸುವ ಉದ್ಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತ ಆಗಾಗ ಊರೂರು ಅಲೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಜನಾಂಗದ ಗಂಡಸರು ಈ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರೆ, ಇವರ ಹೆಂಗಸರು ವೇಷ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಓಣಿಓಣಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಅಭಿನಯದೊಂದಿಗೆ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇವರದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು ಜನರ ಮೇಳ. ಮುಂದೆ

ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು, ಹಿಂದೆ ಒಬ್ಬ ಗಂಡಸು. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಮಾರವಾಡಿಗಳಂತೆ ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಸೆರಗನ್ನು ಹೊತ್ತು ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಮತ್ತು ತೋರುಬೆರಳುಗಳ ಮಧ್ಯ ಒಂದು ಮೊಳ ಅಳತೆಯ ದಂಟನ್ನು ಇಲ್ಲವೆ ಕೋಲನ್ನು ತೂಗುಬಿಟ್ಟು ನಟನೆಯೊಂದಿಗೆ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೆ ನಿಂತಿರುವ, ಜಾಕೀಟು - ರುಮಾಲು ಮೊದಲಾದ ಸರಳವೇಷದ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಹಾಡಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಜೀ ಜೀ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಮಧ್ಯ ಮಧ್ಯ ಹಾಸ್ಯವನ್ನು ತೂರುವುದೂ ಇವನ ಕೆಲಸ.

ಶೃಂಗಾರ, ವಿನೋದಗಳೇ ಈ ಹಾಡುಗಳ ಮುಖ್ಯವಸ್ತು. ಆದರೆ ಇತ್ತೀಚೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್-ಖಾದಿ ಮೊದಲಾದ ಆಂದೋಲನಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಇವರು ಹಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಲಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಇದು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ.

ಜಾತರಿ ಮುಂದ ಜಮಾ ಮಾಡಿ ನಾ ।
ಜರದ ಕುಬಸ ಬೇಕ ತೊಡಲಾಕ್ಷ
ಜರದ ಕುಬಸ ಬೇಕ ತೊಡಲಾಕ್ಷ
ಬಿಚ್ಚಿ ಉಡಲಾಕ್ಷ

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆಯ ಭೂಷಣಗಳ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿ,

ಬ್ಯಾಸಿಗಿ ಬಿಸಿಲಿಗಿ ಬೇಸಿ ಅಂತ ಹೇಳಿ
ತೊಡತಾರ ಮಲಮಲಾ
ತೊಟ್ಟ ಖಾದಿ ಅಂಗಿ ಕೂರಿ ಆಗಿಕ್ಕಾರ
ಕಡಿತಾವ ಮೈಯೆಲ್ಲ

ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ವಿಡಂಬನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಇವರ ಆಡುಗಾರಿಕೆ ಮತ್ತು ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಗಳು ಈಗ ಮಾಯವಾಗಹತ್ತಿವೆ. ಹೆಂಗಸರ ಬದಲು ಗಂಡಸರು ವೇಷ ತೊಟ್ಟು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಈ ಕಲೆಯನ್ನು ಚೇಷ್ಟೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕಿಳಿಸಿ ಮೂಳಧ

ಸೋಬಗನ್ನು ಕಾಳು ಮಾಡಿರುವುದು ವ್ಯಸನದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. *

## ಉತ್ಸವದ ಹಾಡು

ಪುರುಷರ ಉತ್ಸವದ ಹಾಡುಗಳಂತೆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹಾಡುಗಳೂ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿವೆ. ಪ್ರಮಾಣದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಪುರುಷರಿಗಿಂತ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಉತ್ಸವದ ಹಾಡುಗಳು ಹೇರಳ. ಇವುಗಳನ್ನು ಹಬ್ಬ-ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಹಾಡು ಮತ್ತು ಮಂಗಲಪ್ರಸಂಗದ ಹಾಡು ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು. ಜೋಕುಮಾರ, ನಾಗಪಂಚಮಿ, ಗೌರಿ, ಸೀಗಿ, ಗುಳ್ಳವ್ವ, ಅರಳೆಲೆಬಸವ, ಸಿರಿಯಾಳ ಶೆಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುವು. ಹಬ್ಬ-ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಹಾಡುಗಳು. ನಾಮಕರಣ, ಮದುವೆ, ಕುಪ್ಪಸ ಮಾಡುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು ಮಂಗಲಪ್ರಸಂಗದ ಹಾಡುಗಳು.

**ಅರಳೆಲೆ ಬಸವನ ಹಾಡು :**

ಬೇಸಗೆ ನೀಗುವಲ್ಲಿ, ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಮೃಗ ಮಿಂಚಿ, ಮಳೆ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುತ್ತದೆ. ನೀರುಂಡ ನೆಲ ಮಣ್ಣೆತ್ತಿನ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಿತ್ತಲು ಹದವಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಬಹುಳ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಬರುವ ಈ ಹಬ್ಬದಂದು ಊರಸಮೀಪದ ಕೆರೆ, ಹಳ್ಳ ಇಲ್ಲವೆ ಹೊಳೆಯ ತೀರದ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಣ್ಣು ತಮಗೆ ಅನ್ನ ನೀಡುವ ಭೂಮಿಯ ಪ್ರತೀಕ. ಬಸವ ಈ ಅನ್ನವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀಕ. ಅಂದೇ ಸಂಜೆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ನೆರೆದು, ಊರ ಮಠದಲ್ಲಿಯ ಬಸವನಿಗೆ ಸಾಮೂಹಿಕ ಪೂಜೆ ನಡೆಸಿ, ಆರತಿ ಬೆಳಗಿ, ಅನೇಕ ಕೋಲು ಹಾಡುಗಳನ್ನೂ, ಬೇರೆ ಹಾಡುಗಳನ್ನೂ ಹಾಡುವರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನದು ಅವಶ್ಯವೂ, ಪ್ರಮುಖವೂ ಆದ ಹಾಡು.

---

* ಶ್ರೀರಾಮ ಇಟ್ಟಣ್ಣವರ — 'ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾರತಿ'

ಒಂದ ಸುತ್ತಿನ ಕ್ವಾಟೆ | ಅದರಾಗ
ಚಂದ ಕುಂತಾನ ಬಸವ
ಬಸವನ ಪಾದಕ ಹೊಸಮುತ್ತ ಹೊಸಗೆಜ್ಜಿ
ಬಸವಕ ಬಸವೆನ್ನಿರೆ
ಬಸವನ ಪಾದಕ ಶರಣೆನ್ನಿರೆ ||

ಎಡ್ಡ ಸುತ್ತಿನ ಕ್ವಾಟೆ | ಅದರಾಗ
ಒಡ್ಡಿ ಕುತ್ತಾನ ಬಸವ
ಬಸವನ ಪಾದಕ ಹೊಸಮುತ್ತ ಹೊಸಗೆಜ್ಜಿ
ಬಸವಕ ಬಸವನ್ನಿರೆ
ಬಸವನ ಪಾದಕ ಶರಣೆನ್ನಿರೆ ||

ಹೀಗೆ ಹತ್ತುಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆಯ ವರೆಗೂ ಈ ಪದ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳು ದೊರೆಯುವ ಈ ಹಾಡನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ ಹೆಣ್ಣು-ಮಕ್ಕಳು ಚಪ್ಪಾಳೆಯೊಂದಿಗೆ ಬಸವನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಹಾಕುವರು. ಹಿಮ್ಮೇಳ ಮುಮ್ಮೇಳದೊಂದಿಗೆ ಮುಂದುವರಿಯುವ ಈ ಹಾಡಿನ ಧಾಟಿ ಅತಿ ರಮ್ಯ-ವಾದುದು.

**ಗುಳ್ಳವ್ವನ ಹಾಡು :**

ಮಣ್ಣೆತ್ತಿನ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಿಂದ ನಾಗರಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯುವರೆಗೆ ನಡೆ-ಯುತ್ತದೆ ಗುಳ್ಳವ್ವನ ಹಬ್ಬ. ಪ್ರದೇಶ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆ ವಿಭಿನ್ನ ವಾಗಿರುವ ಈ ಹಬ್ಬ ಉ.ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ. ಆಷಾಢಮಾಸದ ಪ್ರತಿ ಮಂಗಳವಾರ ಸಾಯಂಕಾಲ ಕೆರೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಮಣ್ಣಿನ ಚೌಕಾಕಾರದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣಿನ ಮುದ್ರೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಅದರ ಸುತ್ತ ಚುರಮುರಿ ಹಚ್ಚಿ,

ಗುಳ್ಳವ್ವನ ಕುಂಡ್ಯಾನ ಗುಗ್ಗರಿ ಬಿದ್ದಾವ
ಆಯ್ಕೊಂಡು ತಿನ್ನೋ ತಳವಾರ

ಎಂದು ಚುರುಮುರಿ ತೂರುತ್ತ, ಹಾಡುತ್ತ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಊರನ್ನು

ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ:

ಗುಳ್ಳವ್ವನ ಮಣ್ಣ ತರಲಿಲ್ಲ
ಗುಲಗಂಜಿ ಹಚ್ಚಿ ಹಾಡಲಿಲ್ಲ
ಸುಳ್ಳ ಬಂತವ್ವ ನಾಗರಪಂಚಮಿ | ಸುವ್ವನಾರಿ ‖ ಪಲ್ಲ ‖
ಮಾವಿನಗಿಡ ಮರೆಯಾಯ್ತು
ತವರಮನಿ ದೂರಾಯ್ತು
ಯಾವಾಗ ನೋಡಲೆವ್ವ ತಾಯಿಮಾರಿ | ಸುವ್ವನಾರಿ ‖

ಇಲ್ಲಿ "ಮಾವಿನಗಿಡ........" ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಪದೇ ಪದೇ ಅನ್ನುತ್ತ ಅಣ್ಣನ ಮಾರಿ, ತಮ್ಮನ ಮಾರಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹಾಡುತ್ತ ಗುಳ್ಳವ್ವನ ಮಣ್ಣನ್ನು ಮನೆಗೆ ತರುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲ ಮಂಗಳ ವಾರ ಲಿಂಗಾಕಾರದ ಗುಳ್ಳವ್ವ, ಎರಡನೆಯ ಮಂಗಳವಾರ ಗುಡಿಯಾ-ಕಾರದ ಗುಳ್ಳವ್ವ, ಮೂರನೆಯ ಮಂಗಳವಾರ ಕಟ್ಟಿಯಾಕಾರದ ಗುಳ್ಳವ್ವ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮಂಗಳವಾರ ನವಿಲಾಕಾರದ ಗುಳ್ಳವ್ವ, ಐದನೆಯ ಮಂಗಳ ವಾರ ಜಂಗಳೆವ್ವ ಅಂದರೆ ಹೆಣ್ಣಿನಾಕಾರದ ಗುಳ್ಳವ್ವನನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಗುಲಗಂಜಿ, ಕುಸುಬಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತಳಾದ ಗುಳ್ಳವ್ವನಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಮಂಗಳ ವಾರ ಸಂಜೆ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ—ಹುಡುಗಿಯರಿಂದ. ಆಗ ಗುಳ್ಳವ್ವನ ಇದಿರು ಕೆಸರಿನ ಕೋಣ ಕಡಿಯುತ್ತಾರೆ-ಹುಡುಗರು. ಹುಡುಗಿಯರು ಕೆಸರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆರತಿಯನ್ನು ತೂತುಗಳುಳ್ಳ ಡಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಗುಳ್ಳವ್ವನಿಗೆ ಬೆಳಗುವರು. ಆಗ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಪದಹೇಳುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಮರುದಿನದ ಪ್ರತಿ ಬುಧವಾರ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಗುಳ್ಳವ್ವನ ವಿಸರ್ಜನೆಗೆ ಬನದೂಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಗುಳ್ಳವ್ವನನ್ನು, ಜೊತೆಗೆ ಬುತ್ತಿಯ ಬುಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಸಾಮೂಹಿಕ ವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತ ಹೋಗುವುದುಂಟು.

ಬುತ್ತಿ ರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು
ಎತ್ತಿನ ಮ್ಯಾಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು
ಯಾವಾಗ ಕಂಡೆನವ್ವ ತಾಯಿಮಾರಿ | ಸುವ್ವನಾರಿ ‖

ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ ಬನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಗುಳ್ಳವ್ವನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ಅವರಲ್ಲಿಯೇ ವಧುಪಕ್ಷ, ವರಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಟವಾಡುತ್ತಾರೆ. ಗುಳ್ಳವ್ವನಿಗೆ ಜಡ್ಡು ಆಗಿದೆಯೆಂದು ನಟಿಸಿ, ವೈದ್ಯನಾಗಿ ಬಂದ ಹುಡುಗನಿಂದ ತೊಪ್ಪಲು ಬೇರಿನ ಔಷಧ ಕೊಡಿಸಿ, ಒಮ್ಮೆ ಹಗುರು, ಒಮ್ಮೆ ಜೋರಾಯಿತೆಂದು ನಟಿಸಿ, ಕೊನೆಗೆ ಗುಳ್ಳವ್ವ ಸತ್ತಳೆಂದು ಸಾರುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ವರನ ಪಕ್ಷದ ಅತ್ತೆ, ಮಾವ ಮತ್ತು ಗಂಡ ಆಗಿದ್ದ ಹುಡುಗ-ಹುಡುಗಿಯರು ಬಂದು ಗುಳ್ಳವ್ವನ ಮರಣಕ್ಕಾಗಿ ಶೋಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸತ್ತ ಗುಳ್ಳವ್ವನನ್ನು ಎತ್ತಿ ಒಗೆದು,

> ಗುಳ್ಳವ್ವನ ಮಣ್ಣು ತರಲಿಲ್ಲ
> ಗುಲಗಂಜಿ ಹಚ್ಚಿ ಹಾಡಲಿಲ್ಲ
> ಸುಳ್ಳ ಬಂತವ್ವ ನಾಗರಪಂಚಮಿ | ಸುವ್ವನಾರಿ ||

ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತ ಮನೆಗೆ ಬರುವರು. ಹೀಗೆ ಐದು ಬುಧವಾರ ಈ ಊಟ-ಆಟ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಗುಳ್ಳವ್ವ (ಗೋಲವ್ವ) ಭೂಮಿಯ ಪ್ರತೀಕವೆಂದು ಡಾ. ಗದ್ದಗಿಮಠರ ಊಹೆ. ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಈಕೆ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸೇರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾತಿಗೆ, 'ಗುಳ್ಳವ್ವ ದೇವರಲ್ಲ, ಉಡುಕಿ ಗಂಡನಲ್ಲ', 'ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆವರು ಉಳ್ಳಾಡುವಾಗ ಗುಳ್ಳವ್ವ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಬೇಡಿದಳು' ಎಂಬ ಗಾದೆಮಾತುಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ.

**ಬುಲಾಯಿ ಹಾಡು :**

ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರದೇಶವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಗೀತಪ್ರಕಾರವಿದು. ಬೀದರಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾಗರಪಂಚಮಿ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಈ ಗೀತಕ್ಕೆ 'ಬುಲಾಯಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣವೇನೆಂಬುದು ಆತ್ಯಂತಿಕವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. 'ಬೋಲನಾ' ಎಂಬ ಹಿಂದೀ ಶಬ್ದ ಮೂಲವಾಗಿರಬಹುದೆಂಬ

ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಇನ್ನೂ ವಿದ್ವಜ್ಜನ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಸಾಗರ-ಪಂಚಮಿ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಮೊದಲು ೧೫-೨೦ ಜನ ಸ್ತ್ರೀಯರು ರಾತ್ರಿ ಊಟೋಪಚಾರದ ತರುವಾಯ ಒಬ್ಬರ ಮನೆಯಂಗಳದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಓಣಿಯ ಬಯಲಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಸೇರಿ, ಕೈ ಕೈ ಹಿಡಿದು ವರ್ತುಲಾಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವರು. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಕೋಲನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ "ಕೋಲೆನ್ನ ಕೋಲು" ಎಂಬ ಪಾಠ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಕೋಲು ಮಾಯವಾಗಿವೆ. ಕೈ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಹಾಡುತ್ತ ಮಾತ್ರ ಸುತ್ತುವರಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಮುಮ್ಮೇಳದವರು. ಮಿಕ್ಕವರು ಹಿಮ್ಮೇಳದವರು. ಒಂದೊಂದು ಪದ್ಯ ಹಾಡುವುದು ಮುಮ್ಮೇಳದವರ, ಅದರ ಕೊನೆಯ ಒಂದೆರಡು ಸಾಲು ಹಾಡುವುದು ಹಿಮ್ಮೇಳದವರ ಕಾರ್ಯ. ಇವರು ಹಾಡುತ್ತ ಸುತ್ತುವರಿಯುವರಾದರೂ ಮುಮ್ಮೇಳದವರು ಪದ್ಯಮುಗಿಸುವವರೆಗೆ ಸುತ್ತುವರಿಯುವಿಕೆ ನಿಂತು, ಹಿಮ್ಮೇಳದವರು ಆ ಒಂದೆರಡು ಸಾಲು ಹೇಳುವಾಗ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನಿಂತು ನಿಂತು ಹಾಡಿನೊಂದಿಗೆ ಚಕ್ರಾಕಾರವಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಈ ಹಾಡುಗಳ ವಸ್ತು ಶಾಲಿವಾಹನ, ಹೇಮರೆಡ್ಡಿ ಮಲ್ಲಮ್ಮ, ಕುಮಾರರಾಮರಂಥ ಪ್ರಾಚೀನ ಚರಿತ್ರೆಗಳೂ ಕಡ್ಲೀಮಟ್ಟಿ ಕಾಶೀಬಾಯಿ, ರಜಾಕಾರರ ಹಾವಳಿಯಂಥ ಇತ್ತೀಚಿನ ಘಟನೆಗಳೂ, ಕಲ್ಪಿತ ಕಥೆಗಳೂ, ದೇವತಾಸ್ತೋತ್ರಗಳೂ ಆಗಿವೆ. ಅನೇಕ ರಸತರಂಗಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸುವ ಈ ಗೀತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರದೇಶ ಪ್ರಭಾವ ಕಾರಣವಾಗಿ, ಉರ್ದು, ಮರಾಠಿ ಶಬ್ದಗಳು ದಟ್ಟವಾಗಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿವೆ. ಮೊದಮೊದಲು ಒಂದು ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ಈಗ ಪಂಚಮಿ ಒಂದೆರಡುದಿನ ಇರುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಓಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳತನಕ ಈ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವ ಗೀತಸಮರ್ಥರಿರುವುದುಂಟು.

ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಒಂದು ಹಾಡು ಹೀಗಿದೆ:

> ದಾವದೇಶದ ಮ್ಯಾಲ ಫೀರಂಗ ಬಂದನಿಂದು ನಡುಊರ
> ಡೇರಾ ಹೊಡಸ್ಯಾರ ಕೋಲೆನ್ನ ಕೋಲೆ ॥

ಬೆಗ್ಗಡೆಂತ ಮಗಳು ಬ್ಯಾಡವ್ವ ಹೋರಿಯಾಗ
ನಡುಊರ ವ್ಯಾಲೆ ಸಿನ್ನ ಜೆಳಗೆ ಕೋಲೆನ್ನ....||

ನಾಕು ಮಂದಿ ಗೆಳತೇರು ಕೂಡಿ ಹೋಗತೇವ
ತಾಯಿ ದೂರಿಂದೆ ನೋಡಿ ಬರುತೇವೆ ತಾಯಿ ಕೋಲೆನ್ನ....||

ನಾಕು ಮಂದಿ ಗೆಳತೇರು ಮುಂಡ್ಯಾರ, ಪದ್ಮಣಿ
ಹಿಂದಾಳ ಕೊನಿಸೆರಗ ಹಿಡಿದು ಎಳಿತಾನೋ ರಾಜಾ
ಕೋಲೆನ್ನ....||

ನನ್ನ್ಯಾಕ ಹಿಡಿತೀರಿ ನನ್ನ್ಯಾಕ ಸೆಳಿತೀರಿ
ನಮ್ಮವ್ವಗ ಹೇಳಿ ಬರತೇನೊ ರಾಜಾ ಕೋಲೆನ್ನ....||

ಅಲ್ಲಿಂದ ಪದ್ಮಣಿ ಮನಿಗಾರೆ ಬಂದಾಳೆ ಕೊನಿಸೆರಗ
ಮೋರಿ ಮಾಡಿ ಅಳುತಾಳೋ ಪದ್ಮಣಿ ಕೋಲೆನ್ನ....||

ಯಾರೇನಂದರ ಮಗ ನಿನಗ ಯಾರೇ ನೋಡ್ಯಾರ
ಮಗ ನಿನಗ ಯಾರೇನಂದರ ಪದ್ಮಣಿ ನಿನಗ ಕೋಲೆನ್ನ....||

ಯಾರೇನಂದಿಲ ತಾಯಿ ಯಾರೇ ನೋಡಿಲ ತಾಯಿ
ದುಷ್ಟ ಮುಂಡೇಮಗ ದೃಷ್ಟಿಪ್ಟು ನೋಡ್ಯಾನ ಕೋಲೆನ್ನ....||

ದುಷ್ಟ ಮುಂಡೇಮಗ ದೃಷ್ಟಿಪ್ಟು ನೋಡ್ಯಾನ
ಪಾಪಿಯು ಮುಂಡೇಮಗ ಪಾಪೀಲೆ ಹೋಯ್ತಾನ
ಕೋಲೆನ್ನ....||

ನಾಕು ಮಂದಿ ಗೆಳತೇರು ಬಂದಾರ ಕೇಳುತಾರೆ
ಯಾರೇನಂದರ ಪ್ರೇಮದ ಗೆಳತಿ ಕೋಲೆನ್ನ....||

ಯಾರೇನಂದಿಲ ಗೆಳದಿ ಯಾರೇ ನೋಡಿಲ ಗೆಳದಿ
ನಾ ಹೊಯ್ಯತಿ ನನ್ನ ಕೈಲಾಸಪುರಕ ಕೋಲೆನ್ನ....||

ಮುಂದ ಬರುವದು ಪಂಚಮಿಯು ಅಮವಾಸೆ
ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗಿ ನೋಡೆಂದ ಅಳಬ್ಯಾಡೆ ತಾಯಿ ಕೋಲೆನ್ನ..||

ಮುಂದ ಬರುವದು ದೀಪಾವಳಿ ಅಮವಾಸಿ
ಅಣ್ಣತಮ್ಮರೀಗಿ ನೋಡೆಂದ ಆಳಬ್ಯಾಡ ತಾಯಿ ಕೋಲೆನ್ನ..||

ಬಾಳಿಯ ಕಟ್ಟಿವ್ಯಾಲ ಮಲ್ಲಿಗಿ ಗಿಡ ಹಚ್ಚಿ
ದಿನ್ನಕದಿನ್ನ ಸೀರಿ ಹೊಯ್ಯೋ ತಾಯಿ ಕೋಲೆನ್ನ....||

ದಿನ್ನಕದಿನ್ನ ಸೀರ ಹೊಯ್ಯೋ ತಾಯಿ
ಹೂವ ಬಾಡಿದರ ಸತ್ತಳಂತ ತಿಳಿಯೋ ಕೋಲೆನ್ನ....|| *

ಈ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಹಾಡುಗಳ ಸಂಗ್ರಹ, ಅಭ್ಯಾಸಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

**ಸಿರಿಯಾಳಸೆಟ್ಟಿ ಹಾಡು :**

ಶಿವನಿಗೆ ಮಗನನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಸಿರಿಯಾಳಸೆಟ್ಟಿ ಶರಣನ ಹೆಸರು ವೀರಶೈವರಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ಅದರ ನೆರೆಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವ ಬೇರೊಬ್ಬ ಸಿರಿಯಾಳಸೆಟ್ಟಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಾನೆ. ಈತನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಡಾ|| ಹಳಕಟ್ಟಿಯವರು ಹೇಳುವ ವಿವರ ಹೀಗಿದೆ: ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೯೬ ರ ಸಮಯ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ವರ್ಷ ಕ್ಷಾಮ ತಲೆದೋರಿತು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸಿರಿಯಾಳಸೆಟ್ಟಿಯೆಂಬ ವೀರಶೈವ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥನು ಸಾವಿರಾರು ಮೈಲುಗಳಿಂದ ಆಹಾರಸಾಮುಗ್ರಿಯನ್ನು ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪೂರೈಸಿ ಜನರನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದ. ಇದರಿಂದ ತುಷ್ಟನಾದ ಬೀದರದ ಅರಸು ಅಹಮ್ಮದಶಹನಿಂದ "ಮೂರುವರೆ ಗಳಿಗೆ ನಿನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನವೇರಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಬೇಕು. ಆಗ ನಾನು ಹೊರಡಿಸಿದ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ನೀನು ನಡೆಸಿಕೊಡಬೇಕು" ಎಂಬ ವರವನ್ನು ಪಡೆದು, ಈ ಮೊದಲು ಸರಕಾರ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ದೇವಭೂಮಿಯನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಟ್ಟು, ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ದಾನಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ,

* ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾರತಿ ಸಂಪುಟ ೮. ಸಂಚಿಕೆ ೩. ಪುಟ ೪೩.

ಸೆಟ್ಟಿಯ ನಿಃಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅರಸ ತಲೆದೂಗಿ ಅಂತೆಯೇ ನಡೆಸಿದ.

ಈ ಪುಣ್ಯಪುರುಷನ ಸ್ಮರಣೆಗೆಂದು ಜನ ಶ್ರಾವಣ ಶುದ್ಧ ಷಷ್ಟಿಯ ದಿವಸ ಈತನ ಉತ್ಸವ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವಿರುವ ಮಣ್ಣಿನ ಒಂದು ಪುರುಷವಿಗ್ರಹವನ್ನು ( ಕೆಲವೆಡೆ ಜೊತೆಗೆ ಚಂಗಳವ್ವೆಯನ್ನು ) ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಪೂಜಿಸಿ ಸಾಯಂಕಾಲ ಈತನ ದಾನ, ಔದಾರ್ಯ, ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ, ಚರಿತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡಿ ಕುಣಿಯುವರು. ಇವನು ಸಿಂಹಾಸನವೇರಿದ ಮೂರುವರೆಗಳಿಗೆಯ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂತೆ, ಮಂಟಪದಿಂದ ಹೊರಗೆ ತಂದು ಮೂರುವರೆಗಳಿಗೆ ಇಟ್ಟು ಮೆರವಣಿಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈತನನ್ನು ಕುರಿತ ಮರಾಠಿ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ತಪ್ಪದೇ ಬರುವ "ಸಿರಿಯಾಳ ಸೇಟ್ ಲಿಂಗಾಯತ ವಾಣ್ಯ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಈತನ ಲಿಂಗನಂತಿಕೆಯನ್ನು ಖಚಿತ-ಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸ್ಥಳವಾದ ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ 'ಸಿರಿಯಾಳಸೆಟ್ಟಿ ಗುಡಿ' ಇದ್ದು ಅದರ ಪರಿಸರವೆಲ್ಲ 'ಸಿರಿಯಾಳಸೆಟ್ಟಿ ಓಣಿ' ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ದೊಡ್ಡ ಜಾತ್ರೆಯೂ ನೆರವೇರುತ್ತದೆ. ಈತನನ್ನು ಕುರಿತ ಹಾಡುಗಳಿವೆಯೆಂದು ಗದ್ದಗಿಮಠರು ಹೇಳುವರಾದರೂ ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ನಾನು ನಡೆಸಿದ ಪರಿವೀಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಇಂಥ ಹಾಡುಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿತು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಪರಿವೀಕ್ಷಣೆ ನಡೆಸಿದಲ್ಲಿ ಡಾ. ಗದ್ದಗಿಮಠರ ಹೇಳಿಕೆಗೆ ಪುಷ್ಟಿ ದೊರೆಯಬಹುದು.

**ಜೋಕುಮಾರನ ಹಾಡು :**

ಕಾಮ ಮತ್ತು ಜೋಕುಮಾರರು ಜೀವನದ ಕಾಮುಕಮುಖದ ಸಂಕೇತಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮನ ಕಲ್ಪನೆ ಹೆಚ್ಚು ಪುರಾಣಸಂಬಂಧಿ, ಜೋಕುಮಾರನದು ಹೆಚ್ಚು ಜಾನಪದ ಸಂಬಂಧಿ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೋಕುಮಾರನನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಕೃತಿಗಳು ಶ್ರೀಧರಾಚಾರ್ಯನ ಜಾತಕತಿಲಕ, ಬಂಧು-ವರ್ಮನ ಜೀವಸಂಬೋಧನೆ, ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನ ಸಮಯಪರೀಕ್ಷೆ, ಬಸವಣ್ಣ-

ನವರಸವಚನ, ಪಾರ್ಶ್ವಕವಿಯ ಪಾರ್ಶ್ವಪುರಾಣ, ವಿಜಯದಾಸರ ಸುಳಾದಿ, ಸಾರಂಗಸಿದ್ಧನ ಅನುಭವ ಶಿಖಾಮಣಿ– ಈ ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ "ಜೋಕುಮಾರ ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯ ಮಗ, (ಮಾರಿಯ ಮಗ) ಅಲ್ಪಾಯುಷಿ. ಹುಟ್ಟಿದ ಏಳು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡ. ಅವನ ತಾಯಿ ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರೀಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಾರದೆ ಹೋದಳು. ಜನರು ಪೂಜಿಸುವ (ಕ್ಷುದ್ರ) ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವನೂ ಒಬ್ಬ ಎಂಬ ಸಂಗತಿಗಳು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತವೆ. ಅನುಭವ ಶಿಖಾಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಕುಮಾರನ ಕಥೆ ಹೀಗೆ ಬರುತ್ತದೆ: ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು ವರ್ಣಿಸಿದ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದ ವೈಭವಕ್ಕೆ ಮರುಳಾಗಿ, ಅವರ ಸೇವಕ ಜೋಕನೆಂಬವನು ಮರ್ತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಋಷಿಗಳ ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಮರೆತು, ಮಾರಿದೇವತೆಯನ್ನು ಮೋಹಿಸಿ ತನ್ನ ಅಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡುತ್ತಾನೆ. ಋಷಿಗಳ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳಿದರೆ ಏಳು ದಿನಗಳ ತರುವಾಯ ನೀನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತೀಯೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇತ್ತ ಮಾರಿಗೆ ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿಯಂದು ಜೋಕುಮಾರ (ಜೋಕ+ಕುಮಾರ) ಹುಟ್ಟಿದ. ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಹೊರಟು ಏಳನೆಯ ದಿನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಗಸರ ಕನ್ಯೆ ಸುಕರ್ಣಿಕೆಯ ಮಾನಭಂಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ, ಅಗಸರಿಂದ ಗತಪ್ರಾಣನಾದ. ತಕ್ಷಣ ತಂದೆ ಜೋಕನನ್ನು ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡರು. [ಮಗ ಜೋಕುಮಾರನ ವಧೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತಂದೆ ಜೋಕನ ಪಾಪವೀರ್ಯ ಹಾಳಾಗಿ ಅವನು ಪರಿಶುದ್ಧನಾದನೆಂಬ ಭಾವನೆ.] ಇದು ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಜೋಕುಮಾರನ ಕಥೆ. ಜೋಕುಮಾರನ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ

ಹುಟ್ಟಿದೇಳು ದಿವಸಕ ಪಟ್ನಾವ ತಿರುಗ್ಯಾನ
ದಿಟ್ನಾದೇವಿ ನಿನ ಮಗನ| ಕೊಮರಾಮ
ಕೊಟ್ಟಾರ ಏಳು ದಿನಗಳನು ||

ರಾಣೇದ ಹಚ್ಚಡ ಹೊತ್ತಾನ ಕೊಮರ
ರಾಯರ ಓಣ್ಯಾಗ ಸುಳದಾನ| ನನ ಕೊಮರ
ರಾಯರು ಹೇಡರು ತನಗೆಂದ ||

ಹಾರೂರಗೇರ್‍ಯಾಗ ಹೊಕ್ಯಾನ ನನ ಕೊಮರ
ಗಾರೂಡಿಗಣ್ಣ ತಿರವೂತ ¦ ತನ್ನಯ
ತಾಯಂದಿರಿದ್ದರು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ||

ಪುಂಡನ ಪುಂಡಾಟ್ಕ ಹಿಂಡ ಮಂದಿ ಕೂಡ್ಯಾರ
ಕಂಡಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲೀಗಿ ಒಡದಾರ | ರಾತ್ರ್ಯಾಗ
ಅಗಸಾರ ಕಲ್ಲಾಗ ತುರಕ್ಯಾರ ||

ಹೀಗೆ ಕೆಲವು ಕಥಾತ್ಮಕ ಎಳೆಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ಣಕಥೆಯು ಪುನ-ರ್ರಚನೆ ಇದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮೇಲಾಗಿ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರದೇಶದವರು ಒಂದೊಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವರಾದರೂ ಜೋಕುಮಾರನೊಬ್ಬ ಕಾಮುಕ, ಆಯುಷ್ಯ ಏಳುದಿನ, ಅಗಸರಿಂದ ಹತ-ನಾದನೆಂಬ ಮೂಲಘಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ.

ಜೋಕುಮಾರ ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿಯ ದಿನ ಹುಟ್ಟಿ, ಏಳು ದಿನ ಇದ್ದು, ಅನಂತನ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಹುಣ್ಣಿಮೆಗೆ ಜೋಕೇನ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಜೋಕುಮಾರ ಸುಮಾರು ೩-೪ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಮಣ್ಣಿನ ಮೂರ್ತಿ. ಅತಿ ದೀರ್ಘವೂ, ನೇರವೂ ಆದ ಶಿಶ್ನ ಇರುವುದು ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಇವನ ಏಕಾಕ್ಷಿತನವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಕಣ್ಣಿನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕವಡೆಯನ್ನು ಜೋರಲು ಹಚ್ಚಿ ಬಾಯಿಗೆ ಬೆಣ್ಣೆ ಲೇಪಿ-ಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಅತಿಕಾಮಿ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಬೇವಿನ ತಪ್ಪಲಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ಒಂದು ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಕಬ್ಬಿಲ, ತಳವಾರ ಇಲ್ಲವೆ ಅಂಬಿಗರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲು ಊರ ಹಿರಿಯಮಠಕ್ಕೆ, ತರುವಾಯ ಗೌಡರಮನೆಗೆ, ಆಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬುಟ್ಟಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ಜೋಕುಮಾರನ ಚರಿತ್ರೆ, ಕಾಮುಕತೆ, ಮಹತಿ ಮತ್ತು ಹರಕೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಷ್ಟಮಿ ದಿನ ಹುಟ್ಯಾನ ನನ ಕೊಮರ
ಸೆಟ್ಟೀರ ನೋಡಿ ಬೆಸಗೊಂಡ | ಜೋಕಮಾರ
ಹುಟ್ಟಿದೇಳು ದಿವಸಕ ಮರಣವ ||

ಒಕ್ಕಲಗೇರ್ಯಾಗ ಹೊಕ್ಕ್ಯಾನ ನನ ಕೊಮರ
ಚಕ್ಕಂಗಣ್ಣ ತಿರವುತ | ಜೋಕಮಾರ
ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಹೆಣ್ಣ ನನಗೆಂದ ||

ಹರಗೀದ ಹೊಲದಾಗ ಹರಿದು ಚಂಡಾಡ್ಯಾನ
ಹರದೀಯ ಮಗನ ಕೊಮಾರಯ್ಯ | ಚಂಡಾಡಿದಲ್ಲಿ
ಹವಳ ಮುತ್ತುಗಳು ಬೆಳದಾವ ||

ಬಲವಂದು ನಿಮ್ಮ ಬಾಗಲಕ ಕುಂತಾನ
ಬಾಗೀನಗಳ ಕೊಡಿರೆವ್ವ | ಜೋಕುಮಾರ
ಬಾಗಲಕ ಹರಕಿ ಕೊಡತಾನ ||

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಇವು ತೀರಾ ಅಶ್ಲೀಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ:

ಬಸಲಿಕ್ಕ ಸೊಪ್ಪೀಗಿ ಹೋದಾಳ ಹನುಮವ್ವ
ಬಸುರಿಲ್ಲವಂತೆ ಅಳುತಾಳೆ | ನನ ಕೊಮರ
ಬಸುರು ಮಾಡಿ ಮನೆಗೆ ಕಳುವ್ಯಾನೆ ||

ಇಂಥ ಹಾಡುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೆಲವು ಸಲ,

ಹಾಲಬೇಡಿ ಹರಿದತ್ತ ಕೋಲ ಬೇಡಿ ಕುಣಿದತ್ತ
ಮೊಸರ ಬೇಡಿ ಕೆಸರ ತುಳಿದತ್ತ | ನನ ಕೊಮರ
ಕುಸಲಾದ ಗೆಜ್ಜಿ ಕೆಸರಾಗ ||

ಎಂಬಂತಹ ಬೇರೆ ಪ್ರಸಂಗದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ಮನೆಯೊಡತಿ ಮೊರದಲ್ಲಿ ತಂದ ಜೋಳ, ರೊಟ್ಟಿ, ಕೊಬ್ಬರಿ, ಉಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಜೋಳಿಗೆಗೆ ಸುರುವಿಕೊಂಡು, ಒಂದು

ಹಿಡಿ ಜೋಳ ಬೇವಿನ ತಪ್ಪಲು ಹಾಕಿ ಮೊರವನ್ನು ತಿರುಗಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಜೋಳ, ತಪ್ಪಲುಗಳನ್ನು ಹಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ನುಸಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ ವೆಂದು ಜನರ ಭಾವನೆ. ಕೆಲವರು ಬೇವಿನ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಜೋಕುಮಾರನ ಬಾಯಿಯ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಇಸಿದುಕೊಂಡು, ನೋವು ಬರಬಾರದೆಂದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಉಂಟು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪತಿವಂಚಿತೆಯರು, ಬಂಜೆ ಯರು ಬುಟ್ಟಿಯೆತ್ತಿ ಭವಿಷ್ಯ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. (ಕೆಲವು ಕಡೆ ಒಕ್ಕಲಿ-ತಿಯರು ಜೋಕುಮಾರನಿಗೆ ಹುಳಿನುಚ್ಚನ್ನು ನೀಡಿ, ಅದರ ಕೆಲಭಾಗವನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆದು, ಅದನ್ನು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಚರಗದಂತೆ ಚೆಲ್ಲುತ್ತಾರೆ.)

ಶಿವನಿಗೆ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದ ಸಿರಿವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಗಣಪತಿ ಹೇಳಿದರೆ, ಬಡತನವನ್ನು ಹೇಳುವವ ಜೋಕುಮಾರನೆಂದು ಜನರ ನಂಬಿಕೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಮೋದಕ ನೈವೇದ್ಯ ಹಿಡಿದರೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಉಪ್ಪು, ಅಂಬಲಿ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಮರ್ತ್ಯದ ದುಃಖವನ್ನು ಶಿವನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿವೇದಿಸಲೆಂದು ಜೋಕುಮಾರನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ತಗಣಿ ಮೊದಲಾದವು ಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ತಗಣಿ, ಚಿಕ್ಕಾಡು ಮೊದ ಲಾದ ಕೀಟಗಳ ಕಾಟ ತಪ್ಪುವುದೆಂಬೂ ಜನರ ಭಾವನೆ.

ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಚತುರ್ಥಿಗೆ ಬಂದು, ಐದು ದಿನ ಪೂಜೆಗೊಂಡು ನವಮಿಗೆ ವಿಸರ್ಜನೆಗೊಳ್ಳುವ ಗಣಪತಿ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟಮಿಯಂದು ಹುಟ್ಟಿ ಬರುವ ಜೋಕುಮಾರ, ಒಂದು ದಿನದ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗುವ ಸಂಭವವಿರುತ್ತದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರ ಮುಖ ಒಬ್ಬರು ನೋಡಬಾರದೆಂದು ಜನರ ಭಾವನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಜೋಕುಮಾರ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ ಗಣಪತಿಯ ಮುಖವನ್ನು ಅರಿವೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚುತ್ತಾರೆ. ಜೋಕುಮಾರನನ್ನು ನೋಡಿ ದರ ಗಣಪತಿಯ ಹೊಟ್ಟೆ ಒಡೆಯುವದೆಂದೂ ಸೊಂಡ್ಯಾ (ಗಣಪತಿ), ಗೆಂಡ್ಯಾ (ಜೋಕುಮಾರ) ಮತ್ತು ಲೆಂಡ್ಯಾ (ಅಲಾವಿ ದೇವರು) ಒಂದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಕೂಡುವುದು ಅಪಶಕುನವೆಂದೂ ಜನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಆರು ದಿನ ಮನೆಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಏಳನೆಯ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಹೊಲಗೇರಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬರುವರು. ಹೊಲೆಯರು ಜೋಕುಮಾರ

ನನ್ನು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ, ಎತ್ತಿ ನೋಡಿ ಮಳೆ, ಬೆಳೆ, ಭವಿಷ್ಯ ಕೇಳಿ ಒನಕೆಯಿಂದ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಹೊಡೆಯುವರು. ರುಂಡ ಅಂಗಾತ ಬಿದ್ದರೆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸುಖ, ಬೋರಲು ಬಿದ್ದರೆ ದುಃಖವೆಂದು ಜನರ ಭಾವನೆ. ಆಮೇಲೆ ಈ ಒಡಕುಗಳನ್ನು ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಒಯ್ದು ಚೆಲ್ಲುವರು. ಈ ಸಾವಿನಿಂದ ಜೋಕುಮಾರನು ನರಳುತ್ತಿರುವನೆಂದು ನಂಬಿದ ಅಗಸರು, ಮೂರು ದಿನ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಜನಪದದಲ್ಲಿ ಜೋಕುಮಾರನು ಮಳೆ ತರುವ ದೇವತೆಯೆಂಬ ಭಾವನೆ ಬೇರೂರಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಮಳೆ ಹೋದರೂ ಜೋಕುಮಾರ ತಪ್ಪದೆ ಮಳೆ ತರುತ್ತಾನೆಂದು ಒಕ್ಕಲಿಗರ ನಂಬಿಕೆ.

**ಸೀಗಿ ಹಾಡು :**

ಮುಂಗಾರಿ ಮಳೆ ಮುಗಿದು ಹಿಂಗಾರಿಮಳೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಸಂಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ ಸೀಗಿ ಹುಣ್ಣಿವೆ. ಈಗ ತುಂಬಿ ಬಂದಿರುವ ಮುಂಗಾರಿ ಬೆಳಸನ್ನು ಪೂಜೆಮಾಡಿ ನೈವೇದ್ಯ ಅರ್ಪಿಸುವ ಸಂಭ್ರಮಕ್ಕೆ 'ಸೀಗಿ ಹುಣ್ಣಿವೆ ಚರಗ' ಎಂದು ಹೆಸರು. (ತುಂಬಿ ಬಂದ ಹಿಂಗಾರಿ ಬೆಳಸನ್ನು ಎಳ್ಳಮವಾಸ್ಯೆಯಂದು ಪೂಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ 'ಎಳ್ಳಮಾವಾಸ್ಯೆ ಚರಗ' ಎಂದು ಹೆಸರು). ಅಂದು ವಿವಿಧ ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಒಕ್ಕಲಿಗ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದೊಂದಿಗೆ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಬೆಳಸನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ, ನೈವೇದ್ಯ ಹಿಡಿದು ಚರಗ ಚೆಲ್ಲಿ ( ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಹೊಲದ ನಾಲ್ಕೂ ಮೂಲೆಗಳಿಗೆ ಚೆಲ್ಲುವುದು ). ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಊಟ ಮಾಡಿ ಸಾಯಂಕಾಲ ಮನೆಗೆ ಬರುವರು.

ಇಂದಿಗೆ ಐದು ದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಂದರೆ ಬನ್ನಿ ಮುಡಿಯುವ ದಿವಸ ಒಂಭತ್ತು ಮತ್ತು ಹನ್ನೊಂದು ಹಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಜೋಡು ಸೀಗಿಯನ್ನು ಕುಂಬಾರರ ಮನೆಯಿಂದ ತಂದು ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಐದು ದಿನವೂ ಅವರಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾಡು ಹೂವುಗಳಿಂದ ಪೂಜೆ ನಡೆದು, ರಾತ್ರಿ ಆರತಿ ಬೆಳಗುವ ಸಂಭ್ರಮ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಕೋಲುಪದಗಳನ್ನು, ಆರತಿ ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ರಾತ್ರಿ ಐದು ದಿನ ನಡೆಯುವ ಈ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಪದ

ಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಾಂಡವರ ಕೋಲುಪದ, ಗೌರಿಯ ಕೋಲುಪದಗಳು. ಕೊನೆಯ ದಿನ ಅಂದರೆ ಸೀಗಿ*ಹುಣ್ಣಿವೆಯ ದಿನ ಸೀಗಿಯನ್ನು ಕಳಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ. ಊರಸಮೀಪದ ಕೆರೆ ಇಲ್ಲವೆ ಬಾವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೀಗಿಯನ್ನು ಜಲಸಮಾಧಿಗೊಳಿಸುವರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಮತ್ತು ಬರುವಾಗ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಕೋಲಾಟದ ಸುಗ್ಗಿಯೇ ಸುಗ್ಗಿ. ಈ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳು:

ಸೀಗಿಯ ಹುಣ್ಣಿವಿ। ಸಿರಿಯವ್ವ ಮರತೇಕs
ಸಿರಿಯವ್ವ ದರಮರ ಮನಿಯಾಗ॥ ಕೋಲ ಮುತ್ತಿನ ಕೋಲ

ಪಟ್ಟನೀ ಸಾಲ್ಯಾಗ ಕೊಂತೆವ್ವ ಕುಂತಗೊಂಡು।
ದರಮಣ್ಣನಂತ ಕರದಾಳ॥ ಕೋಲ ಮುತ್ತಿನ ಕೋಲ

ಹೀಂಗ ಬಾದರಮಣ್ಣ ನಾವೊಂದ ಹೇಳೇನ
ಸರವಮಾನ್ಯದ ಹೋಲಕ್ಹೋಗೋ॥ ಕೋಲ ಮುತ್ತಿನ ಕೋಲ

ಸರವಮಾನೇದ ಹೊಲಕ ಹೋಗ ದರಮಣ್ಣ।
ಪುಂಡೀಪಲ್ಲೇವ ತರಬೇಕು॥ ಕೋಲ ಮುತ್ತಿನ ಕೋಲ

ಸರವಮಾನೇದ್ಹೊಲಕ್ಹೋಗಿ ದರಮಣ್ಣ
ಪುಂಡಿಪಲ್ಲೇವ ತರುವರೂ॥ ಕೋಲ ಮುತ್ತಿನ ಕೋಲ

---

* ದಪ್ಪನೆಯ ದೊಡ್ಡ ಹಲ್ಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಹಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಅಡಕಲೇರಿಸಿದ ರೀತಿ ಸೀಗೆಯಾಕಾರ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಹಲ್ಲೆಗಳು ವಿಷಮ-ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಇಂಥ ಜೋಡು ಸೀಗಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದು ನಡೆದುಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಕೆಲವು ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಕಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸೀಗಿಗಳಿದ್ದು ಅವನ್ನು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಎಣ್ಣೆ-ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಹೊಸತುಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಜೊತೆಗೆ ಚಿಕ್ಕಗಾತ್ರದ ಮಣ್ಣಿನ ಸೀಗಿ-ಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ತಪ್ಪದೆ ಪಾಲಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

**ಗೌರಿ ಹಾಡು :**

ಮಳೆಗಾಲದ ಶಕ್ತಿ ಉಡುಗಿ ಚಳಿಗಾಲ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಗೌರಿ ಹುಣ್ಣಿವೆ. ಶಿವನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಅಲಂಕೃತಳಾದ ಗೌರಿಯನ್ನು, ಕಾರ್ತೀಕ ಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿಯಂದು ಮಂಟಪ ಕಟ್ಟಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದೆ ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಗೌರಿಗೆ ಪೂಜೆ ನೈವೇದ್ಯಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ, ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ರಾತ್ರಿ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ; ಮೇಳಗೂಡಿ ಕೋಲು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವು ಶಿವನ ಸಂಸಾರದ ಸಿಹಿ-ಕಹಿಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಪದಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ-ಗೌರಿ ಜಗಳ, ಗೌರಿ ಮುಟ್ಟಾದುದು, ಜಗಳವಾಡಿ ಗಂಗೆ ಮಾಯವಾದುದು, ಶಿವ-ಸಿಂಪಿಗ, ಶಿವನ ಭಿಕ್ಷಾಟನ ಮೊದಲಾದ ಕಥನಕೋಲುಪದಗಳು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ.

"ಯಾಕ ಜಗಳಾಡತೀರೆ ಗಂಗಾ ಗೌರಾ
ಯಾಕ ಕಡದಾಡತೀರೆ"
"ಸಾರುಸಾರಿಲೆ ಗಂಗಿ ಸವನೇನ
ನನ್ನ ಸರಿಯೇನ"

ಎಂಬ ಸವತಿಮತ್ಸರದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಹಾಡಿ ಗೌರಿಗೆ ಆರತಿಯೆತ್ತುವರು. ಒಂದು ದಿನ ಕಣಕದ ಆರತಿ, ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ಬೆಲ್ಲದ ಆರತಿ. ಈ ರೀತಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆರತಿಗಳಿಂದ ಬೆಳಗಿ ಹತ್ತನೆಯ ದಿನ ಅಂದರೆ ಹುಣ್ಣಿವೆಯ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಗೌರಿಯನ್ನು ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಗೌರಿ ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಪ್ರಸಂಗವೆಂದು ಜನರ ಭಾವನೆ. ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಗೌರಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬರು ಹೊತ್ತರೆ,ಬಗೆಬಗೆಯ ವೇಷ ಧರಿಸಿದ ಮಕ್ಕಳು ಹೊಂಗೊಡಗಳನ್ನು ಹೊರುತ್ತಾರೆ. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಆರತಿ ಹಿಡಿದು ಹಾಡುತ್ತ ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ ಈ ಸಂಭ್ರಮ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಜೀವಂತವಿದೆ. ಈ ಸಂಭ್ರಮದೊಂದಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಊರ ಮುಂದಿನ ದೊಡ್ಡ ಜಲಾಶಯಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ಗೌರಿಯನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸಿ ದೀಪ ಹೊತ್ತ

ಹೊಂಗೊಡಗಳನ್ನು ತೇಲಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ದೀಪದ ಕೊಡಗಳು ದೂರದೂರ ತೇಲಿ ಹೋಗುವುದನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಜನ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾರೆ.

**ಹೋಳಿಯ ಹಾಡು :**

ಶಿವನ ಕಾಮದಹನಲೀಲೆಯನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುವ ಹೋಳಿಯಹುಣ್ಣಿವೆ ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ–ಪುರುಷರ ಹಬ್ಬವಾಗಿದ್ದರೆ, ದಕ್ಷಿಣ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಅದು ಪುರುಷರ ಹಬ್ಬವೆಂದು ಮಾತ್ರ ಪರಿಗಣಿತ ವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಈ ಹಬ್ಬದ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಿರಲಿ, ಈ ಸಂದರ್ಭದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಕೇಳಲು ಸಹ ಜಿಗುಪ್ಸೆಪಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಸವಿಯರು ಅಂದು ಪುರುಷರ ಕೂಡ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಡು ಹೇಳಲು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಹರದೇಶಿ–ನಾಗೇಶಿಯಂತೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ನಿಲ್ಲುವ ಈ ಎರಡು ಮೇಳಗಳಿಗೆ 'ಸುಗಜಾಣ', 'ಸ.ಗಜಾಣಿ'ಯೆಂದು ಹೆಸರು. 'ಸುಗಜಾಣಿ' ಮೇಳದ ಇವರು ಹೊಲೆಯ ಮೊದಲಾದ ಕೀಳುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವೇಶ್ಯೆಯರು. ಕಾಮ, ಹಾದರ ಮೊದಲಾದ ಅಶ್ಲೀಲತೆ ಈ ಹಾಡು ಗಳ ವಸ್ತು.

**ಜೋಗುಳ ಹಾಡು :**

ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೇರವೇರುವ ಮಂಗಲಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ವಾದುದು ನಾಮಕರಣೋತ್ಸವ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಗೀತಗಳೇ ಜೋಗುಳಹಾಡುಗಳು. ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಇದರ ರೂಪ ಜೋ+ಕುಳ್. ಇದಕ್ಕೆ ಮಕ್ಕಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಮಕ್ಕಳ ಹಾಡು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದಾದ "ಜೋ+ಕುಳ್+ಹಾಡು=ಜೋಗುಳ ಹಾಡು" ಎಂಬುದು ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಜೋಗುಳ ಎಂಬ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ ದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಿತು.

ನಾಮಕರಣೋತ್ಸವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಜೋಗುಳ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದುದಕ್ಕೆ—

ಮಗನಂ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳಿಟ್ಟು ತೂಗಿ ನಲವಿಂದಂ ಜೋಗುಳಂಬಾಡಿ
ಕಂದ ಜೋ ವಸುಪೂಜ್ಯವರ್ಧನ ಜೋ ಪುರಂದರನಾಥ ಜೋ |

ಕುಂದಕುಟ್ಮಳವಂತ ಜೋ ಕಮಲಾಕ್ಷ ಜೋ ಪರಮಾತ್ಮ ಜೋ|
ಮಂದರಾಗ್ರ ಜೋ ಮಹಾಭಿಷೇಕ ವಿಭೂತಿಸಂಗತ ಸತ್ವ ಜೋ|
ಯೆಂದು ಪಾಡಿದರಬ್ಜಜಿಂ ನೆರೆದಿಂದುವಕ್ತ್ರೆಯರೀಶನಂ ||

ಈ ಪದ್ಯವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ ಮೊದಲಾದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ನಿದರ್ಶನಗಳುಂಟು. ಸೋಮನಾಥ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ "ಹನ್ನೆರಡು ದಿನದಂದು ಮಣಿದೊಟ್ಟಿಲಿಕ್ಕಿದರು ವನಿತೆಯರು ಬಾಲಕ ದಿವಾಕರಂಗೆ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿದ್ದು ಈಗಲೂ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನದಂದು ಗಂಡುಮಗುವಿನ ನಾಮಕರಣೋತ್ಸವ ನಡೆಯುವದುಂಟು. ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಸರಿಡುವುದು ಇಲ್ಲವೆ ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಹಾಕುವುದು ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇದು ತೊಟ್ಟಿಲ ಹಾಡು ಎಂಬ ಪರ್ಯಾಯ ಪದದಿಂದಲೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಸಮಾರಂಭದ ದಿನ ಮನೆತನದ ಗುರು ಬಂದು, ದೀಕ್ಷೆ ನೀಡಿ ಮುಹೂರ್ತಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂಸನ್ನು ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿಟ್ಟು ಹೆಸರಿಡುತ್ತಾನೆ. ತರುವಾಯ ಆಕಡೆ ಇಬ್ಬರು ಈಕಡೆ ಇಬ್ಬರು, ಮಹಿಳೆಯರು ನಿಂತು ಕೂಸನ್ನು ತೊಟ್ಟಿಲದ ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೇಲೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ— "ಉತ್ತತ್ತಿ ಹೇರಬಂದಾವ ಬಾಲನ ತಗೊಳ್ಳಿರಿ", "ಬಾಳೆ ಹೇರಬಂದಾವ ಬಾಲನ ತಗೊಳ್ಳಿರಿ" ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲೊಬ್ಬಳಾದ ಸೋದರತ್ತೆ ಹೆಸರನ್ನು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗಿ ಕೂಸನ್ನು ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಸೆರಗು ಹಿಡಿದು ನಿಂತ ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಆಕೆಯ ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಮುಖ್ಯ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆ ಬೇರೆ ನಾಲ್ಕು ಹೆಸರುಗಳನ್ನಿಡುವಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಾರಂಭ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಜೋಗುಳಹಾಡಿನ ಸೆಲೆಯೊಡೆಯುವುದು ಅಂದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ. ಸಂಜೆ ಒಂದೆರಡು ತಾಸು ಗತಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಊರ ಮುತ್ತೈದೆಯರೆಲ್ಲ ತೊಟ್ಟಿಲ ಸುತ್ತ ನೆರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೂಸಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ತಂದ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ತೊಟ್ಟಿಲು ತೂಗುತ್ತ ಜೋಗುಳ ಹಾಡುವುದುಂಟು. ಇದು ಮೇಳಗೀತ : ಮುಮ್ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು; ಹಿಮ್ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು. ಪದ ಹೇಳುವುದು ಮುಮ್ಮೇಳದವರು, ಪಲ್ಲವಿಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಜೋ ಎನ್ನುವುದು ಹಿಮ್ಮೇಳದವರ ಕೆಲಸ. ಪದ್ಯ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಪುನರುಕ್ತಗೊಳ್ಳುವ ಜೋ

ಜೋ ಎಂಬ ಮಂಜುಳರವ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನೀಯುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಐದು ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ, ಆರತಿ ಬೆಳಗುವಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಾರಂಭ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂದಿನಿಂದ ಕೂಸನ್ನು ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸುವುದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾಮಕರಣೋತ್ಸವ ಪ್ರಸಂಗವಲ್ಲದೆ ಅಳುವ ಕೂಸನ್ನು ರಮಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ತೊಟ್ಟಿಲು ತೂಗುತ್ತ ಜೋಗುಳ ಹಾಡುವುದುಂಟು. ತೊಟ್ಟಿಲ ಜೀಕಿನ ಶಬ್ದ, ಜೋಗುಳದ ರಮ್ಯನಾದಗಳಿಂದಾಗಿ ಇಡಿಯ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೇ ಒಂದು ಲಯ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೂಸು ಅದರ ಸಮ್ಮೋಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮೇಣ ಕರಗುತ್ತ ಹೋಗಿ ಸುಖನಿದ್ರೆ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈಗ ಹಿಮ್ಮೇಳದವರು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಜೋಗುಳ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎರಡು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಜಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು : ನಾಮಕರಣೋತ್ಸವ ಪ್ರಸಂಗ (ಹಿಮ್ಮೇಳ ಮುಮ್ಮೇಳ); ಎರಡು : ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಸಂಗ (ಹಿಮ್ಮೇಳ ಇಲ್ಲ).

ಜೋಗುಳದ ಹಾಡು ವಸ್ತು ಮತ್ತು ಗಾನಪದ್ಧತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ. ಇದರ ವಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಾಲಲೀಲೆಯ ವರ್ಣನೆ. ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಹರ್ಷ, ಹಟ, ಚೆಲುವು, ನಲಿವು ಮೊದಲಾದವು ಸೇರಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಮಾತಿಗೆ—

ಹಾಲ್ಬೇಡಿ ಹರಿದತ್ತ | ಕೋಲ್ಬೇಡಿ ಕುಣಿದತ್ತ
ಮೊಸರ್ಬೇಡಿ ಕೆಸರ ತುಳಿದತ್ತ | ಕಂದಯ್ನ
ಕುಶಲದ ಗೆಜ್ಜಿ ಕೆಸರಾಗ ||

ಎಂಬ ಪದ್ಯ ನಿದರ್ಶನ. ಇವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತ್ರಿಪದಿ ಮತ್ತು ಚೌಪದಿಗಳು. ಇವುಗಳ ಹಾಡಿನ ಪದ್ಧತಿ ಹೀಗೆ :

---

* ಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿದ ಐದನೆಯ ದಿನಕ್ಕೆ ಐದೇಸಿ, ಏಳನೆಯ ದಿನಕ್ಕೆ ಕಾಡಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವ ಸಮಾರಂಭಗಳು ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ತ್ರಿಪದಿ

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಹಾಲ್ಬೇಡಿ ಹರಿದತ್ತ | ಕೋಲ್ಬೇಡಿ ಕುಣದತ್ತ
ಮೊಸರ್ಬೇಡಿ ಕೆಸರ ತುಳದತ್ತ | ಜೋ ಜೋ
ಮೊಸರ್ಬೇಡಿ ಕೆಸರ ತುಳದತ್ತ | ಕಂದಯ್ನ
ಕುಶಲದ ಗೆಜ್ಜಿ ಕೆಸರಾಗ || ಜೋ ಜೋ ಜೋss ಜೋss

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಕಂದಯ್ನ | ಕುಶಲದ ಗೆಜ್ಜಿ ಕೆಸರಾಗ ಜೋ ಜೋ ಜೋ ಜೋ

ಚೌಪದಿ

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಅಟ್ಟದ ಮ್ಯಾಲಿನ ತೊಟ್ಟಿಲ ಇಳಿಸಿ |
ತೊಟ್ಟಿಲದ ತೊಡಕ ಎಲ್ಲರು ಬಿಡಿಸಿ |
ಮುತ್ತುಮಾಣಿಕ ರತ್ನ ಹಗ್ಗವ ಕಟ್ಟಿ ! ಹೀಂಗ
ಪಟ್ಟಸಾಲ್ಯಾಗ ತೊಟ್ಟಿಲ ಕಟ್ಯಾರ || ಜೋ ಜೋ ||

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಹೀಂಗ | ದಟ್ಟಸಾಲ್ಯಾಗ ತೊಟ್ಟಿಲ ಕಟ್ಯಾರ || ಜೋ ಜೋ ||

ಇವಲ್ಲದೆ ದೈವೀಪುರುಷರಾದ ಕೃಷ್ಣ, ಪ್ರಭುದೇವ, ಚೆನ್ನಬಸವ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಕುರಿತು ನೂರಾರು ಜೋಗುಳಗಳಿವೆ. ಜೊತೆಗೆ—

ಅಷ್ಟಾವರಣದ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು |
ನಿಷ್ಠೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಕುಪ್ಪಸ ತೊಟ್ಟು |
ಶ್ರೇಷ್ಠ ಷಟ್ಸ್ಥಲವೆಂಬ ವಸ್ತುಗಳನಿಟ್ಟು | ಹೀಂಗ
ದಿಟ್ಟಿಸಿ ತೂಗಿರಿ ಚಿತ್ತಸ್ವಸ್ಥದಲಿ || ಜೋ ಜೋ ||

ಎಂಬ ಆಧ್ಯಾತ್ಮರೂಪದ ಅನೇಕ ಜೋಗುಳಗಳು ನಾಲಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ನೆಲೆ ಪಡೆದಿವೆ. ಈ ಜಾತಿ, ಜಾನಪದ ಪದ್ಯಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೇಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ

ತೀರ ಮಂಜುಳವಾದುದು. ಕೊನೆಗೆ ಬರುವ ಜೋ ಎಂಬ ಸೊಲ್ಲು ಈ ಹಾಡಿಗೆ ನಾದಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಟ್ಟು ವಾತಾವರಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಝೇಂಕಾರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

**ನ್ಯೆನೆರೆದ ಹಾಡು :**

ಹೆಣ್ಣು ಬೆಳೆದು ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಋತುಮತಿಯಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಸೋಬಾನ ಹಾಡು ಅಥವಾ ನ್ಯೆನೆರೆದ ಹಾಡು. ಇದು ಮೇಳಗೀತ. ಋತುಮತಿಯಾದ ದಿನದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಪು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಈ ಸಂಭ್ರಮ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಮನೆಯ ಪ್ರಶಸ್ತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣ-ಬಣ್ಣದ ಅರಿವೆ ಇಲ್ಲವೆ ಕಾಗದದ ಮಂಟಪ ಸಿದ್ಧಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ಊರಿನ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಆಹ್ವಾನಿತರಾಗಿ ಬಂದು ಮಂಟ-ಪದ ಮುಂದೆ ಒಟ್ಟುಗೂಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲಂಕೃತ ಋತುಮತಿಯನ್ನು ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ 'ಸೋಬಾನ ಹಾಡು' ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಐದನೆಯದಾದ ಆರತಿಹಾಡು ಹೇಳಿ, ಆರತಿ ಬೆಳಗಿ ಮುತ್ತೈದೆಯರೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಗಂಡಂದಿರ ಹೆಸರು ಹೇಳಿ ನಲಿಯುತ್ತಾರೆ. ಋತುಮತಿಯು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಕೊನೆಯ ದಿನ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು ಜತೆಯಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಸೋಬಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಮ್ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು, ಹಿಮ್ಮೇಳ-ದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಬೇಕು. ಈ ಹಾಡುಗಳ ಛಂದಸ್ಸು ತ್ರಿಪದಿ; ಹಾಡಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಚೌಪದಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಉದಾ—

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಆರಸುತ್ತಿನ ದುರಗ | ಏರಿಸಿದ ಕಲ್ಲಗಸಿ |<br>
ಆವರಪ್ಪರು ಕಟ್ಟಿಸಿದೊಂದರಮನಿಯ | ಸೋಬಾನವ

* ಸಾಯಂಕಾಲದ ಸಾಮೂಹಿಕರಣೋತ್ಸವದ ಕೊನೆಗೆ ಐದು ಧಾನ್ಯಗಳ ಗುಗ್ಗರಿಯ ವಿತರಣೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಹೇಲಗುಗ್ಗರಿ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಬಂಜೆ-ಯರು ಇವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಮಕ್ಕಳಾಗುವವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ನಂಬಿಕೆ.

ಆವರಪ್ಪರು ಕಟ್ಟಿಸಿದೊಂದರಮನಿಯು | ಮಂಟಪದಾಗ
ನಾರಿ ಮೈನೆರೆದ ಸೆಡಗರ | ಸೋಬಾನವ

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಮಂಟಪದಾಗ | ನಾರಿ ಮೈನೆರೆದ ಸೆಡಗರ | ಸೋಬಾನವ

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಉಪ್ಪರಗಿ ಮ್ಯಾಲ | ಹತ್ತು ಜ್ಯೋತಿ ತುಂಬಿ |
ಒಪ್ಪುಳ್ಳುವೆರಡು ಸಮೆಯುವ | ಸೋಬಾನವ

ಒಪ್ಪುಳ್ಳುವೆರಡು ಸಮೆಯುವ | ತುಂಬಿಟ್ಟಾರ
ಪುತ್ರ ಯೆಂಕಟರ ಮಡದೀಗೆ | ಸೋಬಾನವ

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ತುಂಬಿಟ್ಟಾರ | ಪುತ್ರ ಯೆಂಕಟರ ಮಡದೀಗಿ | ಸೋಬಾನವ

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವು ಶೃಂಗಾರದ ಹಾಡುಗಳು. ಭೋಗಜೀವನದ ವೈಭವವನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಈ ಹಾಡುಗಳು ಕನ್ಯೆಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಭೋಗಕ್ಕೆ ಹದಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ವಸ್ತು, ಗಾನಪದ್ಧತಿ-ಇವು ಕಾರಣವಾಗಿ ಇಡೀ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ರಮ್ಯ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. 'ಸೋಬಾನವ' ಎಂಬ ಸೊಲ್ಲು ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯಕ್ಕೂ ತಿರುತಿರುಗಿ ಬಂದು ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಶೃಂಗಾರ ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಏಕಸೂತ್ರವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ.

**ಕುಪ್ಪಸ ಮಾಡುವ ಹಾಡು :**

ಸ್ತ್ರೀಯು ಚೊಚ್ಚಲು ಬಸುರಿಯಾದ ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಜರುಗುವ ಸಮಾರಂಭವಿದು. ಗಂಡನ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆಕೆಗೆ ತವರುಮನೆಯವರು ಆಕೆಗೆ ಬಯಕೆ ಊಟ, ಆಕೆಗೂ ಅಳಿಯನಿಗೂ ಬಟ್ಟೆಭೂಷಣ ತರುತ್ತಾರೆ. ಸಾಯಂಕಾಲ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಸ್ತ್ರೀಯರು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿ ಹಾಡುಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಇವು ಕುಪ್ಪಸ ಮಾಡುವ ಹಾಡುಗಳು.

ಮೂಲತಃ ತ್ರಿಪದಿಯಾಗಿರುವ ಇವು ಹಿಮ್ಮೇಳ, ಮುಮ್ಮೇಳಗಳಿಂದ ಸರಪಳಿಯಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತವೆ. ಉದಾ—

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಬಸರೇನ ಬಂಕೇನ | ಶಿಶುವಿನ ತಾಯೇನ |
ಉಸರಂತ ಬಾಲಿ ಮನಗ್ಯಾಳ |
ನಿನ ಬಸರ ಬಂಕೇನ ||

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಉಸರಂತ ಬಾಲಿ ಮನಗ್ಯಾಳ |
ನಿನ ಬಸರ ಬಂಕೇನ ||

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಉಸರಂತನ ಬಾಲಿ | ಮನಗ್ಯಾಳ ಕಾಳಮನ
ವಾರೀಗಿ ಪುರುಷ ತಲಿಗಿಂಬ |
ನಿನ ಬಸರ ಬಂಕೇನ ||

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ವಾರೀಗಿ ಪುರುಷ ತಲಿಗಿಂಬ |
ನಿನ ಬಸರ ಬಂಕೇನ ||

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ವಾರೀಗಿ ಪುರುಷ | ತಲಿಗಿಂಬ ತಾ ಕುಂತು |
ಕಾರೀಕ ತರಿಸಿ ಕುಡಲೇನ
ನಿನ ಬಸರ ಬಂಕೇನ ||

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಕಾರೀಕ ತರಿಸಿ ಕುಡಲೇನ |
ನಿನ ಬಸರ ಬಂಕೇನ ||

ದ್ವಿಪದಿ ರೂಪದ ಇನ್ನೊಂದು ಧಾಟಿಯ ಕುಪ್ಪಸ ಮಾಡುವ ಹಾಡುಗಳೂ ಇವೆ. ಉದಾ—

ಒಂದಂಬು ತಿಂಗಳಿಗಿ ಒಂದೇನ ಬಗಸ್ಯಾಳ
ಅಂಗೈಯಲುಪ್ಪಾ ಎಳಿಹುಣಸಿ ॥ ೧ ॥

ಎರಡಂಬು ತಿಂಗಳಿಗಿ ಎರಡೇನ ಬಗಸ್ಯಾಳ
ಎರಡೆಲಿಗೊಂಡ ಎಳಿಮಾವ ॥ ೨ ॥

ಹೀಗೆಯೇ ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳವರೆಗಿನ ಬಯಕೆಯ ವರ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಸಿರು ಸೀರೆ-ಕುಪ್ಪಸ, ಹಸಿರು ಬಳೆಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತಳಾದ ಗರ್ಭಿಣಿಯ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತವೆ, ಈ ಹಾಡುಗಳು.

**ಮದುವೆಯ ಹಾಡುಗಳು :**

ಮದುವೆ, ದಂಪತಿಗಳ ದೈವೀಸಂಗಮದ ಒಂದು ಮಹಾಸಮಾರಂಭ. ಬದುಕಿಗೆ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನೊದಗಿಸುವ ಈ ಸಮಾರಂಭ ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳ ವಸಂತ ಸಮಯ. ಈಗ ನಿಶ್ಚಯ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಬೀಗರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡುವ ವರೆಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಹಾಡಿನ ಮೋಡ ಹನಿಯೊಡೆಯುತ್ತದೆ; ಸ್ತ್ರೀಯರ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಜಲಾಶಯದ ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆದು ವೈವಿಧ್ಯಪೂರ್ಣ ಹಾಡಿನ ತೊರೆ ಹತ್ತೂ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹರಿದು ಸೂಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜರುಗುತ್ತಲಿರುವ ಒಂದೊಂದು ಘಟನೆಯನ್ನೂ ಗರತಿಯರು ಸಾಹಿತ್ಯಗೊಳಿಸುತ್ತ ನಡೆಯುವುದರಿಂದ ಮದುವೆಯ ಹಾಡುಗಳು ಒಂದು ಇಡೀ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಘಟ್ಟಘಟ್ಟಗಳಂತೆ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಹೊಸತಿಲ ಹಾಡು, ಹಸೆಯ ಹಾಡು, ಹಂದರದ ಹಾಡುಗಳು ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು.

**ಹೊಸತಿಲ ಹಾಡುಗಳು :**

ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭದ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾದ ಕೆಲವು ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಹಾಡುಗಳನ್ನು 'ಹೊಸತಿಲ ಹಾಡುಗಳು' ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಅವು—

ವೀಳ್ಯದ ಹಾಡು : ವಧುವಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ವರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಭಯ ಪಕ್ಷದವರು ಸೇರಿ, ಮದುವೆಯ ಮಾತುಕತೆ ನಡೆಸಿ ಒಂದು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ವಾಗ್ನಿಶ್ಚಯ. ಇದರ ತರುವಾಯ ವಧುವಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೈವಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಸಮಾರಂಭ ನೆರವೇರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ನಿಶ್ಚಯ ಕಾರಣ', 'ಕುಂಕುಮ ಕಾರಣ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆಗ ವರನನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಧುವಿನೊಡನೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ವಧುಪಕ್ಷದವರು ವರನಿಗೆ, ವರಪಕ್ಷದವರು ವಧುವಿಗೆ ಬಟ್ಟೆ-ಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮುಮ್ಮೇಳ, ಹಿಮ್ಮೇಳವಾಗಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಹೇಳುವುದು ನಿಶ್ಚಯಕಾರ್ಯದ ಹಾಡು ಅಥವಾ ವೀಳ್ಯದ ಹಾಡು. ಈಗ—

ಹೆಣ್ಣ ಬೇಡಲಿ ಹ್ಯಾದ್ರು । ಹೆಣ್ಣೀನು ಮಾಡತಿರಲೆ
ಹೆಣ್ ಹಾಲಬಾನ ಉಣತಿರಲೆ। ಹೆಣ್ಣಿನ ತಾಯಿ
ಉಮ್ಮಾಯದ ನಗೆಯ ನಗತಿರಲೆ॥

ವರಸುದ್ದನಿದ್ದರ ಕುಲಚೊಕ್ಕನಿದ್ದರ।
ಘಣೆನಾಲಿಗಿ ಸುದ್ದ ಮಕಸುದ್ದ । ನಿದ್ದರ
ಕುಡಹೋಗ್ರಿ ನಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನ ॥

ಸುಕ್ರವಾರ ದಿನ ಸೂರ್ಯ ಉದಯಾದ್ಹಂಗ।
ಇಂದ ನಮ್ಮಳಿಯ ಉದಯಾದ। ಹಡದವ್ವ
ಶಾವಿಗಿ ಸಯ್ಯಾನ ಹದಮಾಡ ॥

ಕಡಲಿಯ ಕಾಳ್ಹಂಗ ಕಟದ ಮುತ್ತಿಟ್ಟ್ಯಾನ
ಹಡದವ್ವ ನೋಡ ಅಳಿಯನಿಗೆ। ಚೆಲುವಿಕಿ
ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅಳಿಯನ ॥

ಇತ್ಯಾದಿ ಹಾಡು ಹೇಳಿ ಆರತಿ ಬೆಳಗುತ್ತಾರೆ. ಉಭಯ ಮನೆತನಗಳಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಕೋರಿಕೆ, ಆದರ್ಶ ವಧೂವರರ ಗುಣರೂಪ-ನಿರೂಪಣೆ ಈ ಹಾಡುಗಳ ವಸ್ತು.

ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವ ಹಾಡು : ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಗ್ನಗಳು ವರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜರುಗುವ ಕಾರಣ ವಧುವಿನ ಪಕ್ಷದವರು ವರನ ಮನೆಗೆ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಧುಪಕ್ಷದವರನ್ನು ಕರೆಯಲು ವರಪಕ್ಷದವನೊಬ್ಬ ಉಡಿಯಕ್ಕಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಹೆಣ್ಣು ಕರೆಯಲು ಹೋಗುವುದು' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹೊರಟು ವಧುವರ್ಗದವರು ರಾತ್ರಿ ೮-೧೦ ಗಂಟೆಗೆ ವರನ ಊರನ್ನು ತಲುಪಿ, ಊರಹೊರಗಿನ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ ಬೀಡು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದ ವರನ ಪಕ್ಷದವರು ವಾದ್ಯ-ಕಳಸಗಳೊಂದಿಗೆ ಎದುರುಗೊಳ್ಳಲು ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಉಭಯ ಪಕ್ಷದವರು ಎದುರುಬದುರು ಕುಳಿತು, ಈ ಸಂಬಂಧ ಸಿಹಿಯಾಗಲಿ ಎಂಬ ಸಂಕೇತದಿಂದ ಪರಸ್ಪರರ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕರೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ; ಆಮೇಲೆ ವಾದ್ಯವೈಭವದೊಂದಿಗೆ ಗ್ರಾಮಪ್ರವೇಶ. ಈಗ ಪರಸ್ಪರರು ಹಾಸ್ಯದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಬರುವುದು ರೂಢಿ. ಪೂರ್ವರಚಿತ ಹಾಡುಗಳ ಜೊತೆ ಪ್ರಸಂಗೋಚಿತ ಆಶುಕವನಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ವಾಗ್ಬಾಣಗಳ ಏಸೆತ-ಮುಸೆತಗಳು ಕೆಲವು ಸಲ ವಿಕೋಪಕ್ಕೂ ಹೋಗುವುದುಂಟು. ಅಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಇವುಗಳ ಪರಿಣಾಮ ತೀಕ್ಷ್ಣ.

ಸರಕ್ಕ ಸುರಿತಲ್ಲ ಬೀಗರ ಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿತಲ್ಲ ॥ ಪ ॥

ಒಂಟೆ ಬರತಾವಂತ | ಎಂಟ್ಯ ಬಣವಿಕೊಂಡೆ
ಒಂಟೆಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ದಳವೆಲ್ಲಿ | ಸರಕ್ಕ....
ಒಂಟೆಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ದಳವೆಲ್ಲಿ ॥ ಬೀಗಾ
ಕುಂಟೆತ್ತಿನ ಮ್ಯಾಲ ಬರತಾನ | ಸರಕ್ಕ.... ॥ ೧ ॥

ಎಲ್ಲರು ಕಟ್ಯಾರ ಮಲ್ಲಿಗ್ಹೂವಿನ ದಂಡಿ |
ಬೀಗತಿ ಕಟ್ಯಾಳ ಹುಲ್ಲಹೊರಿಯ | ಸರಕ್ಕ....
ಬೀಗತಿ ಕಟ್ಯಾಳ ಹುಲ್ಲಹೊರಿ | ಅವರಣ್ಣ
ಕುದರಿಗಿಲ್ಲೆಂದು ಕಸಗೊಂಡ | ಸರಕ್ಕ.... ॥ ೨ ॥

ಒಂದ ಅಡಕಿ ಒಡದು ಒಂಬತ್ತು ಮದಿವಿ ಮಾಡಿ।
ಇಂದಿನ ಖರ್ಚು ಬಲು ಖರ್ಚು । ಸರಕ್ಕ....
ಇಂದಿನ ಖರ್ಚು ಬಲು ಖರ್ಚು । ಬೀಗಾ
ಕಂಬದ ತೆಕ್ಕಿ ಬಿಡುವಲ್ಲ। ಸರಕ್ಕ.... ॥ ೩ ॥

ಈ ಹಾಸ್ಯದ ಗುರಿ ಕೇವಲ ವಿನೋದವೇ ಹೊರತು ವಿಡಂಬನೆಯಲ್ಲ. ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚಯದಲ್ಲಿ ಸಲುಗೆಯ ಸತ್ತೆ ನಡೆಸುವ ಪರಿಯಿದು. ಹೀಗಾಗಿ ಯಾರೂ ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಭಾವಿಸುವದಿಲ್ಲ.* ಈ ರೀತಿ ಸಾಗಿ ಬಂದ ಬೀಗರಿಗೆ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಭಾವೀಜೀವನ ಸವಿಯಾಗಿರಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ಊಟದಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲವೆ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಯಾವುದೇ ರೂಪದಿಂದ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಳಕಲ್ಲುಪೂಜೆ ಹಾಡು : ನಿಶ್ಚಯಕಾರ್ಯ ಮುಗಿದು ವಿವಾಹ ಮುಹೂರ್ತ ನಿರ್ಧಾರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹತ್ತಾರು ಕಾರ್ಯಗೌರವಗಳ ಲಗ್ನಸಮಾರಂಭ, ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಒಬ್ಬನಿಂದ, ಒಂದು ಕುಟುಂಬ ದಿಂದ ಅದರ ನಿರ್ವಹಣೆ ಅಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಹಲ ಕುಟುಂಬಗಳು ಹಲವು ದಿನ ದುಡಿದು ಒಂದು ಲಗ್ನದ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಿನ ನಡೆಯುತ್ತದೆ, ಒಳಕಲ್ಲು ಪೂಜೆಯ ಸಮಾರಂಭ. ಇದಕ್ಕೆ ಲಗ್ನ ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಎಂದೂ ಹೆಸರು. ಅಂದು ಜೋಯಿಸರನ್ನೂ, ಊರ ಹಿರಿಯರನ್ನೂ ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ಮುಹೂರ್ತ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ "ಈ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ನೀವೆಲ್ಲ ನಡೆಸಿ ಕೊಡಬೇಕು" ಎಂದು ಮನೆಯ ಯಜಮಾನ ನೆರೆದ ದೈವಕ್ಕೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಅಡ್ಡಬೀಳುತ್ತಲೇ ಎಲ್ಲರೂ ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಸಮ್ಮತಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೂಡಲೇ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕೂಡಿದ ಊರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಂದ ಒರಳುಕಲ್ಲು, ಬೀಸುವಕಲ್ಲುಗಳ ಪೂಜೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಒರಳು, ಬೀಸುವಕಲ್ಲು, ಒನಕೆ, ಹಾರೆಗಳನ್ನು ತೊಳೆದು ಸುಣ್ಣ, ಹುರಮಂಜುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ

* ಇವು ಮೂಲತಃ ತ್ರಿಪದಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಏಳನೆಯ ಗಣ ಮುಗಿದೊಡನೆ ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಪುನರಾವರ್ತನ ಮಾಡುವದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಪೂಜೆಗೈಯ್ದು ಐದು ಹಿಡಿ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬೀಸುವುದನ್ನು, ಕುಟ್ಟುವುದನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಹೇಳುವುವು ಒಳಕಲ್ಲುಪೂಜೆ ಹಾಡುಗಳು:

ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಾಲೆ ‖ ಪಲ್ಲ ‖
ಕಲ್ಲಪೂಜೆ ಮಾಡಲಾಕ ನನ್ಯಾರು ಕರಸ್ಯಾರ |
ಸಾಲಮಾಳಿಗಿ ಮನಿಯುವಳ ‖ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಾಲೆ
ಸಾಲಮಾಳಿಗಿ ಮನಿಯುವಳ | ತಂಗೆವ್ವ
ಕಲ್ಲಪೂಜಿಗಿ ಕರಿಸ್ಯಾಳ ‖ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಾಲೆ ‖ ೧ ‖

ಒಳ್ಳಪೂಜಿ ಮಾಡಲಾಕ ನನ್ಯಾರ ಕರಸ್ಯಾರ |
ಸಾಲಮಾಳಿಗಿ ಮನೆಯುವಳ ‖ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಾಲೆ
ಸಾಲಮಾಳಿಗಿ ಮನೆಯುವಳ | ತಂಗೆವ್ವ
ಒಳ್ಳಪೂಜಿಗಿ ಕರಸ್ಯಾಳ ‖ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಾಲೆ ‖ ೨ ‖

ಬಲ್ಲಬಲ್ಲವರೀಗಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಕಳವ್ಯಾಳ |
ಪಿಲ್ಲೇದ ಕಾಲ ಮಗಳೀಗಿ ‖ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಾಲೆ
ಪಿಲ್ಲೇದ ಕಾಲ ಮಗಳು ಸಂಗಮ್ಮಗ
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟು ಕರಸ್ಯಾರ ‖ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಾಲೆ ‖ ೩ ‖

ಇತ್ಯಾದಿ ತ್ರಿಪದಿಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ ಕುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಲಗ್ನಸಮಾರಂಭದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಊಟದವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಲಗ್ನವ್ಯವಸ್ಥೆಯೆಂದರೆ ಊಟವ್ಯವಸ್ಥೆಯೆಂಬಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದು ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಲಗ್ನಕಟ್ಟಿಸುವ ದಿನ ಊಟದ ಸಾಮಗ್ರಿ ಸಿದ್ಧತೆಯು ಮೂಲ ಆವಶ್ಯಕತೆಗಳಾದ ಕುಟ್ಟುವ – ಬೀಸುವ ಕಾರ್ಯ ಇಂದು ಸಮಾರಂಭ ವೈಭವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಲಗ್ನದ ಆವಶ್ಯಕತೆಗಳ ಪೂರೈಕೆಯ ಕೆಲಸ ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ಭರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಹಸೆಯ ಹಾಡುಗಳು : ಬಂದ ಬೀಗರು ಊಟ ಮುಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಸರಿಯುತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ವಧೂವರರಿಗೆ ಐದು–ನೀರು (೪ ನೀರು ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ೧ ನೀರು ಮನೆಮುಂದೆ) ಮುಗಿಯಬೇಕು. ಈ ಕಾರ್ಯ ದೇವರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಸೆಹೊಯ್ಯುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗು–

ತ್ತದೆ. ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹಾಸಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಮೊದಲು ಜೋಳದ ಹಸೆ ಹೊಯ್ದು, ಅದರ ಮೇಲೆ ವಧೂವರರನ್ನು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ನೈನ ಏರಿಸಿ, ಅರಿಶಿಣ ಹಚ್ಚಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಒಂದು ನೀರು. ಇದೇ ರೀತಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಧಾನ್ಯದ ಹಸೆಹೊಯ್ದು ನೈನ ಏರಿಸುವುದು, ಅರಿಶಿಣ ಹಚ್ಚುವುದು, ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುವುದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನಡೆವ ನಾಲ್ಕು ನೀರುಗಳ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹಸೆಹೊಯ್ಯುವ ಹಾಡು, ಉಡಿತುಂಬುವ ಹಾಡು, ನೈನ ಏರಿಸುವ ಹಾಡು, ಅರಿಶಿಣ ಹಚ್ಚುವ ಹಾಡು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜನೆಯು-ದಾದ ಸುರಗಿಸುತ್ತುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸುರಗಿಸುತ್ತುವ ಹಾಡು, ಮಣಿ ಹಾಕುವ ಹಾಡು, ನೀರು ಹನಿಸುವ ಹಾಡುಗಳು ಕೇಳಬರುತ್ತವೆ. ಹಸೆಯ ಹಾಡು ಗಳೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದಾದ ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಹಸೆಹೊಯ್ಯುವ ಹಾಡು : ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ನಾಲ್ಕುಸಲ ಹಸೆಹೊಯ್ಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಬಳಸುವ ನಾಲ್ಕು ವಿಧದ ಧಾನ್ಯಗಳ ಹೆಸರುಗೊಂಡು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ :

ಜೋಳದ್ಹಾಸಿ ಹೊಯ್ದ್ಯಾರೆ | ಹೋಳ ಕಟ್ಟಾಣಿಗಳರ್‍ಯಾ |
ಶೆಟ್ಟ್ಯಾರ ಮಗನ ಎಣ್ಣಿ ಅರಸಿಣದ |
ಹೊತ್ತಾದಾವ ಹಸೆಯ ಹೊಯರೆವ್ವ | ಸೋ

ಅಕ್ಕಿ ಹಾಸಿ ಹೊಯ್ದ್ರೆ | ಅಡಕಿ ಕಟ್ಟಾಣಿಗಳರ್‍ಯಾ |
ಶೆಟ್ಟ್ಯಾರ ಮಗನ ಎಣ್ಣಿ ಅರಿಷಿಣದ |
ಹೊತ್ತಾದಾವ ಹಸೆಯ ಹೊಯರೆವ್ವ | ಸೋ

ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಎರಡು ಧಾನ್ಯಗಳ ಹಸೆಹೊಯ್ಯುತ್ತ ಹಾಡು ಹೇಳುವುದುಂಟು.

ಉಡಿ ತುಂಬುವ ಹಾಡು : ಹೊಯ್ದ ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ವಧೂವರರು ಬಂದು ಕೂಡುತ್ತಲೇ, ವಧುವಿನ ಉಡಿತುಂಬುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ. ವಧುವಿಗೆ

ದಂಡಿಕಟ್ಟಿ, ೫ ಗಿಡ್ಡನ ಅಕ್ಕಿ, ೧ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯನ್ನು ಅವಳ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಿದು. ಈಗ ಹೇಳುವುವು ಉಡಿ ತುಂಬುವ ಹಾಡುಗಳು.

ಅತ್ತಿಕಾಯೀ ತಂದು ಅತ್ತೆ ಉಡಿಯಲಿ ತುಂಬಿ।
ಅತ್ತೆದ್ದು ಹರಕಿ ಕುಡತಾಳ। ಸೋ....

ಅತ್ತೆದ್ದು ಹರಕಿ ಕುಡತಾಳ। ತಂಗೆವಗ
ಹತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಹಡಿಯೆಂದು॥ ಸೋ....

ಮಾವಿನಕಾಯಿ ತಂದು ಮಾವ ಉಡಿಯಲಿ ತುಂಬಿ
ಮಾಯದ ಮಕ್ಕಳ ಹಡಿಯೆಂದು। ಸೋ....

ಮಾಯದ ಮಕ್ಕಳ ಹಡಿಯೆಂದು। ತಂಗೆವಗ
ಮಾವ ಬಂದ್ಹರಕಿ ಕೊಡತಾನ॥ ಸೋ....

ಇತ್ಯಾದಿ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನೈನ ಏರಿಸುವ ಹಾಡು : ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಕೂಡಲೇ ವಧೂವರರಿಗೆ ನೈನ ಏರಿಸುವ ಕಾರ್ಯ. ಬಲಬಂದ ಮುತ್ತೈದೆಯರು, ಗಣಿಕೆಯ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ವೀಳ್ಯದೆಲೆಯನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ ವಧೂವರರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ನೆಯ್ (ಎಣ್ಣೆ) ಹನಿಸುವಾಗ ಹೇಳುವುವು—ನೈನ ಏರಿಸುವ ಹಾಡುಗಳು. ಮೊದಲ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವರು ಇಲ್ಲವೆ ಗುರುವಿನ ಹೆಸರು, ಮುಂದಿನಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಧೂವರರ ಹೆಸರು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವು ತ್ರಿಪದಿಗಳು. ಹಾಡುವ ರೀತಿ ವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ಬೇರೆ ರೂಪ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮುಮ್ಮೇಳ, ಹಿಮ್ಮೇಳ ಅವಶ್ಯ.

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಗುರುವೀಗಿ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣೆ। ಗುರು ಹಿರಿಯರಿಗಿ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣೆ
ಗುರುವ ಜಟ್ಯಾಯಗ ಮೊದಲೆಣ್ಣೆ।
ಹರಹರ ನಮ ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣೆ ॥

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಗುರುವ ಜಟ್ಟಾಯ್ಯಗ ನೊದಲೆಣ್ಣಿ
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ ||

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಬಾಲಗೆಣ್ಣಿಡಟಗೆ ಬಾಗಲಕ ಬಿಸಲ್ಬಂದು
ನಾಲ್ವತ್ತಾವ್ಟದ ಎಲಿ ಬಂದು |
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ ||

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ನಾಲ್ವತ್ತಾವ್ಟದ ಎಲಿ ಬಂದ |
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ ||

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ನಾಲ್ವತ್ತು ತ್ತಾವ್ಟದ ಎಲಿ ಬಂದು ಕಾಳಮ್ಮ
ನಾರಿ ನಿನ ಮನಿಗಿ ಸೊಸಿ ಬಂದು |
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ ||

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ನಾರಿ ನಿನ ಮನಿಗಿ ಸೊಸಿ ಬಂದು |
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ ||

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಕಂದಗೆಣ್ಣಿಡಟಗೆ ಅಂಗಳಕ ಬಿಸಲ್ಬಂದು
ಎಂಬತ್ತಾವ್ಟದ ಎಲಿ ಬಂದು |
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ ||

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಎಂಬತ್ತಾವ್ಟದ ಎಲಿ ಬಂದು |
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ ||

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಎಂಬತ್ತು ತ್ವಾಟದ ಎಲಿ ಬಂದು ಕಾಳವ್ವಾ
ರಂಬಿ ನಿನ ಮನಿಗಿ ಸೊಸಿ ಬಂದು।
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ ॥

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಅಲ್ಲಂಬು ಹಂಡೆದಾಗ ಗಿಲ್ಲೆಂಬು ಗಿಂಡಿ ಒಗದು
ನಿಲ್ಲದಲೆ ನೀರ ಬೆರಸ್ಯಾರ।
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ ॥

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ನಿಲ್ಲದಲೆ ನೀರ ಬೆರಸ್ಯಾರ ॥
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ ॥

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ನಿಲ್ಲದ್ಹಲೆ ನೀರ ಬೆರಸ್ಯಾರ ಸಂಗವ್ವನ [1]
ಪದಮು ನೀರಾಗ ಹೊಳದಾವ।
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ ॥

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಪದಮು ನೀರಾಗ ಹೊಳದಾವ।
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ ॥

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಕೆಸರಿಲ್ಲದಂಗಳದಾಗ। ಕೆಸರ್ಯಾಕ ಆಗ್ಯಾದ
ಹೆಸರಿಗಿ ದೊಡ್ಡವರ ಮಗ ಮನದ।
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣಿ॥

---

* 1. ವಧುವಿನ ಹೆಸರು

ಹಿಮ್ಮೇಳ:

ಹೆಸರಿಗಿ ದೊಡ್ಡವರ ಮಗ ಮನದ।
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಕೆಣ್ಣೆ॥

ಮುಮ್ಮೇಳ:

ಹೆಸರೀಗಿ ದೊಡ್ಡವರ ಮಗ ಮನದ ಈರಣ್ಣ[2]
ಹಸರ ಚತ್ತರಕಿ ನೆರಳಾಗ।
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಕೆಣ್ಣೆ॥

ಹಿಮ್ಮೇಳ:

ಹಸರ ಚತ್ತರಕಿ ನೆರಳಾಗ।
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಕೆಣ್ಣೆ॥

ಮುಮ್ಮೇಳ:

ನೀರಿಲ್ಲದಂಗಳದಾಗ ನೀರ್ಯಾಕ ಚೆಲ್ಯಾದ
ಊರಿಗಿ ದೊಡ್ಡವರ ಮಗ ಮನದ।
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಕೆಣ್ಣೆ॥

ಹಿಮ್ಮೇಳ:

ಊರಿಗಿ ದೊಡ್ಡವರ ಮಗ ಮನದ।
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಕೆಣ್ಣೆ॥

ಮುಮ್ಮೇಳ:

ಊರಿಗಿ ದೊಡ್ಡವರ ಮಗ ಮನದ ಸಿದ್ದಣ್ಣ[3]
ಸಾಲ ಚತ್ತರಿಗಿ ನೆರಳಾಗ।
ಹರಹರ ನಮು ಶಿವಗ ನೆಯ್ಕೆಣ್ಣೆ॥

---

* 2. ವರನ ಹೆಸರು.

3. ದೇವರ ಹೆಸರು

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಸಾಲ ಚತ್ತರಕಿ ನೆರಳಾಗ।
ಹರಹರ ನಮ ಶಿವಗ ನೆಯ್ಯೆಣ್ಣೆ॥

ನೆಯ್ (ಎಣ್ಣೆ) ಹನಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಮುಮ್ಮೇಳ, ಹಿಮ್ಮೇಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಂಚಿ ಹೋಗಿದ್ದರೂ ಈ ದೀರ್ಘಹಾಡು ಮೂಲತಃ ತ್ರಿಪದಿಗಳ ಗುಚ್ಛ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು :

ಬಾಲಗೆಣ್ಣೆಡಟಗೆ ಬಾಗಲಕ ಬಿಸಲ್ಬಂದು
ನಾಲ್ವತ್ತಾವಟದ ಎಲಿ ಬಂದು। ಕಾಳಮ್ಮ
ನಾರಿ ನಿನ ಮನಿಗಿ ಸೊಸಿ ಬಂದು॥

ಇದೇ ರೀತಿ ಎಲ್ಲ ತ್ರಿಪದಿಗಳನ್ನು ಮರುಹೊಂದಿಸಬಹುದು.

ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚುವ ಹಾಡು : ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ವಧೂ-ವರರಿಗೆ 'ನೈನ ಏರಿಸಿದ' ಕೂಡಲೇ ಎಣ್ಣೆ ಮಿಶ್ರಿತ ಅರಿಷಿಣ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಅವರ ಮೈತುಂಬ, ಬಲಬಂದ ಸ್ತ್ರೀ ಲೇಪಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಹೇಳುವುವು ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚುವ ಹಾಡುಗಳು.

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಹಂಚಗುಣಿ ಚೆಂಚಗುಣಿ ಮುತ್ತಿನ ನಾಗುರಣಿ
ಕುಸುಮಲ್ಲಿ ಭೂದೇವಿಗೆ।
ಮುತ್ತಿನ ಬಟ್ಟಟ್ಟು ಮುತ್ತೈದೆಯರೆಲ್ಲ
ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚಾನು ಬನ್ನಿರೆ ॥೧॥

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಮುತ್ತಿನ ಬಟ್ಟಟ್ಟ ಮುತ್ತೈದೆಯರೆಲ್ಲ
ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚಾನು ಬನ್ನಿರೇ ॥

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಗಂಜಿಯು ಸೀರ್‍ಯುಟ್ಟು ಗಂಧದ ಬಟ್ಟಿಟ್ಟು
ಪಿಲ್ಲಿ ಕಾಲುಂಗರಿಟ್ಟು |
ಮುಡಿಸಣ್ಣ ಮುತ್ತಿನ ನತ್ತನಿಟ್ಟವರೆಲ್ಲ
ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚನು ಬನ್ನಿರೆ ॥ ॥ ೨ ॥

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಮುಡಿಸಣ್ಣ ಮುತ್ತಿನ ನತ್ತನಿಟ್ಟವರೆಲ್ಲ
ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚನು ಬನ್ನಿರೆ ॥

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಚಿಕ್ಕಿಯ ಸೀರ್‍ಯುಟ್ಟು ಚಿಲಕದ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು
ಮೂಗಿಗಿ ಮೂಗತಿಟ್ಟವರ |
ಜಾಳಿಗೆ ದಂಡಿ ಮುಡಿಯು ಮುತ್ತೈದೇರ್‍ಯಾ
ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚನು ಬನ್ನಿರೆ ॥ ೩ ॥

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಜಾಳಿಗಿ ದಂಡಿ ಮುಡಿಯು ಮುತ್ತೈದ್ಯೇರಾ
ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚನು ಬನ್ನಿರೇ ॥

ಹೀಗೆ ಚೌಪದಿಗಳನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಇವುಗಳ ಲಯವೂ ತ್ರಿಪದಿಯೇ ಆಗಿದೆ.

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಕಂಚಿನ ಬಟ್ಲಾಗ ಮಿಂಚೆಣ್ಣಿ ತಕ್ಕೊಂಡು
ಕೆಂಚೆರೊಂದ್ಯೆವರ |
ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚನು ಬನ್ನಿರೆ ॥ ೧ ॥

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ಕೆಂಚಿರೊಂದ್ಯೈವರ ನೆರೆದ ಮುತ್ತೈದೇರ್‍ಯಾ
ಎಣ್ಣಿ ಹಚ್ಚ್ಯಾನು ಬನ್ನಿರೆ ||

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬಟ್ಲಾಗ ಎಳ್ಳೆಣ್ಣಿ ತಕ್ಕೊಂಡು
ನಲ್ಲಿರೊಂದ್ಯೈವರ |
ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚ್ಯಾನು ಬನ್ನಿರೆ || ೨ ||

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ನಲ್ಲಿರೊಂದ್ಯೈವರ ನೆರೆದ ಮುತ್ತೈದೇರ್‍ಯಾ
ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚ್ಯಾನು ಬನ್ನಿರೆ ||

ಮುಮ್ಮೇಳ :

ಹವಳಸರ ಬವಳಸರ ವ್ಯಾಲ ಮುತ್ತಿನ ಸರ
ತಾಯಿತ ಲ್ಯಾವಳ
ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚ್ಯಾನು ಬನ್ನಿರೆ || || ೩ ||

ಹಿಮ್ಮೇಳ :

ತಾಯಿತ ಲ್ಯಾವಳ ತಾಳಿ ಕಟ್ಟಿದವರ್‍ಯಾ
ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚ್ಯಾನು ಬನ್ನಿರೆ ||

ಇತ್ಯಾದಿ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.

ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಚರಣದ ಮೂರು ಗಣ ವಿಷ್ಣು, ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣುಗಳನ್ನು ಪುನರುಕ್ತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಗಣ ವಿಷ್ಣು, ವಿಷ್ಣು ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣು, ಬ್ರಹ್ಮ+ಗುರುಗಳನ್ನು ಪುನರುಕ್ತ ಮಾಡುವುದು ಅಪರೂಪ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಆ ಎರಡನೆಯ ಚರಣದ ಲಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸೊಗಸು ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ‘ಅರಿಷಿಣ

ಹಚ್ಚುವ ಹಾಡು'ಗಳು ಎರಡು ಧಾಟಿಗಳಲ್ಲಿ, ಮೂರು ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಐರಾಣಿ ಹಾಡು : ಈ ಕಡೆಗೆ ನಾಲ್ಕೂ ನೀರು ಮುಗಿಯುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಆ ಕಡೆ ಹಾಲಗಂಬ, ಐರಾಣಿ, ತಾಳಿ, ಬಾಸಿಂಗ ತರುವುದು ಮೊದಲಾದ ಸಮಾರಂಭಗಳು ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಲಗಂಬ ತರುವದನ್ನುಳಿದು ಮಿಕ್ಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಸನಾದಿ ಓಲಗದೊಂದಿಗೆ ಕುಂಬಾರನ ಮನೆಗೆ ಹೋದ ಐವರು ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಬೇಳೆ, ಬೆಲ್ಲ, ಹಿಟ್ಟು ಮೊದಲಾದ ಊಟದ ಸಾಮುಗ್ರಿ ಕೊಟ್ಟು ಅವನಿಂದ ಐರಾಣಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸುಣ್ಣ ಲೇಪಿಸಿದ ಹೊಸ ಗಡಿಗೆಗೆ ಐರಾಣಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುವು ಐರಾಣಿ ಹಾಡುಗಳು.

ಜಾಣ ಕುಂಬಾರನ ಮನಿ ಯಾವ ಕಡಿಗ್ಹದ |
ಕಪ್ಪುರದ ತಿಪ್ಪಿ ಎಡ್ಹ ಬಲ್ಹ | ಸೋ
ಕಪ್ಪುರದ ತಿಪ್ಪಿ ಎಡ ಬಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು
ಜಾಣ ಕುಂಬಾರನ ಮನಿಗ್ಹೋದೆ| ಸೋ ||೧||

ಮುಂಜಾಳೆ ಕುಂಬಾರಣ್ಣ ಮುಸರ ಬಾನುಂಡಾನ
ಹಾರ್‍ಯಾರಿ ಕೆಸರ ತುಳದಾನ | ಸೋ
ಹಾರಿಹಾರಿ ಕೆಸರ ತುಳಿದು ತಾ ಮಾಡ್ಯಾನ
ನಾರೇರು ಹೊರುವ ಒಂದೈರಾಣಿ | ಸೋ ||೨||

ಕಡಗದ ಕೈಯಾಕಿ ಕೊಡವಿ ಕುಂಬಾರವ್ವ
ಕೊಡದ ಮ್ಯಾಲೇನ ಬರದಾಳ | ಸೋ
ಕೊಡದ ಮ್ಯಾಲೇನ ಬರದಾಳ ನಮ್ಮೂರ
ಬಾಳಿ ಬನದಾನೊಂದರ್ಹಗಿಣಿಯ | ಸೋ ||೩||

ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಾಡು ಹೇಳಿ, ಐರಾಣಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬಂದು ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಹಂದರದಲ್ಲಿಡುತ್ತಾರೆ. ಐರಾಣಿ ತರುವ ವರೆಗೆ ೪ ಜನ ಮೌನವಾಗಿ ಹಂದರದಲ್ಲಿ (?) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ತಂದ ಐರಾಣಿಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕೂ ಮೂಲೆಗೆ ಇಟ್ಟು ಸುರಗಿ ಸುತ್ತುತ್ತಾರೆ.

ಬಾಸಿಂಗದ ಹಾಡು : ಮದುವೆಯ ಮಂಗಲವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವಧುವಿನ ದಂಡಿ ವರನ ಬಾಸಿಂಗ ಮುಖ್ಯವಾದವು. ಇವುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡುವವ ಹೂಗಾರ. ವಾದ್ಯ-ಓಲಗದೊಂದಿಗೆ ಹೂಗಾರನ ಮನೆಗೆ ಹೋದ ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಬೇಳೆ, ಬೆಲ್ಲ ಮೊದಲಾದ ಊಟದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೊಟ್ಟು ಅವನಿಂದ ದಂಡಿ-ಬಾಸಿಂಗಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುವು ಬಾಸಿಂಗದ ಹಾಡುಗಳು.

ಅಣ್ಣತಮ್ಮರು ಕೂಡಿ ಜೋಡ ಚೂರಿ ಹಿಡದು
ಜೋಡಿಸಿ ಬೆಂಡ ಕೊರದಾರ| ಬಾಸಿಂಗವ
ಕೂಡಿಸಿ ಈಶ್ವರನ ಬರದಾರ | ಸೋ || ||೧||

ತಂದಿ ಮಕ್ಕಳು ಕೂಡಿ ಒಂದು ಕತ್ತಿ ಹಿಡದ
ಹೊಂದಿಸಿ ಬೆಂಡ ಕೊರದಾರ| ಬಾಸಿಂಗದ ನ್ಯಾಲ
ನಂದಿಗೀಶ್ವರನ ಬರದಾರ | ಸೋ || ||೨||

ಬಾಸಿಂಗ ತಂದಣ್ಣಗ ಹೊಸಮಂಚ ಕೊಡರೆ
ಏಸೊಂದ ಗದ್ದಿ ಹೊಲ ಕೊಡರೆ| ಬಾಸಿಂಗದ
ಬಾಸಿಂಗ ತಂದಣ್ಣಗ ಉಡುಗೊರೆ | ಸೋ || ||೩||

ದಂಡಿ ತಂದಣ್ಣಗ ದುಂಡ ಮಂಚ ಕೊಡರೆ
ಖಂಡಗದ ಭೂಮಿ ಹೊಲಕೊಡರೆ| ಸೋದರ
ದಂಡಿ ತಂದಣ್ಣಗ ಉಡುಗೊರೆ | ಸೋ || ||೪||

ಇತ್ಯಾದಿ ತ್ರಿಪದಿಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ದಂಡಿ, ಬಾಸಿಂಗ, ರಚನಾ ವಿಧಾನ,

ವುದು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಸುತ್ತುವಾಗ ಹಾಡುವಂಥವು 'ಸುರಗಿ ಸುತ್ತುವ ಹಾಡುಗಳು'.

ಸಣ್ಣಖಂಡಿಕಿ ಹಿಡಿದು | ಕನ್ನಿ ತಾ ಬರತಾಳ |
ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಯ್ಯನ ನೆನೆನ್ವುತ | ಈ ಕಳಸಕ
ಚೆಂದಾಗಿ ನೂಲ ತೊಡಸವ್ವ ‖ ೧ ‖

ಹಸರ ಖಂಡಿಕಿ ಹಿಡಿದು | ಕುಸುಮಲ್ಲಿ ಬರತಾಳ
ಬಸವೇಶ ಲಿಂಗನ ನೆನೆನ್ವುತ | ಈ ಕಳಸಕ
ಹಸನಾಗಿ ನೂಲ ತೊಡಸವ್ವ ‖ ೨ ‖

ಹೀಗೆ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಸುರಗಿ ಸುತ್ತುವುದು ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೂಡಿದ ಪಂಚಕಳಶಗಳು ಪಂಚಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರತೀಕವೆಂದು ಜನರ ನಂಬುಗೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಗೆದ್ದು ಇಲ್ಲವೆ ಕದ್ದು ತಂದು ಮದುವೆಯಾಗುವ ಮತ್ತು ಹಂದರದೊಳಗೆ ನಿಂತ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮೋಹಿತ ಪುರುಷರು ದಾಳಿ ಮಾಡಿ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಒದಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಆಗ ಆ ವಧು ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಬಿಚ್ಚಿದ ಸುರಿಗೆ (ಖಡ್ಗ)ಯ ಭಟರು ಸುತ್ತಲೂ ನಿಲ್ಲುತ್ತಿರಬಹುದು. ಇದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿರ ಬಹುದು ಈಗಿನ ಸುರಿಗಿ ಸುತ್ತುವುದು.

**ಮಣೆಹಾಕುವ ಹಾಡು :** ಸುರಗಿ ಸುತ್ತುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಧೂ-ವರರಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಣೆಗಳನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುವು ಮಣೆಹಾಕುವ ಹಾಡು :

ಆ ನಾಡ ಬಡಿಗ್ಯಾ | ಮಾಡಬಲ್ಲದ ಮಣಿಯ
ಮಾಡುತ ಮಾಣಿಕ ಜಡದಾರ |
ಮಾಡುತ ಮಾಣಿಕ ಜಡಿಸಿ | ತಂದ ಮಣಿಯ
ಯಾವಲ್ಲಿ ಇಡುವ್ವೂನ ಹಡದವ್ವ ‖

ಆ ನಾಡ ಬಡಿಗ್ಯಾ | ಪಾಡಬಲ್ಲದ ಮಣಿಯ |
ಕೆತ್ತುತ ಮುತ್ತ ಜಡದಾರ |
ಕೆತ್ತುತ ಮುತ್ತ ಜಡಿಸಿ | ತಂದ ಮಣಿಯು
ಯಾವಲ್ಲಿ ಇಡುವೂನ ಹಡದವ್ವ ||

ಹೀಗೆ ಹಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಎರಡು ಮಣೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ವಧೂವರರು ಬಂದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು, ಹಾಡಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ನೈನ ಮತ್ತು ಐದನೆಯ ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚುವುದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಭೂಮದ ಹಾಡು : ಸುರಗಿಯಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ನೀರು ಮುಗಿದ ಕೂಡಲೇ ವಧೂವರರಿಗೆ ದಂಡಿ ಬಾಸಿಂಗ ಕಟ್ಟಿ, ದೇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಹೋಳಿಗೆಯ ಜೋಡು ಎಡೆಗಳನ್ನು ವಧೂವರರಿಗೆ ಬೆಳಗುವದೇ ಭೂಮ. ಬಾಯೆಂಜಲು ಮಾಡಿಸಿದ ತರುವಾಯ ಭೂಮದ ಕಾರ್ಯ. ಹೀಗೆ ಬೆಳಗುವಾಗ ಹೇಳುವವು ಭೂಮದ ಹಾಡುಗಳು.

ಹಸರ ಬಾಸಿಂಗವ ಈ ಮನಿಯ
ಕುಶಲದ ಸೋಬಾನವ || ಪಲ್ಲ ||

ಉಪ್ಪರಿಗಿ ಮ್ಯಾಲ ಒಪ್ಪಳ್ಕ ಒಲಿ ಹೂಡಿ
ಕಪ್ಪುರದ ಚಿಕ್ಕಿ ಪುಟು ಮಾಡಿ | ಹೆಸರ ಬಾಸಿಂಗವ....
ಕಪ್ಪುರದ ಚಿಕ್ಕಿ ಪುಟು ಮಾಡಿ | ಮದುಮಗನ
ಅಕ್ಕಸವದಾಳೊಂದಡಗೀಯ | ಹೆಸರ ಬಾಸಿಂಗವ.... || ೧ ||

ಹಂದರದಾಗ ಚಂದಚಂದೊಲಿ ಹೂಡಿ
ಗಂಧದ ಚಿಕ್ಕಿ ಪುಟು ಮಾಡಿ | ಸೋ | ನಂದಿ ಮನಾರಿ ಸೋ ||
ಗಂಧದ ಚಿಕ್ಕಿ ಪುಟು ಮಾಡಿ | ಮದುಮಗನ
ಅಕ್ಕಸವದಾಳೊಂದಡಗೀಯ | ಸೋ |
ನಂದಿ ಮನಾರಿ ಸೋ || ೨ ||

ಎಂದು ಹಾಡುತ್ತ ಭೂಮದೆಡೆಯನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಾರೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಆ ಜೋಡು ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ವರ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಗಂಡಸರು, ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ವಧೂ

ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಹೆಂಗಸರು ಕಂಬಳಿ ಮುಸುಕು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ತೀವ್ರ ಮುಗಿಸುವ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ಉಣ್ಣುತ್ತಾರೆ.

ಹಂದರದ ಹಾಡುಗಳು : ಮುಂಜಾನೆ ಹಸೆಯ ಕಾರ್ಯಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಊಟ-ಉಪಚಾರ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇಳಿಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುಹೂರ್ತ ಸಮೀಪಿಸಿದಂತೆ ವಧೂವರರು ಹಂದರ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮನೆತನದ ಗುರುಗಳು ಮಂತ್ರ ಪಠನಗೈಯ್ಯುತ್ತ ಮುಹೂರ್ತ ಸೂಚಿಸಲು ಕೂಡಿದ ದೈವವೆಲ್ಲ ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣಗೈಯ್ಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಧಾರೆ-ಎರೆಯುವ ಹಾಡು, ಕಾಲು ತೊಳೆಯುವ ಹಾಡು, ಹೆಣ್ಣು ಒಪ್ಪಿಸುವ ಹಾಡು, ಅಡಕಿಲಡುವಹಾಡು, ನಾಗೋಲಿ ಹಾಡುಗಳು 'ಹಂದರದ ಹಾಡು' ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

ಧಾರೆ ಎರೆಯುವ ಹಾಡು : ಹಂದರಲ್ಲಿ ವಧೂವರರನ್ನು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಮಂಗಳಸೂತ್ರವನ್ನು ಇಬ್ಬರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು, ಹೆಣ್ಣಿನ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ನೀರು ಹನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಧಾರೆ ಎರೆಯುವುದು' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುವು 'ಧಾರೆ ಎರೆಯುವ ಹಾಡುಗಳು.'

ಬಾಲನ ದಾರಿಯೆರದು ಬಂದಾರ ಹಂದರಕ |
ನಂದಿಯನೇರಿ ಶಿವ ಬಂದ್ರು | ಸೋವೆನ್ನ ಸೋಬಾನವೆನ್ನ
ನಂದಿಯನೇರಿ ಶಿವಬಂದು ಕೇಳ್ಯಾರ |
ಬಾಲ ನೀ ಗೆದ್ದಿ ನಡಿಮುಂದ | ಸೋ
ಬಾಲಾನು ನೀ ಗೆದ್ದಿ ನಡಿಮುಂದ ಮುತ್ತಿನ ಮುಡಿಯ
ಬಾಲಿ ನೀ ಸೋತೆ ನಡಿ ಹಿಂದ | ಸೋ ‖ ೧ ‖

ಕಂದನ ದಾರಿಯೆರದು ಬಂದಾರ ಹಂದರಕ |
ಆನಿಯನೇರಿ ಶಿವ ಬಂದ್ರು | ಸೋವೆನ್ನ ಸೋಬಾನವೆನ್ನ
ಆನಿಯನೇರಿ ಶಿವ ಬಂದು ಕೇಳ್ಯಾರ
ಕಂದ ನೀ ಗೆದ್ದಿ ನಡಿ ಮುಂದ | ಸೋ

ಕಂದ ನೀ ಗೆದ್ದಿ ನಡಿ ಮುಂದ ಮುತ್ತಿನ ಮುಡಿ ಯು
ರಂಬಿ ನೀ ಸೋತೆ ನಡಿ ಹಿಂದ ॥ ೨ ॥

ಬಾವಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಬಾಸಿಂಗ ಹೆಣಿವಣ್ಣ
ಬಾಸಿಂಗದ ಮ್ಯಾಲ ಬಸವಣ್ಣ। ಸೋವೆನ್ನಿ ಸೋಬಾನವೆನ್ನಿ
ಬಾಸೀಗಡ ಮ್ಯಾಲ ಬಸವಣ್ಣ ಈ ಮನಿಯ
ಕೂಸಿನ ಮ್ಯಾಲ ದಯವಿರಲೆ। ಸೋ ॥ ೩ ॥

ಗಂಗಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ದಂಡಿ ಹೆಣಿವಣ್ಣ
ದಂಡಿಯ ಮ್ಯಾಲ ಗಿಳಿ ಬರಲೆ। ಸೋವೆನ್ನಿ ಸೋಬಾನವೆನ್ನಿ
ದಂಡೀಯ ನೀಮ್ಯಾಲ ಗಿಳಿ ಬರಲೆ ಈ ಮನಿಯ
ಕಂಡವ್ವನ ಮ್ಯಾಲ ದಯವಿರಲೆ। ಸೋ ॥ ೪ ॥

ಕಾಲು ತೊಳೆಯುವ ಹಾಡು: ಧಾರೆ ಎರೆದು ಮಂಗಳಸೂತ್ರ ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ವಧುವಿನ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ವರನ ಪಾದ ತೊಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಹೇಳುವುವು ಕಾಲು ತೊಳೆಯುವ ಹಾಡುಗಳು.

ಕೂಡಿರು ಮಂದ್ಯಾಗ। ಕುಂತಿರು ಸಭಾದಾಗ।
ಅತ್ತಿ ಮಾವರು ತೆಲಿಬಾಗಿ।
ಅತ್ತಿ ಮಾವರು ತೆಲಿಬಾಗಿ। ತೊಳದಾರ
ಮತ್ತ ಅಳಿಯನ ಸಿರಿಪಾದ। ಸೋವೆನ್ನಿರೇ ಸೋಬಾನವೆನ್ನಿರೇ॥

ಹೀಗೆ ಹಾಡಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಾದ ತೊಳೆದು, ಪೂಜಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಡಕಿ ಆಡುವ ಹಾಡು: ಮಾಂಗಲ್ಯಧಾರಣ ಮತ್ತು ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣದೊಂದಿಗೆ ವಧೂ-ವರರು ದಂಪತಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕಾದ ಅವರ ಲಜ್ಜೆಯ ತೆರೆ ಸರಿಯಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅಡಿಕೆ ಆಡಿಸುವುದುಂಟು. ವಧೂವರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಅಡಿಕೆಯನ್ನು ಗಟ್ಟಿ

# ಉತ್ಸಾಹದ ಹಾಡು

ಹೆಂಗಸರ ಈ ವರ್ಗದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ದುಡಿಮೆಯ ಹಾಡು ಮತ್ತು ವಿರಾಮದ ಹಾಡುಗಳು ಸಮಾವೇಶಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಹಾಡು ಹೇಳುತ್ತ ನೆರವೇರಿಸುವ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ದುಡಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಸುವುದು, ಕುಟ್ಟುವುದು, ಕಳೆ ತೆಗೆಯುವುದು, ಹತ್ತಿ ಬಿಡಿಸುವುದು, ತೆನೆ ಮುರಿಯುವುದು ಮುಖ್ಯ-ವಾದವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೀತವಿಶಿಷ್ಟವಾದುವು ಬೀಸುವ ಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಕುಟ್ಟುವ ಕಾರ್ಯಗಳು.

ದುಡಿಮೆಯ ಹಾಡು: ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ದುಡಿಮೆಯ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಬಯಲುನಾಡಿನೊಳಗೆ ಬೀಸುವ ಹಾಡು ಪ್ರಸಿದ್ಧ, ಮಲೆನಾಡಿನೊಳಗೆ ಕುಟ್ಟುವ ಹಾಡು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಸ್ತ್ರೀಜನಪದಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದರೆ 'ಬೀಸುವ-ಕುಟ್ಟುವ ಹಾಡು' ಎನ್ನುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗೀತಜಾತಿಗಳಿವು. ಬೀಸುವುದು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನ ನೆರವೇರುವ ಪ್ರಥಮ ಕಾರ್ಯ. ನಸುಕಿನ ಪ್ರಶಾಂತ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಸೀಳಿ ಊರನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಸದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾದ ಹಾಡಿನ ಸದ್ದು ಕರ್ಣಮನೋಹರವಾದುದು. ಪ್ರಭಾತ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಮಾಡಿಸಿದ ಹಾಡುಗಳಿವು. ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಎದುರುಬದುರು ಕುಳಿತು ಬೀಸುತ್ತ ದನಿಗೂಡಿಸಿ ಹೇಳುವ ಈ ಜಾತಿ ತೀರ ಪ್ರಚುರವಾದುದು. ಹಿಡಿ ಹಾಕು-ವಾಗ ನಿದಾನಗೊಂಡು, ಹಿಟ್ಟು ಜಾಡಿಸುವಾಗ ತೀವ್ರಗೊಳ್ಳುವ ಗರಗರ ಸದ್ದು ಹಾಡಿಗೆ ದ್ರುತವಿಲಂಬಗತಿಯನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುವು ಕೇವಲ ತ್ರಿಪದಿಗಳು. ಆದರೆ ಹಾಡಿನ ವಿನ್ಯಾಸ ವಿವಿಧ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದವು.

ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿಗಿಽಽ ಬಿಳಿಮುತ್ತ ರ್‍ಯಾವಳಽಽ
ಬೇಸ್ಯಾಗಿ ಹೊಯ್ಯೊ ಹೊಳೆಗಾರಽಽ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿಗಿ।
ಬೇಸ್ಯಾಗಿ ಹೊಯ್ಯೋ ಹೊಳೆಗಾರ ನಮ್ಮನಿಗಿ
ಬೀಸಾಕ ಬಗತಾವ ಗೆಳದೇರುಽಽ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿಗಿ ॥೧॥

ಬೀಸುSವ ಕಲ್ಲಿSಗಿ ಬಿಳಿಮುತ್ತ ಲ್ಯಾವಳSS
ಬೇಸ್ಯಾಗಿ ಹೊಯ್ಯೊ ಹೊಳೆಗಾರSSS
ಬೇಸ್ಯಾಗಿ ನೀ ಹೊಯ್ಯೊ ಹೊಳೆಗಾರ ನಮ್ಮನಿಗೆ
ಬೀಸಾಕ ಬರತಾರ ಗೆಳದೇರುSS ‖ ೨ ‖

ಇವು 'ಬೀಸುವ ಹಾಡು' ಹೇಳುವ ರೀತಿಗಳು. ಹಳ್ಳಿಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿರುವ ಇಂಥ ಹಾಡುಗಳ ಮೂಲಕ ಜನರ ಭಕ್ತಿಭಾವ, ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕಲ್ಲಿಗಿ ಮುಕ್ಹಾಕಿ | ಬಲ್ಲಿದನ ನೆನದೇನು
ಸೊಲ್ಲ ಕೇಳಾಕ ಶಿವಬಂದ |
.... .... .... .... .... ‖

ಕಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟವ್ವಗ ಎಲ್ಲ ಭಾಗ್ಯವು ಬರಲಿ
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮ್ಯಾಲ ಮಗ ಬರಲಿ | ಹೇಮರಡ್ಡಿ
ಮಲ್ಲಮ್ಮನಂಥ ಸೊಸಿ ಬರಲಿ ‖

ಎಂಬ ಹಾಡುಗಳ ಹಿಂದೆ ಮಡುಗಟ್ಟಿದ ಮನಸ್ಸು ಉನ್ನತವಾದುದು. ಇಂಥ ಹಾಡುಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಅಧಿಕ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ—

ಆದಾವ ನಮ್ಮ ಜ್ವಾಳ ಉಳದಾವ ನಮ್ಮ ಹಾಡ
ಈಗ ಸಾಕವ್ವ ನಿನ ಕೈಯ | ಹಾಕೀದ
ಹರಳಿನುಂಗುರ ಸವದಾವ ‖

ಎಂಬ ಹಾಡನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಬಯಲುನಾಡಿಗಿಂತ, ಬತ್ತ ಬೆಳೆಯುವ ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತವೆ ಕುಟ್ಟುವ ಹಾಡುಗಳು. ಬಯಲುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರೆ ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕುಟ್ಟುವುದು ವಿಶೇಷ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ ಕುಟ್ಟುವ ಹಾಡುಗಳು. ತಾಳಬದ್ಧವಾದ ಕುಟ್ಟುವ

ಸಪ್ಪಳದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದೇ ಒಂದು ಸೊಗಸು. ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಬಳೆಗಳ ಸಪ್ಪಳದ ಹಿನ್ನೆಲೆ. ಈ ಹಾಡುಗಳದು ತ್ರಿಪದಿಮಟ್ಟು. ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದು 'ಒನಕೆವಾಡು' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ-ವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಶೀರ ಪ್ರಾಚೀನ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುವುದು ಹುಮ್ಮಚ-ಶಾಸನದಲ್ಲಿ:

ಏವೇೞ್ಪುದೊ ಶಿವಕುಮಾರ ಮ |
ಹೀವಳಯಾಧಿಪನ ಸುಭಗ ಕವಿತಾಗುಣಮಂ
ಭೂವಳಯದೊಳ್ ಗಜಾಷ್ಟಕ |
ಮೋವನಿಗೆಯುಮೊನಕೆವಾಡುಮಾದುದೆ ಪೇೞ್ಗಂ ||

ಇಲ್ಲಿ ಗಂಗ ಅರಸು ಶಿವಮಾರನುತ ಗಜಾಷ್ಟಕವು ಓವನಿಗೆ ಮತ್ತು ಒನಕೆ-ವಾಡುಗಳಂತೆ (ಗಳಾಗಿ) ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಒನಕೆ-ವಾಡು' ಎಂಬ ಪದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ— ೧. ಲೋಕೋಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಜನಜನಿತ ಮಾತು, ೨. ಕುಟ್ಟುವಾಗಿನ ಹಾಡು ಎಂದು ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ದುರ್ಗಸಿಂಹನ ಪಂಚತಂತ್ರ ಮತ್ತು ರುದ್ರ ಭಟ್ಟನ ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಈ ಪದ್ಯಗಳು ಒನಕೆವಾಡಿಗೆ ಲೋಕೋಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಈ ಕುಟ್ಟುವ-ಬೀಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಗಳಲ್ಲಿ ನೀತಿಪರ ತ್ರಿಪದಿಗಳೆಲ್ಲ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ.

ಬಟ್ಟಿ ಒಗೆಯುವಾಗ ಆಯಾಸ ನಿವಾರಣೆಗೋಸುಗ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಹಾಗೂ ಅಗಸರು ಹೇಳುವುವು 'ಧುಲಾರಿ ಹಾಡು'ಗಳೆಂದು ಡಾ. ಎಂ. ಜಿ. ಬಿರಾದಾರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನನ್ನ ಪರಿವೀಕ್ಷಣೆಗೆ ಇಂಥ ಹಾಡುಗಳು ಸಿಗಲಿಲ್ಲ; ಈ ಪರಂಪರೆ ಇದ್ದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಸುಳುಹು ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ.

ಮಿಕ್ಕ, ಹತ್ತಿ ಬಿಡಿಸುವ, ತೆನೆ ಮುರಿಯುವ, ಕಳೆ ತೆಗೆಯುವ ಮೊದ ಲಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವರಾದರೂ ಇವು ಸಂದರ್ಭ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತು, ಧಾಟಿಯುಳ್ಳವುಗಳಲ್ಲ; ಅನ್ಯಪ್ರಸಂಗದ ಹಾಡುಗಳು.

ಸ್ತ್ರೀಯರ ಉತ್ಸಾಹದ ಹಾಡುಗಳ ಒಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಈ 'ದುಡಿಮೆಯ ಹಾಡು'ಗಳು ಸೇರಿದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೆ 'ವಿರಾಮದ ಹಾಡು' ಗಳು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷನಷ್ಟೇ ದುಡಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಸ್ತ್ರೀ. ಈ ದುಡಿಮೆಯ ಶ್ರಮನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ರಾತ್ರಿ ಓಣಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರೆಲ್ಲ ಒಂದು ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಹಾಡುವುದುಂಟು, ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹಾಡುತ್ತ ಕೋಲು ಹಾಕುವುದುಂಟು. ದುಡಿದು ನಿರುತ್ಸಾಹಗೊಂಡ ಅವರ ಮನಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ತುಂಬುತ್ತವೆ ಈ ಹಾಡುಗಳು.

೪

# ಮಕ್ಕಳ ಹಾಡು

ಮಗು, ಮಾನವನ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಪುಟ್ಟ ಜೀವ. ಬೆಳೆ ಬೆಳೆದಂತೆ ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುವವರು ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ, ಪರಿವರ್ಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುವವರು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಶರಣು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ದ್ವಂದ್ವಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯು ಸಾಹಿತ್ಯ-ತಿರುಳು ಮಾತ್ರ ಶುದ್ಧ ಜಾನಪದೀಯುವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಮಗು ಮಾತನಾಡಲು ಕಲಿಯುವದರೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಶೈಶವಾವಸ್ಥೆ ನೀಗಿ ಬಾಲಕಾವಸ್ಥೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಯುವಕಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ವರೆಗೆ ಈ ಅವಸ್ಥೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ ಉಪಜೀವನದ ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ರನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸುವ ಹೊಣೆಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ, ಈ ಅವಧಿಯ ಬಾಲಕರ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ "ಉಪಜೀವನದ ಹಾಡು"ಗಳಿಲ್ಲ. ರೇಲ್ವೆಸ್ಟೇಶನ್, ಬಸ್-ಸ್ಟ್ಯಾಂಡ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ಹಾಡುತ್ತ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವರಾದರೂ ಅವು ಮಕ್ಕಳ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲ; ಉಪಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳು ಕಲಿಸಿದ ನೀತಿಪ್ರದಗೀತಗಳು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಕ್ಕಳ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಉತ್ಸವದ ಹಾಡು ಮತ್ತು ಉತ್ಸಾಹದ ಹಾಡು ಎಂದು ಮಾತ್ರ ವರ್ಗೀಕರಿಸಬೇಕಾ-ಗುತ್ತದೆ.

## ಉತ್ಸವದ ಹಾಡು

ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗಿಂತ ಪುರುಷರ, ಪುರುಷರಿಗಿಂತ ಮಕ್ಕಳ ಉತ್ಸವದ ಹಾಡು ಗಳು ಕಡಿಮೆ. ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಈ ಮಕ್ಕಳ ಉತ್ಸವದ ಹಾಡಿನ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಎರಡೇ. ಒಂದು ಆಣೇಪೀಣೆ ಹಾಡು, ಇನ್ನೊಂದು ಗುರ್ಜಿಹಾಡು.

**ಆಣೇಪೀಣೆ ಹಾಡು :**

ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟದಲ್ಲಿ ದೀವಳಿಗೆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ೫ ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ದನ ಗಳಿಗೆ ದೀಪಬೆಳಗುವ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಆಣೇಪೀಣೆ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಪಶು-ಸಂಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚಲಿ, ಅವು ಆರೋಗ್ಯದಿಂದ ಬಾಳಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶಮೂಲ ವಾದ ಈ ಆಚರಣೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುವು ಆಣೇಪೀಣೆ ಹಾಡುಗಳು.

ಇವನ್ನು ಹೋಲಬಹುದಾದ 'ಅಂಟಿಕೆ-ಪಂಟಿಕೆ' ಎಂಬ ಸಂಪ್ರದಾಯ-ವೊಂದು ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ದೀಪಾವಳಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೂರುದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ನಡೆಯುವ ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯವೂ ಗೀತವಿಶಿಷ್ಟ-ವಾದುದು. ಆದರೆ ಅದು ದನಗಳಿಗೆ ದೀಪ ಬೆಳಗುವುದಲ್ಲ, ಮನೆಗೆ ದೀಪ ವನ್ನು ದಾನನೀಡುವುದು. ಹೀಗೆ ಈ ಆಚರಣೆಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದರೂ ಮಲೆನಾಡು, ಬಯಲುನಾಡು ಕೂಡುವ ಪ್ರದೇಶದ ಜನರು 'ಅಣೀಪೀಣಿ' 'ಅಂಟಿಕೆ-ಪಂಟಿಕೆ' ಪದಗಳನ್ನು ಸಮಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಎರಡರ ಹೋಲಿಕೆಯ ಭ್ರಾಂತಿಯೋ, ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಇದ್ದು ಆಮೇಲೆ ವಿಭಿನ್ನ ಆಚರಣೆಗಳಾದುದೋ ಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರ-ಡನೆಯದು ಸತ್ಯವಿದ್ದರೆ, ಈ 'ಅಣೀಪೀಣಿ' ಸಂಪ್ರದಾಯ ರನ್ನನಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ದರವರಮುಮಂಟಿ ಸುಂಟಿಯು |
ವೊರೆವೊರಕನುಮೆನಿಸಿ ತರತರಂ ನುಡಿದು ಸಭಾಂ|
ತರದೊಳ್. ರಂಜಿಪುದೆ ರಸಾಂ |
ತರಂಗಳಂ ಮುಟ್ಟೆ ನುಡಿದು ರಂಜಿಸವೇಡಾ ||

ಅಜಿತಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯ 'ಅಂಟಿ-ಸುಂಟಿ' ಎಂಬುದು ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು. ಚಾವುಂಡರಾಯಪುರಾಣದ

ಮುಳಿದನಸಹಾಯ ವಿಕ್ರಮ |
ನೊಳಕೊಳ್ವುದು ಕಾವುದೆಮ್ಮನೆಂದುದರಿನಾಂ |
ಡಳಿಕರ್ ಭಯವಶದಿಂದೀ |
ವಳಿಗೆಯ ಪಱಿಯಂತೆ ಪೊಕ್ಕಪರ್ ಮನೆಮನೆಯಂ ||

ಎಂಬ ಪದ್ಯವೂ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಸೂಚನೆಯಾಗಿದ್ದರೆ, 'ಅಣೀಪೀಣಿ' ಆಚರಣೆ ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದೆಹೋಗುತ್ತದೆ.

‘ಆಣೀಪೀಣಿ’ಯನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು ದನಗಾಹಿಮಕ್ಕಳು. ದನ ಮೇಯಿಸುತ್ತ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವ ಇವರು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ತರುವಾಯ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ‘ಆಪ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ತೃಣವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೆಡೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಹೆಣೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ‘ಆಣೀಪೀಣಿ’ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಕಾರ್ತಿಕಶುದ್ಧ ಪ್ರತಿಪದೆಯಿಂದ ಪಂಚಮಿಯ ವರೆಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೩, ೫, ೭, ೯, ೧೧ ಹೆಡೆಗಳ ಆಣೀಪೀಣಿ ಹೆಣೆಯುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ದೀಪ ಇಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಆಣೀಪೀಣಿ ಸಿದ್ಧತೆಯ ಹಿಂದೆ ಹತ್ತಾರು ಗೆಳೆಯರ ಪರಿಶ್ರಮ-ಉತ್ಸಾಹಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಹಳ್ಳಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಹತ್ತಾರು ‘ಆಣೀಪೀಣಿ’ ಗುಂಪುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟು-ಹತ್ತು ಮಂದಿ ದನಗಾಹಿ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೂ, ಆಣೀಪೀಣಿಯಿರುವುದು ಒಬ್ಬನ ಕೈಯಲ್ಲಿ. ಈ ಗುಂಪು ಮನೆಮನೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಆಕಳು, ಕರು, ಎಮ್ಮೆ ಮೊದಲಾದ ದನಗಳ ಎದುರು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವುನೋ ಒಬ್ಬ ಹಾಡು ಹೇಳಿದ ತರುವಾಯ ದೀಪಧಾರಿ ದೀಪ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ದೀಪ-ಧಾರಿಯೇ ಎರಡೂ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವುದುಂಟು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದನದ ಮುಂದೆಯೂ ಹೀಗೆ ಹಾಡು ಹೇಳಿ ದೀಪ ಬೆಳಗುವುದು ಪದ್ಧತಿ. ಈ ಆಚ-ರಣೆ ರಾತ್ರಿ ೮ ರಿಂದ ೧೦ ಗಂಟೆಯ ವರೆಗೆ ೫ ದಿನ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮನೆಯವರು ಪ್ರತಿದಿನ ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು, ಆಣೀಪೀಣಿಯವರಿಗೆ ಹಸಿ-ಕೊಬ್ಬರಿ ಮೊದಲಾದ ತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಆಣೀಪೀಣಿಯನ್ನು ದಾಟುವುದು ಅಶುಭವೆಂದು ಜನರ ನಂಬಿಕೆ. ಹೀಗಾಗಿ ದೀಪ ಬೆಳಗುವುದು ಮುಗಿದ ತರುವಾಯ, ಆ ಆ ದಿನದ ಆಣೀಪೀಣಿಯನ್ನು ಊರ ಅಗಸಿಯ ಹೊರಗೆ ಒಗೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಹಾಡುಗಳ ವಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದನ-ಕರುಗಳ ವರ್ಣನೆ; ಕೆಲವು ಸಲ ಅನ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಅವಕಾಶವುಂಟು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಶ್ಲೀಲತೆ, ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಹಾಸ್ಯ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಅದು ತೀರ ಆನುಷಂಗಿಕ. ರಗಳೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಓಡುವ ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಳ್ಳಿಗರು ನೂರು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಹಾಡುಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

ಹಳ್ಳದ ದಂಡ್ಯಾಗ ಕಳ್ಳರು ಕೂತಾರ
ಕಳ್ಳರ ಕೈಯಾಗ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕುಡುಗೋಲ
ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕುಡುಗೋಲ್ಗಿ ಮಾರಮಾರ ಹುಲ್ಲ
ಮಾರಮಾರ ಹುಲ್ಲಿಗಿ ಬೋರಬೋರ ಹಾಲ
ಬೋರಬೋರ ಹಾಲಿಗಿ ಕಣಿಕಣಿ ಮೊಸರ
ಕಣಿಕಣಿ ಮಸರಿಗಿ ಚಿಲಿಪಿಲಿ ಮಜ್ಜಿಗಿ
ಚಿಲಿಪಿಲಿ ಮಜ್ಜೀಗಿ ಮುದ್ದಿಮುದ್ದಿ ಬೆಣ್ಣೆ
ಮುದ್ದಿಮುದ್ದಿ ಬೆಣ್ಣಿಗಿ ಕಳಕಳ ತುಪ್ಪ
ಕಳಕಳ ತುಪ್ಪಿಗಿ ಬಳಬಳ ರೊಕ್ಕ
ಆಣೇಪೀಣೆ ನಮ್ಮ ಎಮ್ಮೀ ಪೀಡಾ ಹೊಳಿಯಾಚೆಗೋ ‖ ೧ ‖

ತಳತಳ ತತ್ತಿ ತಳಿಸಲಾರೆ
ಬಳವಿನ ತತ್ತಿ ಉಳಸಲಾರೆ
ಕರಿಗುಡ್ಡದ ಕಾಮನ ಕಂಟಿ
ಒತ್ತಿ ಹೊಡದರ ಒಂದೇ ಕಂಟಿ
ಮುತ್ತಿನಂಥ ಹೋರಿಕಟ್ಟಿ
ಹೋರಿ ಕಾಲಾಗ ಗೆಜ್ಜಿ ಕಟ್ಟಿ
ಆಣೇಪೀಣೆ ನಮ್ಮ ಹೋರೀ ಪೀಡಾ ಹೊಳಿಯಾಚೆಗೋ ‖ ೨ ‖

ಹೋರಿ ಹೋರಿ ಹ್ಯಾಂಗಿರಬೇಕು
ತೆನಿ ತಿಂದು ಸೊಕ್ಕಿರಬೇಕು
ನೂಲಿನ ಮಗಡ ಹಾಕಿರಬೇಕು
ಜಂಗ ಕಟ್ಟಿ ಮೆರಸಿರಬೇಕು
ಶಿವಪಾರ್ವತಿ ಕುಂತಿರಬೇಕು
ಆಣೇಪೀಣೆ ನಮ್ಮ ಹೋರೀ ಪೀಡಾ ಹೊಳಿಯಾಚೆಗೋ‖ ೩ ‖

ಇದೇ ತರಹ ಹಲವಾರು ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಆಣೇಪೀಣೇ' ಹಾಡುಗಳು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ, ಅದೂ ಐದು ದಿನ ಮಾತ್ರ ಉಸಿರಾಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವು ಬದುಕುವುದು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಕ್ಕಳ ಮಧ್ಯೆ ದಲ್ಲಿ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವುಗಳ ಪಾಠ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ದೂರವಾಗುವುದುಂಟು, ಮೇಲಾಗಿ ಆ ಆ ಊರಿನವರು ತಮ್ಮ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಪರಿ-ವರ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣ, ಇವುಗಳ ಪಾಠಗಳು ಊರಿಂದೂರಿಗೆ ಬದಲಾಗು-ವುದುಂಟು.

**ಗುರ್ಜಿ ಹಾಡು :**

ಅಣೇಪೀಣಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ದೀವಳಿಗೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಗುರ್ಜಿಹಾಡು ಅನಾವೃಷ್ಟಿ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತದೆ. ಮಳೆ ಹೋಗಿ ನೆಲವೆಲ್ಲ ಸುಟ್ಟು ಬೆಳೆ ಒಣಗುತ್ತಲೇ ಒಕ್ಕಲಿಗ ಕಂಗು ಹರಿಯುತ್ತಾನೆ, ಜನರೆಲ್ಲ ಮಳೆಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವರುಣದೇವನಿಗೆ ವೈಭವದ ಪೂಜೆ ನೆರವೇರುತ್ತದೆ. ಬಡ ಹಳ್ಳಿಗರು ಮಾತ್ರ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಗುರ್ಜಿ ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ ಕೊಂಚಿ-ಕೊರವರ ಬಾಲಿಕೆಯರು. ರೊಟ್ಟಿ ಹಂಚಿನ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ ಕೆಸರಿನ ಮುದ್ದೆಗೆ ಗುರ್ಜಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಅದರ ಮೇಲೆ ಕರಿಕೆ ಚುಚ್ಚಿರುತ್ತಾರೆ. ಗುರ್ಜಿಸಹಿತ ಆ ಹಂಚನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬಾಲಿಕೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿ, ಹುಡಿಗೆಯರೆಲ್ಲ ಗುಂಪುಗೂಡಿ ಮನೆಮನೆಗೂ ಬರು ತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಮನೆಯವರು ಗುರ್ಜಿಯ ಮೇಲೆ ತಂಬಿಗೆಯಿಂದ ನೀರು ಸುರಿ ಯುತ್ತಲೇ, ಗುರ್ಜಿ ಹೊತ್ತವಳು ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಮೈಸುತ್ತ ತಿರುಗು-ತ್ತಾಳೆ. ಸುತ್ತಲಿನ ಗೆಳತಿಯರು,

ಗುರ್ಜಿ ಗುರ್ಜಿ ಎಲ್ಲಾಡಿ ಬಂದಿ
ಹಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳ ತಿರಗ್ಯಾಡಿ ಬಂದಿ
ಕಾರಮಳಿಯೆ ಕಪ್ಪತ ಮಳಿಯೆ
ಬಣ್ಣ ಕುಡತಿನಿ ಬಾರಲೆ ಮಳಿಯೆ
ಸುಣ್ಣ ಕುಡತಿನಿ ಸುರಿಯಲೆ ಮಳಿಯೆ

ಕದರ ಸಾಲಾಗ ಕಂಬಾರ ಕಂಬಾರ
ಬಿದರ ಸಾಲಾಗ ಮೇದಾರ ಮೇದಾರ
ಮೇದಾರವ್ವ ಏನ ಹಡದಾಳ
ಮಗನ ಹಡದಾಳ ಮಗನ ತೆಲಿಗಿ
ಎಣ್ಣಿಲ್ಲೋ ಬೆಣ್ಣಿಲ್ಲೋ ಬೇಗನೆ ಬಾರೋ
ಸುರಿ ಮಳಿಯೋ ಸುರಿ ಮಳಿಯೋ

ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಗುರ್ಜಿಯ ಹಾಡು. ಈ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ವರ್ಷ ದೇವನು ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಮಳೆ ಸುರಿಸುವನೆಂದು ಜನರ ನಂಬಿಕೆ.

## ಉತ್ಸಾಹದ ಹಾಡು

ಗಂಡಸರ ಮತ್ತು ಹೆಂಗಸರ 'ಉತ್ಸಾಹದ ಹಾಡು' ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ದುಡಿಮೆಯ ಹಾಡು, ಬಿಡುವಿನ ಹಾಡುಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವಿಧಗಳಿದ್ದರೆ, ಮಕ್ಕಳ 'ಉತ್ಸಾಹದ ಹಾಡು'ಗಳೆಲ್ಲ ಬಿಡುವಿನ ಹಾಡುಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಶೈಶವದಿಂದ ಬಾಲ್ಯದ ವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿ ನಿಂತಿರುವ ಇವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅವಶ್ಯವಿದೆ.

ಶಬ್ದ, ಅರ್ಥ - ಇವು ಭಾಷೆಯ ಬಹಿರಂಗ - ಅಂತರಂಗಗಳು. ವ್ಯಕ್ತಿ ಪ್ರಬುದ್ಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಒಳಗಿನ ಅರ್ಥಲೋಕವನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಶಬ್ದಲೋಕವನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಗ್ಧರಾಗುವ ಈ 'ಶಬ್ದಮುಗ್ಧರ ಸಾಹಿತ್ಯ' ಅರ್ಥರಮ್ಯತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದರಮ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. 'ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ, ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲ ಬರಿಯ ಬಾಲಗೀತ' ಎಂಬಂತೆ ಶಬ್ದಶಿಲ್ಪ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಒಂದೆರಡು ಉತ್ಸಾಹದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಗದ್ಯದ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಇವು ಪದ್ಯದಂತೆ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಗಮಕದಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯುವುದುಂಟು. ಇಂಥ ಈ ಶಬ್ದಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಗದ್ಯವೋ, ಪದ್ಯವೋ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುವುದರಿಂದ 'ಪ್ರಾಸ'ಗಳೆಂದು

ಕರೆಯುವುದು ಸೂಕ್ತವೆನಿಸುವುದು. ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಹಿರಿಯರು ಹೇಳಿರುವವು, ಮಕ್ಕಳೇ ತಮಗಾಗಿ ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡುವು ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧಗಳು ಈ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ದಲ್ಲಿ Nursery rhymes ಮತ್ತು Nonsense verses ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ ಇವುಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಲಾಲಿಪ್ರಾಸ, ಬಾಲಪ್ರಾಸವೆಂದು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು.

**ಲಾಲಿಪ್ರಾಸ :**

ಶಿಶುಗಳಿಗಾಗಿ ಹಿರಿಯರು ರಚಿಸಿದ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದು. ಇದರ ರೂಢಿಯ ಹೆಸರು ಲಾಲಿ. ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಗಂಡು, ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಉಭಯ ವೆಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದಾದರೂ ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣೆಂಬ ಭಾವ ಇನ್ನೂ ಅಂಕುರಿಸದ ಕೂಸುಗಳಿಗಾಗಿ ಹೇಳುವ ಶಿಶುಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ವರ್ಗೀಕರಣ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮಗು ಹಟವನ್ನು ಮರೆತು, ಹರ್ಷಗೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳು, ಹಿರಿಯರು ಹೇಳುವ ಇಂಥ ಹಲವು ಲಾಲಿಗಳು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತವೆ. ಮಗುವಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಈ ಹಾಡುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀ ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು ಮನನೀಯವಾಗಿವೆ— "ಇಲ್ಲಿ ಹಸುಳೆ ವಯೋನುಗುಣವಾಗಿ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸತೊಡಗಿದಾಗೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದು ಗೀತ ತಾಯಂದಿರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಆಡತೊಡಗುವುದು. ಕೈ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದಾಗ 'ತೋಳವ್ವಾ ತೋಳs, ನಲ್ಲಾಟಾಡೂ ತೋಳ, ಕಂಕಣ ಕಟ್ಟೂ ತೋಳ, ವಂಕೀ ಇಡೂ ತೋಳ!' ಎಂಬ ಚುಟುಕು ಹೊರಬರುವುದು. ಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಮುಚ್ಚುತ್ತಿರುವಾಗ "ತಾತಾ ಗುಬ್ಬೀ, ತಾ ಹೊನ್ನ ಗುಬ್ಬೀ, ಹಿಡಿ ಹೊನ್ನ ಗುಬ್ಬಿ, ಪಡಿ ಹೊನ್ನ ಗುಬ್ಬೀ!' ಎಂಬ ಪದ್ಯ ಮುಂದಾಗುವುದು. ಎಳೆಯ ಮಗುವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾಗ ಅದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಮೇಲ ಕ್ಕೆತ್ತುವುದು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಕೌತುಕಪಡುವ ತಾಯಿ 'ಕುಂಬಾರ ಗುಂಡಯ್ಯ ಬಂದs ಕಾಲ್ಲೇ ಕೆಸರು ಹ್ಯಾಂಗ ತುಳಿತಾನ್, ಹ್ಯಾಂಗ ತುಳಿತಾನ್' ಎಂದು ಹಾಡತೊಡಗುವಳು. ತುತ್ತು ಮಾಡಿ ಉಣಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ 'ಆಡಾಡ ಬುತ್ತೀ-ಜೋಡು ಮಾವಿನಕಾಯೀ- ಆಡಿ ಬಂದುಣ್ಣೋ

ಕಂದಯ್ಯಾ!' ಎಂಬ ವಚನವನ್ನು ಹಾಡುವಳು ತಾಯಿ. ಈ ಬಗೆಯ ಹಸುಗೂಸಿನಾಟದ ಶಿಶುಗೀತಗಳನ್ನೇ ನಾವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಒಂದು ಸಂಕ-ಲನವನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಬಹುದು.

ಪಸುಮಕ್ಕಳು ಬೆಳೆದು ಹುಡುಗರಾದ ಮೇಲೆ, ಇನ್ನೂ ಪರಾವಲಂಬಿಗಳೇ ಆದ ಅವರನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಕೂಡಿಸಿ, ಹಿರಿಯ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಆಡಿ-ಸುವಾಗ ಹೇಳುವ ಹಾಡುಗಳು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆ. 'ಭಲೆ ಭಲೆ ರಾವುತ' ಎಂಬ ಆಟ, 'ಅಪ್ಪಪ್ಪಾಳಿ ಮುಯ್ಯಾಳಿ' ಎಂಬ ಆಟ, 'ಅಪ್ಪಾಗೊಪ್ಪಾ ಹಣಿಹಣಿಗೊಪ್ಪಾ' ಎಂಬ ಆಟ, 'ಕಾಲಾಚ ಕಪ್ಪಿ-ಜೋಡು' ಮಾವಿನ ಕಾಯಿ ಆಟ—"ಒಂದೇ ಎರಡೇ ಈ ಬಗೆಯ ಅನೇಕ ಆಟಗಳನ್ನಾಡಿಸುವ ಶಿಶುಗೀತಗಳಿರುವವು." ಇವಲ್ಲದೆ 'ಆನಿ ಬಂತಾನಿ', 'ಹೋಳಿಗಿ, ತುಪ್ಪ, ಅನ್ನ-ಸಾರು' ಇತ್ಯಾದಿ ಲಾಲಿಪ್ರಾಸಗಳು ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತವೆ.

**ಬಾಲಪ್ರಾಸ :**

ಬಾಲಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು 'ವಿನೋದಪ್ರಾಸ' ಮತ್ತು 'ಕ್ರೀಡಾಪ್ರಾಸ' ವೆಂದು, ಇವುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬಾಲಕ, ಬಾಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಉಭಯವೆಂದೂ ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು.

**ವಿನೋದಪ್ರಾಸ :**

ಸ್ಪರ್ಧಾರೂಪ ಆಟಗಳನ್ನಲ್ಲದೇ ಮನಸ್ಸಿನ ಹಿಗ್ಗಿಗಾಗಿ ಏಕ ಇಲ್ಲವೆ ಅನೇಕ ಮಕ್ಕಳು ವಿನೋದಗಳನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡುದುಂಟು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ಹೇಳುವವುಗಳನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಬಾಲಕರ ವಿನೋದಪ್ರಾಸಗಳು, ಬಾಲಿಕೆಯರ ವಿನೋದಪ್ರಾಸಗಳು, ಉಭಯರ ವಿನೋದಪ್ರಾಸಗಳು ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದು.

**ಬಾಲಕರ ವಿನೋದಪ್ರಾಸ :**

ಇವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಾಲಕರು ಹೇಳುವ ಪ್ರಾಸಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಿತರ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಗೇಲಿ ನಡೆಸಲು ಹೇಳುವ,

ಕಲ್ಲೆಮಲ್ಲೆ ಕೂಡಿ
ಕರಕಿ ಹೊಲ ಮಾಡಿ
ಬಿರಾಡ ಬತ್ತೊ ಕಲ್ಲೆ
ಓಡಿ ಹೋಗೊ ಮಲ್ಲೆ

ನಿಂಗಪ್ಪ ನಿಂಗಪ್ಪ ನೀರಾಗ
ನಿಂಗಪ್ಪನ ಹೆಂಡತಿ ಊರಾಗ

ಮೊದಲಾದವು ಮುಖ್ಯವಾದುವು. ಕೆಲವು ಸಲ ಊರಿಗೆ ಬಂದ ಮಾವನನ್ನು ಗೇಲಿ ಮಾಡಲು,

ಮಾವ ಬಂದಾನವ್ವ
ಏನೇನ ತಂದಾನವ್ವ
ಹಂಡೇದಂಥ ಕುಂಡಿ ಬಿಟ್ಕೊಂಡು
ಹಂಗ ಬಂದಾನವ್ವ

ಎಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಉಂಟು. ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿನೋದ ಪ್ರಾಸಗಳೂ ಬಾಲಕರಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ.

**ಬಾಲಿಕೆಯರ ವಿನೋದಪ್ರಾಸ :**

ಇವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಾಲಿಕೆಯರು ಹೇಳುವ ಪ್ರಾಸಗಳು. ಗೆಳತಿಯನ್ನು ಗೇಲಿ ಮಾಡುವಾಗ ಆಕೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳುವ,

ಅಡ್ಡಗ್ವಾಡಿ ವ್ಯಾಲ
ಗಿಡ್ಡ ಬಾಳಿಕಾಯಿ
ಯಾರ ನುಂಗ್ಯಾರವ್ವ
ಭಾವ ನುಂಗ್ಯಾನವ್ವ
ಭಾವನ ಹೊಟ್ಟೆ ಕಡಿಲಿ
ನಮ್ಮ ಹೊಲ ಬೆಳಿಲಿ

ಸುಸಲಿಯ ಗಂಡ
ಕರಿಲಾಕ ಬಂದ
ಝುಂ ಝುಂ ಅಂದ್ಕು ಝುಮುಕಿ ತಂದ
ಫೇ ಫೇ ಅಂದ್ಕು ಫೇಡೆ ತಂದ
ಒಲ್ಲೆ ಒಲ್ಲೆ ಅದ್ಕು ಒಣಕಿ ತಂದ

ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲದೆ,

ಎವ್ವ ಎವ್ವ ಗೆಣಸ
ಕುಳ್ಳ್ಯಾಗ ಹಾಕಿ ಕುದುಸ
ಕರಿ ಸೀರಿ ಉಡುಸ
ಎತ್ತಿನ ಮ್ಯಾಗ ಕುಂದರಸ
ಗಂಡನ ಮನಿಗಿ ಕಳಸ

ಎಂಬ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವ ಪ್ರಾಸಗಳೂ ಅನೇಕ ಇವೆ.

**ಉಭಯರ ವಿನೋದಪ್ರಾಸ :**

ಕೆಲವು ಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ಬಾಲಿಕೆಯರೂ ಹೇಳಬಹುದು; ಬಾಲಕರೂ ಹೇಳಬಹುದು, ಇಲ್ಲವೆ ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಹೇಳಬಹುದು.

೧. ಹಾರಿಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಕೊರಕೊಂಚಿ ಹಿಂಡನ್ನು ನೋಡಿ,

ಕೊರಕೊಂಚಿ ಕೊರ್ ಬೇಲಿ ಸರ್
ಅಡಕಿ ಕುಡತಿನಿ ಅಡಕಲ ಏರ್

ಎಂದು ಎರಡೂ ಕೈಗಳ ಉಗುರು ಮಸೆಯುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ಚಪ್ಪಾಳೆ ಬಡಿಯುತ್ತಾರೆ.

೨. ಹಾರಿಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಹದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ,

ಹದ್ದ ಹದ್ದ ಬಾಳೆಕಾಯಿ ಚಿಂವ್ ಚಿಂವ್
ಬೀಗರ ಬಂದಾರ ಭಂವ್ ಭಂವ್

ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಬೆನ್ನಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಕಿರಿವೆರಳನ್ನು ಕಿರಿವೆರಳಿಗೆ, ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ಹೆಬ್ಬೆರಳಿಗೆ ಕೊಂಡಿ ಜೋಡಿಸಿ, ಮಿಕ್ಕ ಬೆರಳು ಗಳನ್ನು ಹಕ್ಕಿಯ ರೆಕ್ಕೆಯಂತೆ ಪದೇ ಪದೇ ಮಣಿಸುತ್ತ ಈ ಪ್ರಾಸವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. *

೩. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ,

ಚಂದಪ ಚಂದಪ ಚೌರಿಕಾಯಿ
ಬಟ್ಟಲ ತುಂಬ ಬಾರಿಕಾಯಿ

ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಎರಡೂ ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲಿ-ಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

೪. ತುಂತುರು ಮಳೆ ಸುರಿಯುವಾಗ ಬಯಲಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಎರಡೂ ಕೈಗಳನ್ನು ರೆಕ್ಕೆಯಂತೆ ಸರಳರೇಖೆಯಾಗಿ ಎತ್ತಿ,

ಕಳ್ಳಿ ಮಿಳ್ಳಿ ಚಿಪಾಟಿ ಮಿಳ್ಳಿ
ಬಸರಿ ಗಿಡದಾಗ ಬಸಪ್ಪ ಕುಂತಾನ
ಹಚ್ಚಿ ಹೊಡೆಯುಲೆ ಮಳಿಯೆ

ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತ ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ಮೈಯನ್ನು ಚಕ್ರ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಆಂಗಿಕ ಚಲನವಲನದೊಂದಿಗೆ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

**ಕ್ರೀಡಾಪ್ರಾಸ :**

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿನೋದಪ್ರಾಸಗಳಂತೆ ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕವಾದ ಆಟ ಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತ ಹೇಳುವ ಕ್ರೀಡಾಪ್ರಾಸಗಳು ಕೆಲವಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನೂ ಬಾಲಕ, ಬಾಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಉಭಯರುಗಳೆಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು.

---

* ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಬೆರಳು ಸೇರಿಸಿ ಅಂಗಾತ ಹಿಡಿದು ಪದೇಪದೇ ಬೆರಳು ಮಡಿಸುತ್ತಾರೆ; ಕೆಲವು ಕಡೆ.

**ಬಾಲಕರ ಕ್ರೀಡಾಪ್ರಾಸ :**

ಬಾಲಕರ ಕ್ರೀಡಾಪ್ರಾಸಗಳು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಆಟವಾಡುತ್ತ ಹೇಳುವ ಇವು ಆ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ಹುರುಪನ್ನು ತುಂಬುತ್ತವೆ. ಅವು :

೧. ಚಿಣಿಫಣಿ ಆಟ : ಇದಕ್ಕೆ 'ಚಿಣಿದಾಂಡ' ಆಟ ಎಂದೂ ಹೆಸರು. ಸುಮಾರು ಒಂದೂವರೆ ಅಡಿಯ ಉದ್ದನೆಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೋಲಿಗೆ ದಾಂಡ ಎಂದೂ, ಎರಡು-ಮೂರು ಅಂಗುಲ ಉದ್ದನೆಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ತುಂಡಿಗೆ ಚಿಣಿ ಎಂದೂ ಹೆಸರು. ಈ ಆಟಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸೆರೆಯಾಕಾರದ ತಗ್ಗು ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕುಣಿ ಅಥವಾ ಪುಚ್ಚಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಕುಣಿಯ ಮೇಲೆ ಚಿಣಿಯನ್ನು ಅಡ್ಡವಾಗಿಟ್ಟು ಫಣಿಯಿಂದ ಚಿಮ್ಮಬೇಕು. ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಡಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಎದುರಾಳಿ ಅದನ್ನು ಬುತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವಲ್ಲಿ ವಿಫಲನಾದರೆ ಆಟ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಚಿಮ್ಮಿದವನು ದಾಂಡನ್ನು ಕುಣಿಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡ ಮಲಗಿಸಬೇಕು, ಇಲ್ಲವೆ ಕುಣಿಯಲ್ಲಿ ಲಂಬವಾಗಿ ಊರಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕು. ಎದುರಾಳಿ ಚಿಮ್ಮಿ ಬಿದ್ದ ಚಿಣಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ದಾಂಡಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಎಸೆಯಬೇಕು. ದಾಂಡಿಗೆ ಮುಟ್ಟ-ದಿದ್ದರೂ ಕುಣಿಯಿಂದ ಒಂದು ದಾಂಡದ ಅಳತೆಯ ಒಳಗೆ ಚಿಣಿ ಬೀಳದಿದ್ದರೂ ಆಟ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಈಗ ಕುಣಿಯಿಂದ ಚಿಣಿ ಬಿದ್ದ ಅಂತರವನ್ನು ದಾಂಡದಿಂದ ಅಳೆಯುತ್ತ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ಹೇಳು-ತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಪ್ರಾಸಗಳು ಎರಡು ತೆರನಾಗಿವೆ.

(೧) ಏಕನ ಪಾವ, ಜೋಕನ ಜಿಟ್ಟಿ, ಮುರಕನ ಮುಟ್ಟಿ, ಚರಕೆನ ಗೌಡ, ಪಚಕನ ಪುಚ್ಚಿ, ಸೇಮಂಡೋಳ, ಜುಲ್ಲ.

(೨) ಪಾವ, ಚಿಟ್ಟಿ, ಮುಟ್ಟಿ, ಗೌಡ, ಪುಚ್ಚಿ, ಡೋಳ, ಜುಲ್ಲ.

೨. ಗೋಲಿ ಆಟ : ಈ ಆಟ ಎರಡು ತೆರನಾಗಿದೆ. ಒಂದು: ಬೇಂದ ಆಟ. ಎರಡು: ಕುಣಿ ಆಟ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಲಕರ ಪ್ರಾಸ-

ಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡುದು ಕುಣಿ ಆಟ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಪ್ರಾಸಗಳು ಮೂರು ತೆರನಾಗಿವೆ.

(೧) ಏಕಲಕಾಜಾ, ಡಬ್ಬಿರಾಜಾ, ತಿರಣಂಭೋಜ, ಚಾರಕ ಚೆಂಡು, ಪೈಸ ಫಂಡು, ಸೈಮರದಂಡು, ಸೈತಗರಟಿ, ಐಟಗುಳ್ಳಿ, ನಮಕಾರೇಟ, ಗೋಲಿಕೋಟ, ವ್ಯಾಲೊಂದೇಟ.

(೨) ನಾಕರನಾಲ, ಐದು ಸರ್ಪಲಾ, ಚಿಟ್ಟೀ ತಬಲಾ, ವ್ಯಾಲಿ-ನಂಟ, ಹರಕೊ....

(೩) ಒಂದ ನಿನಗೊಂದು ಹಾಕೇನು, ಎರಡ ನಿನ ಹಿಚಕೇನು, ಮೂರ ನಿನ ಮೂಲ್ಯಾಗೊತ್ತೇನು, ನಾಲ್ಕು ನಿನ ಪಾಕ ಮಾಡೇನು, ಐದು ನಿನ ಕೊಯ್ದು ಚೆಲ್ಲೇನು, ಆರು ನಿನ ವ್ಯಾಲ ಹಾರೇನು, ಏಳು ನಿನ ಬೋಳು ಕೊಯ್ದೇನು, ಎಂಟ ನಿನ ಗಂಟಲ ಹಿಚಕೇನು, ಒಂಬತ್ತು ನಿನ ಕಂಬಕ ಬಿಗದೇನು, ಹತ್ತು ನಿನ....... ಬಿಟ್ಟೇನು. *

೩. ಕಿಲ್ ಕಿಲ್ ಕಿಲಾರಿಗೊ ಆಟ: ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳು. ಒಂದು ಪಕ್ಷದವರು ಪಾಜಿ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷದವರು ಬೇರೆಬೇರೆಡೆ ಅಡಗಲು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಡಗಿದ ಕೂಡಲೇ ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ 'ಕಿಲ್ ಕಿಲ್ ಕಿಲಾರಗ್ಯೋ' ಎಂದು ಕೂಗಿ ಸೂಚನೆ ಕೊಡುತ್ತಲೇ ಪಾಜಿ ಕಾಯಲು ಒಬ್ಬ ನಿಂತು ಮಿಕ್ಕವರು ಹುಡುಕಲು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಸೋತಂತೆ. ಮುಟ್ಟುವ ಮೊದಲೇ ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಬಂದು ಪಾಜಾ ಮುಟ್ಟಿ 'ಕಿಲ್ ಕಿಲ್ ಕಿಲಾರಿಗೋ' ಎಂದು ಕೂಗಿದರೆ ಅವರದೇ ಆಟ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ.

೪. ಆಂಟೋಳ್ ಮಂಟೋಳ್ ಕಾಯಿ ಆಟ: ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸಂಖ್ಯೆಯ ಆಟಗಾರರು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಹುದ್ದರಿ. ಒಂದು ಪಕ್ಷದವರು ಹುದ್ದರಿ ಸಹಿತ ಬಾಗಬೇಕು. ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷದವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕೂಡಬೇಕು. ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ

* ತೆರವಿದ್ದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಅಶ್ಲೀಲ ಪದಗಳಿವೆ.

ಹುದ್ದರಿ ತನ್ನ ಕೆಳಗಿನವನ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ "ಅಂಟೋಳ ಮುಂಟೋಳಕಾಯಿ, ನೀರೋಳ ಜಂಬೋಳಕಾಯಿ ಹೂವ್ವೋ ಮುಗ್ಯೋ ಮುಲಾಸಿಗ್ಯೋ" ಎಂದು ಒಂದರಿಂದ ಐದರ ವರೆಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಬೆರಳು ಸಂಜ್ಞೆ ಮಾಡುವ. ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡವ ಸರಿಹೇಳಿದರೆ, ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಇಡೀ ಪಕ್ಷ ಬಾಗಬೇಕು. ತಪ್ಪು ಹೇಳಿದರೆ, ಬೆರಳು ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಬೆರಸಿ "ನಾಕರಕಿಂತ ಟೊಂ ಟೊಂ ಗೋಡಾ ಕಮಾರೆ ಕಾಡ ತುಮಾರೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕುದರಿ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸರಿಹೇಳುವವರೆಗೆ ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ.

**ಬಾಲಿಕೆಯರ ಕ್ರೀಡಾಪ್ರಾಸ:**

ಕೇವಲ ಹೆಣ್ಣು ಹುಡುಗಿಯರು ಮಾತ್ರ ಆಟವಾಡುತ್ತ ಹೇಳುವ ಪ್ರಾಸಗಳಿವು. ಈ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಎಂದರೆ ಇಬ್ಬರು, ಹೆಚ್ಚೆಂದರೆ ಅನೇಕರು ಇರಬಹುದು.

೧. ಸಕ್ಕಸರಿಗಿ ಆಟ: ಬಾಲಿಕೆಯರ ಕ್ರೀಡಾಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಹುಡುಗಿಯರಿಬ್ಬರು ಪಾದಗಳನ್ನು ಸಮೀಪವಾಗಿಟ್ಟು ಪರಸ್ಪರ ಕೈಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದು, ಹಿಂದೆ ಸೆಟೆದು ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ತೀವ್ರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಾಕಾರ ಗಿರಕಿ ಹೊಡೆಯುವ ಆಟವಿದು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು 'ಸಕ್ಕಸರಿಗಿ' ಎಂದೂ, ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು 'ಗೋದಿಮುರಿಗಿ' ಎಂದೂ ಪದೇಪದೇ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲು 'ಗಿರಿಗಿರಿ ಗಿಂಡಿ, ಈಬತ್ತಿ ಉಂಡಿ', 'ಬಗಾಟ ಬಗರಿ', 'ಬಾಸಿಂಗ' ಎಂದು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಗಿರಿಕಿ ಶೀವ್ರಗೊಂಡಂತೆ ಈ ನುಡಿತ ರಭಸಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಪಾದದ ತಾಳ, ತಿರುಗುವ ಮಾಟ, ಪ್ರಾಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ತ್ರಿವೇಣಿ ಈ ಆಟಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟು ಸೊಗಸನ್ನು ತುಂಬಿತರುತ್ತದೆ.

೨. ಉಗುರುಗುರ ಮಲ್ಲಿಗಿ ಆಟ: ಇಬ್ಬರು ಹುಡುಗೆಯರು 'ಸಕ್ಕಸರಿಗಿ' ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಚಾಚಿದ ಕೈಯ ನಾಲ್ಕು ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಿಯಾಗಿ ಬಾಗಿಸಿ, ಪರಸ್ಪರ ಕೊಂಡಿಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ಚಕ್ರ

ಸುತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ಇಬ್ಬರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಹುಡಿಗೆಯರೂ ಇರಬಹುದು.

ಚಕ್ರವಾಗಿ ಸುತ್ತುವಾಗ ಒಬ್ಬಳು : 'ಉಗುರುಗುರ ಮಲ್ಲಿಗಿ'
ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು : 'ನನ್ನಂಥ ಕ್ಯಾದಿಗಿ'

ಎಂದು ಪದೇಪದೇ ನುಡಿಯುತ್ತಾರೆ.

೩. ಆಸಿಬೀಸಿ ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ ಆಟ : ಹುಡುಗಿಯರಿಬ್ಬರು ಎದುರುಬದುರಾಗಿ ಹತ್ತು ಅಡಿ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪಾದ ಊರಿ ಕುಳಿತು "ಆಸಿಬೀಸಿ ನೆಲ್ಲಕ್ಕೀ ನೆಲ್ಲಕ್ಕೀ। ತವರುಮನಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕೀ ಪಲ್ಲಕ್ಕೀ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಒಬ್ಬಳು ಥೂ ಎಂದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಉಗುಳಿ, "ನನ್ನ ಎಮ್ಮೆ ಈಯಿತು" ಎಂದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳೂ ಥೂ ಎಂದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಉಗುಳಿ "ನನ್ನ ಆಕಳು ಈಯಿತು" ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಹೋಗಿ, "ನನ್ನ ಗಂಡ ಹಸಿದು ಬಂದಾನ ಒಂದಿಷ್ಟು ಗಿಣ್ಣ ಕೊಡು" ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ, "ಹಾಲುಗಿಂಡಿ ನೆಲುವಿನ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟದ್ದೆ, ಬೆಕ್ಕು ಕುಡಿದು ಒಂದು ಹನಿ ಉಳಿದಿದೆ ಒಯ್ಯಬಹುದು" ಎಂದು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ಆಗ ಬೇಡಲು ಹೋದವಳು, "ಅದನ್ನು ನಿನ್ನ ಗಂಡನ ಮೀಸೆಗೆ ಒರೆಸು" ಎಂದು ತಿವಿದು ಹೇಳಿ, "ಅದೇನು ಕೊಟ್ಟೀತು ಕರಗಾಲಿ ಕರಗಾಲಿ" ಎಂದು ಮೂದಲಿಕೆಯನ್ನು ನುಡಿಯುತ್ತ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಜಿಗಿಯುತ್ತ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಮೂದಲಿಕೆ ಮಸೆಯಲಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂದಲಿಸಿಕೊಂಡವಳು "ತುಪ್ಪದಾಗ ಕಡ್ಡಿ, ನಿಮ್ಮವ್ವ ಕುಡ್ಡಿ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ, ಜಿಗಿಜಿಗಿದು ಬಂದು ತಿವಿದುಹೋದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು, "ನಮ್ಮಣ್ಣ ಸರದಾರ, ನಿಮ್ಮಣ್ಣ ತಳವಾರ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ, ಜಿಗಿಜಿಗಿದು ಹೋಗಿಬರುವಳು. ಹೀಗೆ ಆಶುಕವಿತ್ವವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತ ಮಕ್ಕಳು ಒಂದೆರಡು ಗಂಟೆಗಳ ವರೆಗೆ ಈ ಆಟವನ್ನು ಆಡುತ್ತಾರೆ.

೪. ಜುಂ ತೆರೆ ಜುಂ ಆಟ : ಇಬ್ಬರು ಹುಡುಗಿಯರು ಎದುರು-ಬದುರು ನಿಂತು, ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಮೊದಲು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಭುಜಗಳನ್ನು

ತಟ್ಟಿ, ಆಮೇಲಿ ಚಪ್ಪಾಳಿ ತಟ್ಟಿ ಕೊನೆಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಕೈಗಳಿಗೆ ಚಪ್ಪಾಳಿ ತಟ್ಟುತ್ತ ಕುಣಿತದ ಹೆಜ್ಜೆಯೊಂದಿಗೆ ಸುತ್ತು ತಿರುಗುವದುಂಟು. ಆಗ—

ಜುಂ ತೇರೆ ಜುಂ | ಸಕಲಕ ಜುಂ
ಪತ್ತರ ಹುಡಿಗಿ | ಪಡುವಲಕಾಯಿ
ಹಾರೂರ ಹುಡಿಗಿ | ಹಾಗಲಕಾಯಿ

ಈ ಸಾಲು ಮೊದಲರ್ಧವನ್ನು ಒಬ್ಬಳು, ಕೊನೆಯರ್ಧವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ.

೫. ಹಣಗಿ ಲಟಲಟ ಆಟ: ಇಬ್ಬರು ಹುಡಿಗೆಯರು ಬೆನ್ನಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಹಚ್ಚಿ, ಪರಸ್ಪರ ರಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ರಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕೊಂಡಿ ಸೇರಿಸಿ ನಿಲ್ಲು-ತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ಒಬ್ಬಳು ಇನ್ನೊಬ್ಬಳನ್ನು ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಾಗುತ್ತ "ಹಣಗಿ ಲಟಲಟ" ಎಂದು ಇಳುಹಲು, ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ಆ ಒಬ್ಬಳನ್ನು ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಾಗುತ್ತ "ಗಂಗಳ ಪಟಪಟ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಇಳುಹುತ್ತಾಳೆ.

೬. ರೊಟ್ಟಿಮುರಿ ಆಟ: ಇಬ್ಬರು ಹುಡುಗಿಯರು ಎದುರು-ಬದುರು ನಿಂತು ಪರಸ್ಪರ ಕೈಹಿಡಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಒಳಗಿನಿಂದ ಹೊರಗೆ ಮೈ ಹೊರಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ—

"ರೊಟ್ಟಿಮುರಿ ಅಂಬರ ಸುರಿ"

ಎಂದು ಇಬ್ಬರೂ ದನಿಗೂಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

೭. ಬಾರಕೋಲ ಬಿಗಿಬಿಗಿ ಆಟ: ಇಬ್ಬರು ಹುಡಿಗೆಯರು ಮಗ್ಗಲು ಮಗ್ಗಲು ವಿರುದ್ಧಮುಖವಾಗಿ ನಿಂತು, ಪರಸ್ಪರ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಕೈ ಹಾಕಿ ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗುತ್ತಾರೆ.

ಆಗ ಒಬ್ಬಳು: ಬಾರಕೋಲ ಬಿಗಿಬಿಗಿ

ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು : ಎಣ್ಣಿಹೋಳಗಿ ತಗಿತಗಿ

ಎಂದು ಪದೇ ಪದೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

೮. ಸೇದುಭಾವಿ ಆಟ : ಮೂವರು ಹುಡುಗಿಯರು ಕೈಕೈ ಹಿಡಿದು ದುಂಡಗೆ ನಿಲ್ಲುವರು. ಆಗ ಒಬ್ಬಳು ಕೈಹಿಡಿದೇ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಪಾರಾಗುವಲ್ಲಿ ಮೂವರೂ ಸಹಜವಾಗಿ ಬಹಿರ್ಮುಖಿಗಳಾಗುವರು. ಆಗ ಮೂವರೂ ಒಂದೊಂದು ಕಾಲನ್ನು ಹಿಂದೆ ಜೋಡಿಸಿ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಳಕನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಮೂವರೂ ಚಪ್ಪಾಳೆ ಬಡಿಯುತ್ತ ದುಂಡಗೆ ತಿರುಗುವರು. ಆಗ "ಸೇದುಬಾವಿ, ಸೆಟ್ಟಿಗರ ಬಾವಿ, ನಮ್ಮಪ್ಪ ಕಟ್ಟಿಸ್ಯಾನ ಮುತ್ತಿನ ಬಾವಿ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು ಬೀಳುತ್ತಾಳೆ: "ಅತ್ತಿ ಅತ್ತಿ ಬಿದ್ದೆ", ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು: 'ಹ್ಯಾಂಗ ಬಿದ್ದಿ', ಬಿದ್ದವಳು:'ಕಾಲುಜಾರಿ ಬಿದ್ದೆ', ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು: 'ಅಲ್ಲೇನು ಬಿತ್ತು', 'ಹವಳ ಮುತ್ತು' ಬಿದ್ದವಳು, ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು: 'ಸಿಕ್ಕಿತೇ ಇಲ್ಲ?' ಬಿದ್ದವಳು: 'ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲ', ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು: 'ಅವ್ವನ ಕರಿಲೇ, ಅಪ್ಪನ ಕರಿಲೇ?' ಬಿದ್ದವಳು: 'ಸಿಕ್ಕಿತು ಸಿಕ್ಕಿತು' ಎನ್ನುತ್ತ ಏಳುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಮತ್ತೆ ಸುತ್ತು ಹೊಡೆಯುವುದು ಪ್ರಾರಂಭ, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬೀಳುವುದು–ಹೀಗೆಯೇ........

**ಉಭಯರ ಕ್ರೀಡಾಪ್ರಾಸ:**

ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣು ಭೇದವಿಲ್ಲದೇ ಮಕ್ಕಳು ಕೆಲವು ಆಟಗಳನ್ನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬದುಕಿನ ಎರಡು ಘಟಕಗಳಾದ ಇವರ ಪರಸ್ಪರ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಂಥ ಆಟಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಲ್ಪಡುವ ಪ್ರಾಸಗಳು ಹೀಗಿವೆ :

೧. ದಡಂ ದುಡಿಕಿ ಆಟ : ಈ ಆಟಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವದು ಚಕ್ಕಡಿಗೆ ಕಟ್ಟುದ ನೊಗ. ಎರಡೂ ತುದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಂತೆ ಕುಳಿತು ಅದನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿ ಸುಖಿಸುವದುಂಟು. ಆಗ ಒಬ್ಬ:

'ದಡಂ ದುಡಿಕಿ', ಇನ್ನೊಬ್ಬ: 'ಪಂಚೇರಡಿಕಿ', ಒಬ್ಬ: 'ನಮ್ಮತ್ತಿ ಕೊಟ್ಟಳ', ಇನ್ನೊಬ್ಬ: 'ಮೂರುಸೇರು ಅಡಿಕಿ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು.

೨. ಕುಂಬಳಗಿಡದ ಆಟ: ಹುಡುಗರು ಸೊಂಟ ಹಿಡಿದು ಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಸಾಲಿನ ಹಿಂದೆ ಗೌಡ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಸಾಲಿನ ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಂತರ ಬಿಟ್ಟು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡ್ಡಿ ಚುಚ್ಚಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಒಬ್ಬ "ನಿಂಬಿ ಗಿಡಕ ನಾ ನೀರ ಹಾಕದೆ| ನನಗೊಂದು ಹಣ್ಣ ಸಿಗಲಟಿಗ್ಯೊ ಸಿಗಲಟಿಗ್ಯೋ" ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತ ಅದರ ಸುತ್ತ ಕುಂಟುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ "ಗೌಡರ ಮನಿ ಎಲ್ಯಾದ" ಎಂದು ಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೇಳುತ್ತ ಅವರಿಂದ "ನಮ್ಮ ಮನಿ ಹಿಂದ" ಎಂದು ಉತ್ತರ ಪಡೆಯುತ್ತ ಗೌಡನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು "ಗೌಡಗೌಡ ಒಂದು ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಕುಡು" ಎಂದರೆ ಈಗ "ಹೂವಾಗಿದೆ" ಎನ್ನಲು ಬಂದವನು ಕುಂಟುತ್ತ ತಿರುಗಿ ಹೋಗಿ ಮತ್ತೆ "ನಿಂಬಿ ಗಿಡಕ ನಾ ನೀರ ಹಾಕದೆ ನನಗೊಂದು ಹಣ್ಣ ಸಿಗಲಟಿಗೋ" ಎನ್ನುತ್ತ ವರ್ತುಲ ತಿರುಗಿ ಗೌಡನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು, "ಗೌಡ ಗೌಡ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಕುಡು" ಎಂದರೆ "ಈಗ ಮಿಡಿಯಾಗಿದೆ" ಎನ್ನಲು, ಮೊದಲಿನ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬಂದರೆ "ಕಾಯಿಯಾಗಿದೆ", ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬಂದರೆ "ಹಣ್ಣಾಗಿದೆ ಒಯ್ಯಬಹುದು" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಬೇಡಲು ಬಂದವ ಸಾಲಿನ ಮುಂದಿನವನ ಕೈಜಗ್ಗುತ್ತಾನೆ. ಸೊಂಟ ಹಿಡಿದ ಹಿಂದಿನ ಹುಡುಗ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. "ಗೌಡಗೌಡ ಕೀಲಿ ಕೊಡು" ಎನ್ನಲು ಗೌಡ ಬಂದು ಕೀಲಿ ತೆರೆದಂತೆ ಮಾಡಲು, ಆ ಹುಡುಗ [ಕುಂಬಳ ಕಾಯಿ] ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಗಿಡದ ಹತ್ತಿರ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಅವನ ಸುತ್ತ ವರ್ತುಲ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕುಂಬಳಕ್ಕೂ ಆಚರಿಸಿ, ಒಂದನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಎಲ್ಲ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಗೆ ಇದ್ದೊಂದನ್ನೂ ಬಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. 'ನಿನ್ನೆ ಒಯ್ದುದು ಏನ ಮಾಡಿದಿ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ 'ಬೆಕ್ಕು ತಿಂದಿತು' ಎಂದು, 'ಮೊನ್ನೆ ಒಯ್ದುದು ಏನ ಮಾಡಿದಿ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ 'ತೊಳೆಯುವಾಗ ನೀರಾಗ ಬಿದ್ದಿತು' ಎಂದು ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಯ–

ದನ್ನು "ಬೀಜಕ ಇಟಗೊಂಡೀನಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ, ಇಬ್ಬರೂ ಅರ್ಧ ಅರ್ಧ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಲು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ಇಬ್ಬರೂ ಕೊರೆದಂತೆ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಆತನು ಒಯ್ಯುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ಗೌಡ ನಿಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಕರೆಯಲು ಬರುವುದು. "ಗೌಡ ಗೌಡ ಊಟಕ ಬಾ" ಎಂದರೆ "ಎಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬರತೇನಿ"—ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಸಲ ಎಡತಾಕಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ "ನಿಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ನಾಯಿ ಇಲ್ಲವೇನು?" ಎಂದು ಕೇಳಿ, ಇಲ್ಲವೆಂದು ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಂತರ "ಕುದುರಿ ತೊಗೊಂಡ ಬಾ" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಒಬ್ಬ ಕುದರಿ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಗೌಡ ಹತ್ತಿ ಬಂದು ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು ತ್ತಾನೆ. ಉಣಬಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮೊದಲೇ ಮಣಿ ಕೆಳಗೆ ಇಟ್ಟದ್ದ ಸೆಗಣಿಯತ್ತ ಬೆರಳು ತೋರಿಸಿ, "ಗೌಡ ಹೇತಾನು" ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಲೇ ಗೌಡ ಓಡುತ್ತಾನೆ. ವರ್ತುಲಗಳೊಳಗೆ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತ ಕುಂಬಳ-ಕಾಯಿಗಳೆಲ್ಲ ಈಗ ನಾಯಿಯಾಗಿ ಗೌಗೌ ಎಂದು ಬೆನ್ನು ಹತ್ತುತ್ತವೆ. ಗೌಡ ಓಡಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

. ಉಪ್ಪ ಬೇಕೇನುಪ್ಪ ಆಟ : ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳ ಹತ್ತಿರ ನಾಲ್ವರು ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಐದನೆಯವನೊಬ್ಬ—ಹೀಗೆ ಈ ಆಟಕ್ಕೆ ಐದು ಜನ ಬೇಕು. ಐದನೆಯವ(ಳು) "ಉಪ್ಪಬೇಕೇನುಪ್ಪ" ಎಂದು ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೇಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಅಚ್ಚಿಮನಿ ಪಿಂಯ್" ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮುಂದುಮುಂದು ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಐದನೆಯವ ಹೀಗೆ ಮುಂದುಮುಂದು ಹೋಗುತ್ತಲೇ ಅನುಕೂಲ ಸಮಯ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಇಬ್ಬರು ಪರಸ್ಪರ ಕಂಬ ಬದಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಕಂಬ ಬದಲಿಸುವಾಗ ಐದನೆಯವ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರೆ, ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡವ ಸೋಲನ್ನು ಒಪ್ಪಿ, ತನ್ನ ಕಂಬವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಐದನೆಯವನಾ(ಳಾ)ಗಿ "ಉಪ್ಪ ಬೇಕೇನುಪ್ಪ" ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತ ಮುಂದುಮುಂದು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಆಟ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ.

ಕದಲ್‌ಬದಲ್ ಕಂಚಿನ ಬದಲ್ ಆಟ : ಇದು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ ಆಟ. ಆಡವಾಡಿಸಲು ಒಬ್ಬ ಹುದ್ದರಿ, ಆಡಲು ಹಲವು ಮಕ್ಕಳು ಈ

ಆಟಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಈ ಹಲವರಲ್ಲಿ "ಚಪ್ಪಾಳೆ ಪದ್ಧತಿ"ಯಿಂದಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಉಳಿಯುವ ಒಬ್ಬನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಹುದ್ದರಿ ಮುಚ್ಚುತ್ತಾನೆ. ಮಿಕ್ಕವರು ಎದುರು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಹುದ್ದರಿ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡವನ ಹಸ್ತವನ್ನು ತನ್ನ ಹಸ್ತದಿಂದ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು, ಎದುರುನಿಂತ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಕಡೆಗೆ ತೋರುಬೆರಳು ಮಾಡಿ, "ಕದಲ್, ಬದಲ್, ಕಂಚಿನ ಬದಲ್, ಇವರ ಬಿಟ್ಟು, ಇವರ್ಯಾರು" ಎಂದು ಹೆಸರು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡವ ಹೆಸರನ್ನು ಸರಿ ಹೇಳಿದರೆ ಇವನ ಬದಲು ಅವನು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ತಪ್ಪು ಹೇಳಿದರೆ ಎದುರುನಿಂತವರಲ್ಲಿಯ ಆತನು ಸಾಲಿನಿಂದ ಹೊರಗೆ ಸರಿದುನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಸಲ ತಪ್ಪು ಉತ್ತರ ಹೇಳಿದರೆ, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಸಾಲಿನಿಂದ ಹೊರಗಾಗಿ ಅಡಗಲು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡವ ಅವರನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಮುಟ್ಟಲು ಆ ಕಡೆ ಈ ಕಡೆ ಹರಿದಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅಡಗಿಕೊಂಡವರು ಇವನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಬಂದು ಹುದ್ದರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ ಮೊದಲು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡವನಿಂದ ಮುಟ್ಟಿಸಿ-ಕೊಂಡರೆ ಅವನು ಸೋತನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸೋತವ ಈಗ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಸಿ-ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಆಟ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೆರಡು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಒಂದು: ಮುಟ್ಟಲು ಹರಿದಾಡುವವನು ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಳದಿಂದ ದೂರ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಅದರ ಸೂಚನೆಯೆಂಬಂತೆ ಹುದ್ದರಿಯು "ಗುಗ್ಗರಿ ಕುದ್ದಾವ, ಗುಗ್ಗರಿ ಕುದ್ದಾವ" ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಾನೆ. ಎರಡು: ಎಲ್ಲರೂ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಒಬ್ಬನು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದರೆ ಮುಟ್ಟುವವನಿಗೂ, ಅವನಿಗೂ ನೇರಸ್ಪರ್ಧೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಈ ಮೊದಲು ಮುಟ್ಟಿದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಕೈಹೊತ್ತು " ಕಾಗಿಬುತ್ತಿ ಕಾಕಾ " ಎನ್ನುತ್ತ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವನತ್ತ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟಿ, ತಾನೂ ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವ-ನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಮುಟ್ಟುವಿಕೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನ ನೇರ ಹೋರಾಟ ಅರ್ಥದಷ್ಟು ಹಗುರಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ

ವನು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. "ಕಾಗಿ ಬುತ್ತಿ"ಯನ್ನು ಒಯ್ಯುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಮುಟ್ಟಬಾರದೆಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಾಪ್ರಾಸಗಳು ಕ್ರಿಯಾಭೂಮಿಕೆಯುಳ್ಳವು ಎಂಬು ದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು.

ಇವು ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದ 'ಮಕ್ಕಳ ಹಾಡು'ಗಳ ಕೆಲವು ಮಾದರಿ ಗಳು. ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ, ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇವುಗಳ ಪಾಠ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದು ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಬದಲು ಬೇರೊಂದು ಇಡೀ ಪಾಠವನ್ನು ಬಳಸುವುದುಂಟು. ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಸಗಳಿಗೆ ಕೆಲವರು ಪೌರಾಣಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ಇಲ್ಲವೆ ಆಧ್ಯಾ-ತ್ಮಿಕ ಅರ್ಥ ಹಚ್ಚಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜಾಣ್ಮೆ-ಯಾಗಿದೆ. ಶಾರೀರಿಕ ವ್ಯಾಯಾಮ, ಮಾನಸಿಕ ಉಲ್ಲಾಸಗಳೊಂದಿಗೆ ಭಾಷಿಕ ಶುದ್ಧ – ನಿರರ್ಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೋಸುಗ ಹೇಳುವ ಈ ಪ್ರಾಸ ಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥದ ಸೊಬಗಿಗಿಂತ ಶಬ್ದಸಂಯೋಜನೆಯೇ ಮುಖ್ಯವಾದುದು.

# ಸಮಾರೋಪ

ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಟಕದ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಆಗತ್ಯವಿರುವ ರಂಗಸಜ್ಜಿಕೆಯಾಗಲಿ, ಗದ್ಯದ ವಾಚನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಿರುವ ಗಾಢ ಒಲುವೆ ಯಾಗಲಿ ಬೇಕಾಗದ ಕಾರಣ, ಪದ್ಯ ಸಮಾಜವನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಕಾರವೆನಿಸಿದೆ.

ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುವು ಗದ್ಯ ಮತ್ತು ಪದ್ಯ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗದ್ಯದಿಂದ ಪದ್ಯವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಮುಖ್ಯ ಅಂಶ ಲಯ. ಅಂದರೆ ಗದ್ಯಕ್ಕೆ ಲಯ ಕೂಡಿದರೆ ಪದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ "ವಾಕ್ಯಂ ರಸಾತ್ಮಕಂ ಕಾವ್ಯಂ" ಎಂಬ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ "ವಾಕ್ಯಂ ಲಯಾತ್ಮಕಂ ಪದ್ಯಂ" ಎಂದು ಪದ್ಯದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಬಹುದು. ಜನತೆಯನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಲಯದ ಲಾವಣ್ಯಬಲದಿಂದ ಗದ್ಯವನ್ನೂ ಹಿಂದೆ ಹಾಕುತ್ತದೆ, ಪದ್ಯ. ಸಂಗೀತ, ವಾದ್ಯ, ನರ್ತನ ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಿಕರಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಈ ಆಕರ್ಷಣೆ ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. "ಪದ್ಯಂ ಸಮಸ್ತ ಜನತಾ ಹೃದ್ಯಂ" ಎಂದು ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗಕಾರ ಹೇಳುವುದು, ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ.

ಆಶಯ, ಆಕಾರ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜನಪದ ಪದ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ ವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಇಂದಿಗೂ ಕೈಗೂಡದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಉಳಿದಿದೆ. ಈಗಿನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಭಾವಗೀತೆ, ಕಥನಗೀತೆ, ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಕ ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು. ಭಾವಗೀತೆ, ಭಕ್ತಿ, ಶೃಂಗಾರ, ಅನುಭಾವ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆಯುವ ಗೀತಶ್ರೇಣಿ. ಕೋಲಾಟ, ಭಜನೆ, ಲಾವಣಿ, ಡೊಳ್ಳಿನ ಹಾಡು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಳಕೆ ಅಧಿಕ.

ಬಿಂದಿಗಿ ತಗೊಂಡು ನಾ ಹ್ವಾದೆ
ಹರಿವ ಜಲಧಿಗೆ |
ಮೀನಾಡಿ ಮೊಸಳ್ಯಾಡಿ ನೀರೆಂಜಲಾಗ್ಯಾವ |
ಹ್ಯಾಂಗ ಮಾಡಲಿ ಲಿಂಗುವೆ ‖ ೧ ‖

ಬುಟ್ಟಿಯು ತಗೊಂಡು ನಾ ಹ್ವಾದೆ
ಹುವ್ವಿನ ತ್ವಾಟಕ ।
ಗುಂಗಿಯು ಹುಳನಾಡಿ ಹೂವೆಂಜಲಾಗ್ಯಾವ ।
ಹ್ಯಾಂಗ ಮಾಡಲೆ ಲಿಂಗುವೆ ॥ ೨ ॥

ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ—

ಹಡಗಕ ದಡನಿಲ್ಲ ಲಿಂಗುವೆ । ಅದಕ
ಹಿಡಿಲಾಕ ಟೊಂಗಿಲ್ಲ ಲಿಂಗುವೆ ।
ನಡುನೀರಿನೊಳಗ ಮುಳಗಿ ಹೋಗತೀನಿ ।
ದಡಕ ಹಚ್ಚೊ ಕಾಶಿಲಿಂಗುವೆ ॥

ಎಂದು ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುವ ಭಕ್ತಿಭಾವಗೀತೆ,

ಮಾಲಗಾರಣ್ಣನ ಮಾತಕೇಳಿರಿ ।
ಮಾಡಿದಾನ ತ್ವಾಟ ।
ಈ ದೇಹದೊಳಗೊಂದು ಭಾವಿ ತೋಡ್ಸಿದಾನ ।
ಆತ್ಮರಾಮುನಾಟ ।

ಎಂದು ಮುಂದುವರಿಯುವ ಅನುಭಾವ ಲಾವಣಿಗಳು ಜನಪದಸಾಹಿತ್ಯದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿವೆ. ಭಜನೆಹಾಡುಗಳಂತೂ ಭಕ್ತಿ-ಅನುಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಗೀತಸಂಪತ್ತು.

ಶೃಂಗಾರಭಾವಗೀತಗಳು ಲಾವಣಿ, ಹೋಳಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುತೆರೆಯುತ್ತವೆ.

ಹೆಣ್ಣಸಲ ಜಾತಪದ್ಮಿನಿ । ಸುರತ ಚಂದ್ರಾಣಿ
ಹೊಂಟೆನಾಗಿಣಿ ನೋಡ ತಿರಗಿ ॥
ಮರಿಗುದರಿ ಕುಣಸಿದ್ಹಂಗ ನಾಜೂಕ ನಿನ ನಡಗಿ ।
ಹೊಳಿನೀರ ತೆರಿಯು ಹೊಡದ್ಹಂಗ ಒದುತೆ ನಿಲಗಿ ।

ತ್ರಿsಲೋಕ ತಿರುಗಿ ಬಂದೆ ಹಾಡಿ ಇಲ್ಲ ನಿನ ಜೋಡಿ
ರಂಭಿ ನಿನ ನೋಡಿ ನಾಚ್ಯಾಳ ಕಡಿಗಿ ||

ಎಂಬಂಥ ಲಾವಣಿಮಟ್ಟದ ಶೃಂಗಾರಭಾವಗೀತೆಗಳು ಅನೇಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಸ್ಥಾಯಿಯೋ, ಸಂಚಾರಿಯೋ ಆದ ಒಂದು ಭಾವವನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪದ್ಯದಿಂದ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಪದವಾಗುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಕಥನಗೀತೆಗಳು ಕೋಲಾಟ, ಕರ್ಬಲ, ಲಾವಣಿ, ಗೊಂದಲ, ಡೊಳ್ಳಿನಹಾಡು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ. ಗೋವಿನಹಾಡುಗಳಂಥ ಕಾಲ್ಪನಿಕ, ಗಂಗೆ-ಗೌರಿ ಸಂವಾದಗಳಂಥ ಪೌರಾಣಿಕ, ಕಿತ್ತೂರ ಚನ್ನಮ್ಮ, ಕಿತ್ತೂರ ಚನ್ನಮ್ಮ, ಕಡ್ಲೀಮಟ್ಟಿ ಕಾಶಿಬಾಯಿಗಳಂಥ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಮಳೆಯಹಾಡು, ಕೆರೆಗೆ ಹಾರಗಳಂಥ ಅರೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ-ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಥನಗೀತಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಗೀತೆಗಳು ತಂತ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೇರವಾದ ಕಥಾಶ್ರೇಣಿಗಳೇ ಸರಿ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಸತ್ವಪೂರ್ಣ ವಸ್ತು ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ ಶೈಲಿಗಳು ಓದುಗನ ಮನವನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಮಾತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನವೆನಿಸಿವೆ ಗೋವಿನಹಾಡು, ಕೆರೆಗೆ ಹಾರ ಮೊದಲಾದ ಕಥನಗೀತಗಳು.

ಜನಪದ ಪದ್ಯಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಪಾಲು ಸಲ್ಲುವುದು, ಮುಕ್ತಕಗಳಿಗೆ. ಇವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತ್ರಿಪದಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದು ನೀತಿಬೋಧೆ, ವರ್ಣನೆ—ಹೀಗೆ ಹತ್ತಾರು ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ, ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷರಿಂದ ಹಲವಾರು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ತ್ರಿಪದಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಮಾತ್ರೆ ೪೨, ಪರಮಾವಧಿ ಮಾತ್ರೆ ೬೨. ಇಲ್ಲಿ ೨೦ ಮಾತ್ರೆಯಷ್ಟು ಸ್ಥಿತಿಸ್ಥಾಪಕತ್ವಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದರಿಂದ ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದು ಬರೆಯುವ ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಮಾತು. ಹಾಡುವ ತ್ರಿಪದಿ ಇನ್ನೂ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಸೋಬಾನವ, ಜೋ ಜೋ, ಕೋಲ ಕೋಲ, ಶಿವಶಿವಂತಿದರೆವ್ವ ಕಾಶಿ ಮಾಕುಟದಾಗ, ಯಾಲಕ್ಕಿ ಗೊನಿ

ಬಾ ನಮ್ಮನಿಗ್ಹೋಗೂನ–ಇತ್ಯಾದಿ ಸೊಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅದು ನಿರ್ವಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ. ಹೀಗಾಗಿ ತ್ರಿಪದಿ ಜನಪದಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಬಹುರೂಪಿ'ಯಾಗಿ ಮೆರೆಯುವ ಬಂಧವೆನಿಸಿದೆ.

ಶಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯ, ಲಿಖಿತಪರಂಪರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ "ರೂಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸ"ದ ಮೂಲಕ ಮಾತ್ರ ಅದು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶ್ರವಣಪರಂಪರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ "ಧ್ವನಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ"ದ ಮೂಲಕ ಮಾತ್ರ ಇದು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾತು ತುಂಬ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು ತ್ರಿಪದಿಗೆ. ಏಕೆಂದರೆ ತ್ರಿಪದಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಹಂತಿಯ ಹಾಡು, ಯಾತದ ಹಾಡು, ಬೀಸುವ ಹಾಡು, ಕುಟ್ಟುವ ಹಾಡು, ಜೋಗುಳ ಹಾಡು, ಜೋಕುಮಾರನ ಹಾಡು, ಹೋಳಿ ಹಾಡು ಮುಂತಾದುವು ಬೇರೆಬೇರೆ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು ಧ್ವನಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸದ ಮೂಲಕ. ಈ ಧ್ವನಿವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಕ್ರಿಯಾವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಒಂದೇ ತ್ರಿಪದಿ ಕ್ರಿಯಾವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದಾಗಿ ಕುಟ್ಟುವ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಾಳ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ, ಬೀಸುವ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಲಯಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬೇಕು.

ಜಾನಪದರ ಜೀವನ ತುಂಬ ಪರಿಮಿತವಾದುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಇರುವ ಕೆಲವೇಪರಿಕರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯರಚನಾಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಮುಗಿಸಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಜನಪದ ಪದ್ಯಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಪರಿಮಿತಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉಪಮಾ, ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ, ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಗಳೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ.

"ಬಾಳಿಯ ಕಾಯ್ಹಾಂಗ ಬಾಗ್ಯಾವ ನಿನ ಕೋಡ" ಎಂಬಂಥ ಉಪಮಾ ಉಪಮೇಯಕ್ರಮದ, "ನಾರಿ ಕಣ್ಣಿನ ನೀರ ಬಾರಿ ಬೀಜನ್ಹಾಂಗ" ಎಂಬಂಥ ಉಪಮೇಯ ಉಪಮಾಕ್ರಮದ ಪೂರ್ಣೋಪಮೆ, "ಮಾವಿನ ಹೋಳ ನಿನ ಕಣ್ಣ" ಎಂಬಂಥ ಲುಪ್ತೋಪಮೆಗಳ ಬಳಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ.

ತಾಯಿ ಮಕ್ಕಳ ದನಿಯು ತಾಳ ಬಾರಿಸಿದ್ಹಾಂಗ
ಜೋಡ ಕಿನ್ನೂರಿ ನುಡದ್ಹಾಂಗ| ಹಲಸಂಗಿ
ಹೊತ್ತೇರಿ ತಾಸೆ ಬಡದ್ಹಂಗ|

ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯಂತೆ ಉಪಮೇಯದ ಸಮರ್ಥನೆಗೆ ಅನೇಕ ಉಪಮೆಗಳು ಅಡಕಿಲೇರುವುದೂ ಉಂಟು. ಈ ಅಡಕಿಲ ಕೆಲವು ಸಲ—

ತಾಳಗತ್ತ ಮಾಡಿದ್ಹಾಂಗ
ನಗಾರಿ ನುಡದ್ಹಾಂಗ
ದುಮುದುಮಿ ಹೊಡದ್ಹಂಗ
ನೌಬತ್ತ ಬಡದ್ಹಂಗ
ಕೊಂಬ ಕಾಳಿ ಹಿಡದ್ಹಂಗ
ಸಿಡ್ಲ ಮಿಂಚ ಕಡದ್ಹಂಗ
ಮಗ್ಗಿ ಪಾಟ್ಲ ಹೆಣದ್ಹಂಗ
ತಂಡ ತಂಡ ನೆರದಿತ್ತೊ ಜನs
ಕುಣಿಕುಣಿದು ದಣಿದು ಬ್ಯಾಸತ್ತು ಸಿಂತಿದಾರ
ಗೋಕಲಾಷ್ಟಮಿ ದಿನಾ ||

ಹೀಗೆ ವರ್ಧಿಸುವುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಇದಲ್ಲದೆ,

ಆಲಕ್ಕೆ ಹೂವಿಲ್ಲ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ
ಜಾಲಿಯ ಮರವು ನೆರಳಲ್ಲ| ಹೆಣ್ಣಿಗಿ
ತವರಿನ ಮನೆಯು ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ||

ಎಂಬಂತಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ಉಪಮೆಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ರೀತಿ ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸವೇ ಆಗಿದೆ.

ಬಾಲಕರಿಲ್ಲದ ಬಾಲಿದ್ಯಾತರ ಜನ್ಮ
ಬಾಡಿಗಿ ಎತ್ತ ದುಡದ್ಹಂಗ| ಬಾಳೆಲೆಯ
ಹಾಸ್ಯುಂಡು ಬೀಸಿ ಒಗದ್ಹಂಗ||

ಎಂಬಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಂಶವನ್ನು ಹೋಲಿಕೆಗಳಿಂದ ಪೋಷಿಸುವ ರೀತಿಯೂ ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ.

ಈ ಅಲಂಕಾರಗಳಷ್ಟೇ ಪ್ರಧಾನವಾದುದು, ಮನಮುಟ್ಟುವ ಅಂತರಂಗದ ಚಿತ್ರಣವಾಗಿರುವ, ಕಣ್ಸೆಳೆವ ಬಹಿರಂಗ ಚಿತ್ರಣವಾಗಿರುವ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ ಅಲಂಕಾರ. ಇದು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಹು ಮುಖ್ಯ ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

ಆಕಳ ಕರ ಬಂದು ಅಂಬ ಅಂಬಾ ಅಂದು ।
ತಮ್ಮವ್ವನ ಮಲಿಯು ನಲನಲದು । ಉಂಬಾಗ ।
ನಮ್ಮವ್ವನ ನೆನಪ ನನಗಾಗಿ ॥

ಇಂಥ ಪದ್ಯಗಳು ಓದುಗನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿ ಅವನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಕಲಕುತ್ತ ಭಾವಪರವಶತೆಯುನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ತುಂಬಿದ ಹೊಳಿಯಾಗ ಕೊಂಬ ಕಾಣಸತಾವ
ಬಂಗಾರದಿಣಿಯು ಬಸವಣ್ಣ । ಬರುವಾಗ
ತುಂಬಿದ ಗಂಗಿ ತುಳಕ್ಯಾಳ ॥

ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಈಸಿ ಬರುವ ಎತ್ತಿನ ಚಿತ್ರವಿದು. ತುಂಬಿ ಸೂಸುವ ಹೊಳೆ, ಕೊಂಬು ಇಣಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಎತ್ತು ಈಸುತ್ತ ಬರುವ ರಭಸ, ನದಿನೀರು ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವ ರೀತಿ— ಹೀಗೆ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸಿದ ಬಗೆ ತುಂಬ ಮೋಹಕವಾಗಿದೆ. "ಅರುಹನ ಮೂರ್ತಿಯಂತಿರೆ ನಿರಾಭರಣ"ವಾದ ಇಂಥ ಪದ್ಯಗಳು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಪೂರ್ವ ಸಂಪತ್ತು ಎನಿಸಿವೆ.

ಭಾಷೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಮಾತು ಅವಶ್ಯ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ 'ನಡುವಣನಾಡು' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದು, 'ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ'ನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರದೇಶವಿದು. ಮುಗಲ ಕಡಕೊಂಡು ಬಿತ್ತು, ನಿಮ್ಮ ಕಾಲಾಗ ಮುಳ್ಳನಟ್ಟರ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಾಗ ನಟ್ಟಂಗಾಗ್ತದ, ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರ ಹೇಳಿ ದೀಪ ಹಚ್ಚುತೀನಿ— ಎಂಬಂತಹ ನಿತ್ಯ ಮಾತುಗಳ ಧ್ವನಿಶಕ್ತಿ ಭಾವ

ಲೋಕದಿಂದ ನಿರ್ಭಾವಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಲಕ್ಷ್ಯವಿಟ್ಟು ನುಡಿದ ಪದ್ಯಗಳು ಇನ್ನೂ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗಿರುವದು ಸಹಜ.

ಹೆಂಡರಿಬ್ಬರನಾದ। ಏಡಿಯ ಮುಳ್ಳಾದ।
ಕೋಡಗನಾದ ಕೊರವಾದ। ಬಾಲೇರು
ಮಾಡಿಟ್ಟ ಸಿಂಬಿ ಅರಿವ್ಯಾದ॥

ಎಂಬ ಪದ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಸಾಲಿನ ಧ್ವನಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಊಹಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು, ಅವುಗಳ ಅಂತಃಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಅರಿತು ಬಳಸಿದ ಬಗೆ ಅನೇಕ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯದಂತೆ ಜನಪದಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಟೊಳ್ಳು, ಗಟ್ಟಿ ಪ್ರಮಾಣ ಸಹಜ. ಲಯದ ಬಲದಿಂದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸರಗೊಳಿಸುತ್ತ ಸಾಗಿ ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸಿದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಸತ್ವ ಕನಸಿನ ಮಾತಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜನಪದ "ಸಹೃದಯವರ್ಗ"ವೆಂಬುದು ಸಮುದ್ರವಿದ್ದಂತೆ. ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಟೊಳ್ಳುರೂಪದ 'ಗುಜ್ಜು, ಗೊರಜೆ, ಚಿಪ್ಪು'ಗಳನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಿ, ಮುತ್ತಿನಂಥ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಓರೆ-ಕೋರೆಗಳನ್ನು ಉಳಿ ಹಚ್ಚಿ ತೆಗೆದು ಮುಂದೆ ಎಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಇವು ಮೈಗೊಟ್ಟರೂ ವಿಕಾರವಾಗದಂಥ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾಲ, ದೇಶ, ಪರಿಸರಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಅನೇಕ ಜಾನಪದ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಪದ-ಪದ್ಯಗಳು ಎಷ್ಟೇ 'ರೂಪ'ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಪಡೆದರೂ 'ಗುಣ'ವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯೆನಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮೂಲತಃ ಸತ್ವಪೂರ್ಣವಾದ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸದುದ್ದಕ್ಕೂ ಪರಿಷ್ಕರಣದ ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಯ್ದು ಬಂದ ಈ ಪದ್ಯಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಗುಣಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಥಮ ಜನಪದ ಪದ್ಯಸಂಕಲನವಾದ "ಗರತಿಯ ಹಾಡು", "ಪಸರಿಪ ಕನ್ನಡಕ್ಕೊಡೆಯನೊರ್ವನೆ ಸತ್ಕವಿ ಪಂಪನಾವಗಂ" ಎಂಬಂತೆ ಇಂದಿಗೂ ಸುವರ್ಣಸಮ ತೂಗುತ್ತಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವೆನಿಸಿದೆ.

* * *

# ಈ ಲೇಖಕರ ಕೃತಿಗಳು

●

**ಸಂಶೋಧನ ಸಾಹಿತ್ಯ :**

ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನಶಾಸ್ತ್ರ (೧೯೭೨, ೧೯೭೫)
ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ಪರಿಸರದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಪಿ. ಎಚ್. ಡಿ. ಪ್ರಬಂಧ)

**ಸಂಪಾದನ ಸಾಹಿತ್ಯ :**

ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಪುರಾಣಸಂಗ್ರಹ
ಬಸವಸ್ತೋತ್ರದ ವಚನಗಳು
ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ಸಂಗ್ರಹ ( ಜೊತೆ: ಪ್ರೊ. ಬಿ. ಟಿ. ಸಾಸನೂರ )
ಶಿವಯೋಗ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ ( ಜೊತೆ: ಪಂ. ನಾಗಭೂಷಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು )
ಇಮ್ಮಡಿ ಚಿಕ್ಕಭೂಪಾಲನ ಸಾಂಗತ್ಯ
( ಜೊತೆ: ಪ್ರೊ. ಬಿ. ಆರ್. ಹಿರೇಮಠ )

**ಶಾಸನ ಸಾಹಿತ್ಯ:**

ಬಸವಣ್ಣನವರನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸನಗಳು
ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರು ( ರಾಜ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪುರಸ್ಕೃತ )
ಶಾಸನಸಂಪದ— ( ಜೊತೆ: ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ )
ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಸೂಚಿ
ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಸೂಚಿ
ಧಾರವಾಡ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು
ಶಾಸನ ವ್ಯಾಸಂಗ—೧ ( ರಾಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪುರಸ್ಕೃತ )
ಶಾಸನ ವ್ಯಾಸಂಗ—೨

**ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ :**

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನಪದ ಪದ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ

**ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ :**

ಬಸವಣ್ಣನವರ ಸಮಗ್ರ ಟೀಕಿನ ವಚನಗಳು
ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ( ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ವಿವೇಚನೆ )

**ಬರಲಿರುವ ಕೃತಿಗಳು :**

ಸಂಶೋಧನ ವ್ಯಾಸಂಗ—೧
ಜಾನಪದ ವ್ಯಾಸಂಗ—೧
ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪಾದನೆ ( ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಉಪನ್ಯಾಸ )
ಮರಣ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ( ,, )
ಬಳ್ಳಾರಿಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಸೂಚಿ (ಜೊತೆ: ಪ್ರೊ. ಬಿ.ಆರ್.ಹಿರೇಮಠ)
ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಶಾಸನಸೂಚಿ ( ,, )
ಸಿರುಮನಸಾಂಗತ್ಯ
ಕೊಲ್ಲಾಪುರ ಸಾಮಂತರಾಜ ಚರಿತೆ